

TARİH-İ KOSTANTİNİYE VE AYASOFYA
(İNCELEME-METİN)

Anıl DENİZ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU

2018

Her Hakkı Saklıdır

SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Anıl DENİZ

TARİH-İ KOSTANTİNİYE VE AYASOFYA
(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU

Siirt-2018

T.C.
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Siirt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya (İnceleme-Metin)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Siirt Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'A. Deniz'.
05.08.2018
ANIL DENİZ

T.C.
SİİRT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yrd. Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU danışmanlığında, Anıl DENİZ tarafından hazırlanan bu çalışma 05/03/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan (Tez Yöneticisi) : Yrd. Doç.Dr. Uğur DEMLİKOĞLU İmza:

Jüri.Üyesi : Doç. Dr. Mehmet KARATAŞ İmza:

Jüri.Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Abdülnasır YİNER İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

05/03/2018
İmza:
Yrd. Doç. Dr. Veysel OKÇU
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	2
1.4. İSTANBUL İLE İLGİLİ MÜSTAKİL ESERLER.....	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	6
2. İSTANBUL VE TARİHİ YAPILARI	6
2.1. İSTANBUL TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ	6
2.1.1. Şehrin Antik Devri.....	6
2.1.2. Şehrin Roma Devri	7
2.1.3. Şehrin Osmanlı Devri.....	11
2.1.4. Şehrin Müslüman-Türk Çehresi.....	14
2.2. AYASOFYA	15
2.3. DİĞER TARİHİ YAPILAR.....	19
2.3.1. Hipodrom	20
2.3.2. Dikilitaş.....	20
2.3.3. Yılanlı Sütun	21
2.3.4. Aya İrini	21
2.3.5. Constantinos ve Arkadios Sütunları.....	21
2.3.6. Forum Constantini	22

2.3.7. Markianos Sütunu	22
2.3.8. Milion Taşı.....	22
2.3.9. Fatih Camii.....	22
2.3.10. Beyazıt Camii.....	23
2.3.11. Yavuz Selim Camii	23
2.3.12. Süleymaniye Camii	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	25
3. TARİH-İ KOSTANTİNİYE VE AYASOFYA	25
3.1. BAŞLANGIÇ	25
3.2. İSTANBUL'UN KONUMU	26
3.3. İSTANBUL'UN MENŞEİ	26
3.4. ŞEHRİN MENŞEİYLE İLGİLİ DİĞER RİVAYETLER	27
3.5. YANKO DÖNEMİ	28
3.6. HZ. SÜLEYMAN (A.S) KISSASI	29
3.7. YANKO'NUN İSTANBUL'U	32
3.8. BUZANTİN DÖNEMİ	36
3.9. KİRMİHAL DÖNEMİ.....	37
3.10. ALAİYE DÖNEMİ.....	38
3.11. KOSTANTİN DÖNEMİ.....	38
3.11.1. Yılanlı Sütun	39
3.11.2. Küçük Ayasofya.....	39
3.12. ÜSTÜNYANO DEVRİ.....	40
3.12.1. Aryanudlarla Mücadele.....	40
3.12.2. Ayasofya	40
3.13. OSTİNOS DÖNEMİ.....	47
3.14. OSMANLI DEVRİ	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	50
4. İNCELEME	50
4.1. YAZAR HAKKINDA	50
4.2. ESERİN ADI, TELİF VE İSTİNSAHI.....	50
4.3. FİZİKİ ÖZELLİKLERİ VE MUHTEVASI.....	50
4.4. İZLENEN TRANSKRİPSİYON YÖNTEMİ.....	51
BEŞİNCİ BÖLÜM	52
5. TARİH-İ KOSTANTİNİYE VE AYASOFYA	52
Transkripsiyon Metin	52
5.1. GİRİZGÂH	52
5.2. KOSTANTİNİYE	54
5.3. KOSTANTİNİYE İLE İLGİLİ RİVAYETLER	56
5.4. HZ. SÜLEYMAN PEYGAMBER KISSASI	57
5.5. YANKO	65
5.6. BUZANTİN	73
5.7. KİRMİHAL.....	73
5.8. ALAİYE.....	74
5.9. KOSTANTİN.....	75
5.10. ÜSTÜNYANO.....	76
5.10.1. Aryanudlar	76
5.10.2. Ayasofya	77
5.10.3. Üstünyano Sütunu.....	91
5.11. OSTİNOS.....	91
5.12. OSTİNOS SONRASI.....	93
5.13. OSMANLI DÖNEMİ.....	94

SONUÇ	98
EKLER	102
ORİJİNAL METİN	103
KAYNAKÇA	159
FOTOĞRAFLAR	161
ÖZGEÇMİŞ	180

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH-İ KOSTANTİNİYE VE AYASOFYA (İNCELEME-METİN)

Anıl DENİZ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU

2018, 180 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU

Doç. Dr. Mehmet KARATAŞ

Yrd. Doç. Dr. Abdulnasır YİNER

“*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*” adlı eserin metin-incelemesi olarak hedeflenen bu çalışma, İstanbul’un tarihi konusunda araştırmacılara önemli bilgiler verebilecek içeriğe sahip olup, şehrin inşası ve şehirdeki diğer tarihi yapıların imarından bahsetmektedir.

Yapılan araştırmada İstanbul ve Ayasofya’nın inşasıyla ilgili birden fazla esere ulaşılmıştır. Fakat Topkapı Sarayı Kütüphanesi ile Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığındaki istinsah nüshaları çalışmada temel alınmıştır. Esasında eser 1565 tarihinde telif edilmiş olup ancak ulaşılabilen nüsha istinsah tarihi 1637 seneli nüshadır. İki istinsah nüshasından haberdar olduğumuz bu eserin istinsah nüshaları mukayese edilerek incelenmiştir. Bunun sonucu Topkapı Sarayı Kütüphanesi’ndeki nüshanın tez çalışmasında odak noktası olmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte diğer nüshadan da gerekli noktalarda yararlanılmaya çalışılmıştır. Eserin incelenmesi sonucu, İstanbul’un nasıl inşa ve imar edildiği hususunda tez çalışmasının, bu konudaki diğer çalışmalara bütünü tamamlaması adına yardımcı olması amaçlanmaktadır.

Tez çalışmasına kaynak oluşturan istinsah nüshaları dışında İstanbul’un inşa ve imarından bahseden muhtelif araştırma eserlerinden de yararlanılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda İstanbul ile ilgili ansiklopedi maddeleri başta olmak üzere kroniklerden seyahatnamelere kadar uzanan muhtelif türdeki eserlerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kostantiniye, Ayasofya, İstanbul, Kronik, Seyahatname

**ABSTRACT
MASTER'S THESIS**

**THE HISTORY OF CONSTANTINOPLE AND HAGIA SOPHIA
(EXAMINATION-TEXT)**

Anıl DENİZ

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ugur DEMLIKOGLU

2018, 180 pages

Jury: Assist. Prof. Dr. Ugur DEMLIKOGLU

Assoc. Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ

Assist. Prof. Dr. Abdulnasır YİNER

This study, which aims to examine the texts of the work named "Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya (The History of Istanbul and Hagia Sophia)", has contents that can give important information to the researcher about the history of Istanbul. The work mentions about the construction of the city and the reconstruction of other historical buildings in the city.

In the research, several works related to the construction of Istanbul and Hagia Sophia were reached. However, the copies of the Topkapı Palace Library and the Sadberk Hanım Museum Hüseyin Kocabaş Library are taken as the basis for the study. In fact, this work was copyrighted in 1565, however, the accessible copy is the one with the date of 1637. Two copies of this work that we were aware of were compared. As the result, the copy in the Topkapı Palace Library was decided to be the focal point of this thesis study. However, the points that were needed were tried to be used from the other copy. As the result of the analysis of this work, the overall purpose of this thesis study on how Istanbul is constructed and reconstructed is helping the other studies on this subject to complete the whole perspective.

In addition to the copies that constituted the source for this thesis study, it is aimed to benefit from the various studies that mention the construction and the reconstruction of Istanbul. In line with this objective, it is aimed to examine various kinds of works ranging from travels books to chronicles and particularly the encyclopaedic information about Istanbul.

Keywords: Constantine, Hagia Sophia, Istanbul, Chronic, Travel book

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
S.H.M.H.K.	: Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığı
Haz.	: Hazırlayan
Nr.	: Numara
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Ve saire
H.z.	: Hazreti
M.ö.	: Milattan önce
M.s.	: Milattan sonra

ÖNSÖZ

Tez çalışmasına esas oluşturan “Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya” adlı eser Osmanlı döneminde yazılmış İstanbul ile ilgili birçok eserden bir tanesidir. Müellif hakkındaki bilgilerimiz eserin son bölümünde yer almaktadır. İstanbul’un fethinden sonra şehirle ilgili Bizans döneminde kaleme alınmış eserlerin tercümesi yaptırılmıştır. Bahse konu “Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya” da bu tercümeleri esas alan bir telif eseridir. Birçok kez yıkılıp tekrar inşa edilen İstanbul’un tarihi olan bu eserde; devletler arası güç mücadelesi, toplumların inançları, adet ve gelenekleri, yaşanan sosyal gelişmeler de yer almaktadır.

Tez beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm metotla ilgili alt bölümler içerip İstanbul ile ilgili kaleme alınmış birinci elden kaynaklarla sona erer. İkinci bölüm İstanbul ve tarihi yapılarını kapsamaktadır. Bu bölümde İstanbul; antik dönem, Roma ve Osmanlı devirleri olmak üzere ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Ardından İstanbul’da gerek Roma gerekse Osmanlı döneminde inşa edilmiş belli başlı eserler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde “Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya” adlı eser irdelenmiştir. Bu bölümde metnin özüne ters olmamak üzere konu bütünlüğüne uygun başlıklar verilmiştir. Dördüncü bölümde önce eserin yazarı hakkında bilgi verilmiş, daha sonra eserin adı, telif ve istinsahı, fiziki özelliklerinden bahsedilmiştir. Beşinci bölümde ise transkripsiyon metine yer verilmiştir.

Gerek yüksek lisans ders döneminde gerekse “*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*” adlı yazma eseri yüksek lisans tezi olarak hazırlarken, tez süresince benden desteğini esirgemeyen ve birçok yardımını gördüğüm tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Uğur DEMLİKOĞLU’na teşekkür ederim.

Yazma eserde geçen ayet-i kerime, hadis-i şerif ve Arapça veciz sözlerin tespit edilip anlamlarının bulunmasında yardımlarını esirgemeyen, kıymetli zamanını harcayan Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Uğur ERMAN’a teşekkür ederim.

Tez konusu olarak belirlediğim yazma eserin iki nüshasına ulaşmamda bana her türlü kolaylığı gösteren Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi İhtisas Kütüphanesi çalışanlarına çok teşekkür ederim. Son olarak ise tezle ilgili sürekli bilgi alışverişinde olduğum, birçok noktada yardımda bulunan Sayın Özgür GÜRLEK ve Yunus DEMİR'e şükranlarımı sunarım.

Anıl DENİZ

Siirt-2018

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanın konusu İstanbul ve şehirdeki tarihi yapıların inşasını anlatan ‘*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*’ adlı yazma eserin çeviri metin ve incelemesidir. İstanbul, erken dönemlerden itibaren bir şehir çehresine kavuşmuş ancak şehrin tarihsel süreç içerisinde birçok kez yeni baştan kurulması gerekmiştir. Araştırma konusu olarak seçilen yazma eser, her defasında yeni baştan kurulmak durumunda kalan şehrin nasıl inşa edildiğini anlatmaktadır. Yazma eser, antik dönemde İstanbul’un kurulma girişimleriyle başladığı için araştırmada antik dönem İstanbul’u da yer almıştır. Ardından eser, Roma devrinde İstanbul’un bir kez daha kuruluşunun anlatılmasıyla devam eder. Şehrin kuruluşundan bahsedildikten sonra İstanbul’da tarihi yapıların hangi amaçla ve nasıl dikildiği anlatılmaktadır. Bu bölümün eserde geniş yer tutması araştırmada detaylı bir şekilde incelenmesini zorunlu kılmıştır. Roma devrinden sonra şehrin Türk hakimiyetine geçmesi ve bu dönemde inşa edilen yeni yapıların şehre kazandırılması da kısaca anlatılmaktadır. Bundan dolayı eserin sonunda bulunan bu küçük bölüm, çalışmada da öz bir şekilde yer almıştır. İncelenilen eser on altıncı yüzyıla ilgili kısa bilgiler verilerek sonlandırıldığı için bu yüzyıldan sonrası araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

‘*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*’ adlı yazma eserin inceleme ve değerlendirmesinin yapılarak İstanbul’un tarihsel süreç içerisinde kuruluşu ve geçirdiği değişiklikleri ortaya koymak bu araştırmanın amacıdır. Adı geçen yazma eserinin ana eksenini İstanbul tarihi olması sebebiyle araştırmada İstanbul’un çok eski dönemlerinden bahsedilmiştir. Yazma eserinin kronolojik sınırları dikkate alınarak İstanbul’un özellikle Osmanlı öncesi tarihi hakkında bilgi sahibi olunmak istenmiştir. Şehrin; isminin kökeni, coğrafi konumu ve en eski meskunları gibi konuların merak uyandırması sebebiyle bu hususlar da açıklanmıştır. Sonuç olarak asırlardır Türk hakimiyetinde olan şehrin tarihi hakkında bilgi sahibi olunması istenmiştir. Bu sebeple İstanbul’un tarihiyle ilgili bu eserin transkripsiyon ve incelemesi araştırma konusu olarak seçilmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada ilk olarak İstanbul ile ilgili kaleme alınmış birinci elden kaynaklar ve bazı kıymetli eserlerin tanıtımı yapılmıştır. İstanbul'un kuşatılması, fethedilmesi ve şehirdeki Türk hakimiyetiyle ilgili bilgiler ihtiva etmesi sebebiyle, özellikle on beşinci yüzyıl Bizans kronikleri seçilmiştir. Bundan başka Fatih devrinde eser vermiş müverrihlerin eserlerinden bahsedilmiştir. Şehrin el değiştirmesinin tanıklarından biri olan İtalyanların, bakış açısını vermesi bakımından İtalyanca kaynaklardan da kısaca bahsedilmiştir. Bunun dışında bazı değerli eserlere de değinilmiştir.

İkinci bölümde ise İstanbul tarihinden kısaca bahsedilmiştir. Bu yapılırken İstanbul'un en eski dönemlerinden yirminci yüzyıla kadar gelinmiştir. Antik dönem, Roma ve Osmanlı devirleri olmak üzere üç alt başlıkta incelenen şehir, hangi medeniyetin kontrolünde ise ilgili dönem; yaşanan savaş, kıtlık, doğal afet, salgın, isyan gibi olgular çerçevesinde anlatılmıştır. Ardından İstanbul'da inşa edilmiş tarihi yapıların bazıları hakkında öz bilgi verilmiştir. Bu kısımda sadece Osmanlı öncesi dönemde ortaya çıkan yapılardan bahsedilmemiş, yazarın yaşadığı zamana kadar Osmanlı devrinde inşa edilen eserler de konu edilmiştir.

Üçüncü bölümde "*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*" adlı metin irdelenmiştir. Bu yapılırken eserin kronolojik akışı esas alınmıştır. Ayrıca anlatılan olaylardan yararlanılarak başlıklar meydana getirilmiştir. Bu bölümde eserde geçen bazı terimler ve şahıs isimleri de dipnotta açıklanmıştır.

Bir sonraki bölümde eserin müellif ve müstensihinden bahsedildikten sonra yazma eserinin telif ve istinsahıyla ilgili bilgi verilmiştir. Ardından eserin fiziki özellikleri ve izlenen transkripsiyon yönteminden bahsedilmiştir.

Çeviri metin olarak verilen bölümde ise eserin sayfa numaraları kalın bir şekilde belirtilmiştir. Bunun dışında eserin okuyucuyu boğmaması için metnin anlam bütünlüğünü bozmayacak şekilde bazı başlıklar ve paragraf başları oluşturulmuştur. Eserde geçen ayet-i kerime, hadis-i şerif ve Arapça veciz sözler tırnak içinde gösterilmiştir. Ardından bu kısımların dipnotta Türkçe anlamları verilmiştir. Bazı kısımlarda ise doğrudan metin içinde parantez açılarak yapılmıştır. Ayet-i kerimenin geçtiği sûrenin adı, numarası ve kaç numaralı ayet olduğu, Hadis-i şerifin ise hangi kaynaktan nakledildiği dipnot kısmında gösterilmiştir. Müellif ya da müstensihinden dolayı Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleri yanlış yazıldığı tespit edilmiştir. Ancak olduğu gibi metne koyulan bu bölümler dipnot kısmında Arapça orijinaliyle gösterilmiştir.

1.4. İSTANBUL İLE İLGİLİ MÜSTAKİL ESERLER

Bu bölümde İstanbul'un Osmanlı hakimiyetine geçmesi ve sonrasında şehrin tarihiyle ilgili yazılan bazı eserler hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1. Ahmed Muhtar Paşa: Asker, devlet adamı, astronomi ve eğitim uzmanı olan Ahmed Muhtar Paşa aynı zamanda bazı eserler de kaleme almıştır. Bunlardan bir tanesi *Feth-i Celil-i Konstantiniyye*'dir. Eserde İstanbul kuşatması ve şehrin fethi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

2. Michael Kritovoulos: Kendisinin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. İstanbul'un fethinden sonra İmroz adasının yönetimi kendisine verilmiştir. Venedikliler adayı ele geçirince İstanbul'a dönmüş ve ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır. *Historia* adlı eserinin beşinci cildi olan *Târih-i Sultân Mehmed Hân-ı Sâni*, İstanbul'un fethini anlatmaktadır. Fethin detaylı anlatıldığı bu eser kronolojik olarak 1467 yılına kadar gelmekte olup İstanbul hakkında önemli bilgiler sunmaktadır¹.

3. Nicolo Barbaro: Kendisi Venedik'li soylu bir aileye mensuptur. İstanbul'un kuşatması sırasında Bizans'a yardım için gelen Venedik gemilerinden birinde cerrah olarak bulunmuştur. Kuşatma sürerken Bizans askerlerinin yanında yer alıp fetihten önce şehirden ayrılmıştır. İtalya'ya döndükten sonra kuşatmayı anlatan bir günlük kaleme almıştır. Eserde klasik Batı bakış açısı olan Türk düşmanlığı mevcutsa da kuşatmayla ilgili önemli ayrıntılar aktarılmıştır. Bu önemli eserin adı *Konstantiniye Muhasarası Ruznâmesi*'dir.

4. Zorzi Dolfin: Venedikli Zorzi'nin *1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zabtı* adlı eseri fetih hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bununla birlikte eserde Sultan II. Mehmed (1451-1481) portresi de dikkat çekicidir. Zorzi'ye göre Sultan çok gülmeyen, zeki, çalışkan, âli cenap, hedefine ulaşmakta azimli olan, çok kitap okuyan, Herodot ve Roma tarihlerini iyi bilen, Papaların hayatı hakkında araştırmalar yapan bir liderdir.

5. Evliya Çelebi: Tam adı bilinmeyen ve hakkındaki bilgilerin çoğu kendi eserine dayanan Evliya Çelebi'nin on ciltten mütevellid *Seyahatname* adlı eseri vardır. Eserin birinci cildi İstanbul'a ayrılmıştır.

6. Laonikos Chalkokondyles: On beşinci yüzyıl tarihçilerinden olan Laonikos, kaleme aldığı tarih kitabında Osmanlı tarihini, kuruluştan 1463 yılına kadar işlemiştir.

¹ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi* (Genişletilmiş 7. Baskı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 197-198

Yazar eserinde İstanbul'un fethi, şehirdeki Türk egemenliği hakkında kıymetli bilgiler vermiştir².

7. Dukas: Asil bir aileden gelen Dukas, Osmanlı'nın şehri almak için yaptığı hazırlıklara bizzat şahit olmuş; Bizans'ın yıllık vergisini Osmanlı sultanına getiren heyette yer almıştır. Bu sebepten yazdıkları çok kıymet ihtiva etmektedir. *Historia* adlı eseri iki asırlık Bizans-Anadolu ilişkilerine ışık tutmuştur. Eser 1462 yılına kadar gelmektedir. Gerek İstanbul'un fethi gerekse şehrin fetihden sonraki hikayesi açısından çok önemli bir eserdir³.

8. George Sphrantzes: Geç dönem Bizans tarihçisidir. İmparator II. Manuel (m.s. 1391-1425) döneminde devlet görevlerinde bulunmuştur. İstanbul'un fethinden sonra ölene kadar manastır hayatı yaşamıştır. Devlet görevlisi olan Sphrantzes, resmi kayıtları görmesi sebebiyle eseri olan *Minus Kroniği*'nde Osmanlı-Bizans ve İstanbul şehriyle ilgili kıymetli bilgiler vermektedir⁴.

9. Christoforo Buondelmonti: İtalyan seyyah fetihden önce iki kez İstanbul'u görmüştür. Eserinde Türk egemenliğine geçen İstanbul'la ilgili değerli bilgiler mevcuttur.

10. Enverî: Kendisinin *Düstûrnâme* adlı eseri bir dünya tarihidir. Eserin bir kısmını oluşturan Osmanlı tarihi 1465 yılına kadar gelir. Bundan dolayı eserde yer alan İstanbul'un fethi ve ardından yaşanan gelişmelerin anlatıldığı bölüm, eseri başlı başına önemli kılar.

11. Aşıkpaşazâde: Osmanlı Devleti'nin erken dönemleri için en önemli kaynaklardan bir tanesi *Aşıkpaşazâde Tarihi*'dir. Doğum tarihinin kesin olarak bilinmemekle birlikte 1400 olduğu tahmin edilmektedir. II. Bayezid saltanatının ilk yıllarında hayatını kaybeden Aşıkpaşazâde, Yahşi Fakih Tarihi'ni eserinde kullanmıştır. İstanbul'un fethi ve şehir hakkında verdiği bilgiler oldukça değerlidir.

12. Tursun Bey: Sultan II. Mehmed'in tarihçisi Tursun Bey, olayları yakından tetkik edebilme şansı bulmuştur. Eseri *Tarih-i Ebu'l Feth*'tir. 1444-1488 yılları arasını ihtiva eden kroniğinde İstanbul'un fethi ve şehirle ilgili fetihden sonraki verilen bilgiler önemlidir.

13. Neşri: Eser kaynak olarak Anonim Osmanlı Tarihi ile Aşıkpaşazade'nin tarihinden faydalandığı için orijinal bilgiler içermemektedir. Genel tarih niteliğinde

² Afyoncu, a.g.e., s. 193-194

³ Afyoncu, a.g.e., s. 194-195

⁴ Afyoncu, a.g.e., s. 195-196

olan eserinin sadece Osmanlı tarihi kısmına ulaşılabilmifltir. *Kitâb-ı Cihânnümâ* adlı bu eser Sultan II. Bayezid dönemine kadar Osmanlı tarihini içermektedir. Kendisinin ayrıca *Neşri Tarihi* adlı eseri de bulunmaktadır.

14. Oruç bin Adl: Eserinin adı *Oruç Bey Tarihi*'dir. Eserin içeriği Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan başlayıp, Sultan II. Bayezid döneminin sonlarına kadar gelmektedir.

15. İdris-i Bitlisî: Sekiz Cennet anlamına gelen *Heşt Bihişt* eseri Osman Gazi ile II. Bayezid arası dönemi kapsamaktadır. Sultan II. Bayezid'in isteği üzerine yazılan eserde süslü bir üslup tercih edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTANBUL VE TARİHİ YAPILARI

2.1. İSTANBUL TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

İstanbul şehrinin tarihsel süreç içerisinde birçok ismi olmuştur. Antik dönemde Bizantion; Roma döneminde Antonia, Secunda Roma (İkinci Roma), Nova Roma (Yeni Roma), Constantinopolis, Kustantiniyye adlarını alan İstanbul için Grekler 'şehre' anlamına gelen İstinbolin demiştir. Türkler ise bu kelimedenden bozma olarak Stambol ismini kullanmıştır⁵. Osmanlılar şehri fethettikten sonra İslam'ın çok olduğu yer anlamına gelen İslambol ismini tercih etmiştir. Ancak şehir taht merkezi olması sebebiyle *pay-i taht*, *makarr-ı saltanat*, *darü's-saltana*, *darü'l-hilafe* gibi ünvanlara da sahiptir. İstanbul bunun dışında Dersaadet, Asitane gibi isimlerle de anılmıştır.

İstanbul çağlar boyunca dünyanın en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Şehir önceleri Avrupa kıtasında bir yarımada üzerinde kurulmuşken daha sonra boğazın iki yakasına genişlemiş ve bugünkü sınırlara ulaşmıştır. Aynı zamanda Balkan ve Anadolu yarımadaı arasındaki geçiş noktasında bulunan şehirde kara ve deniz ulaşımı sorunsuz gerçekleşmiştir.

2.1.1. Şehrin Antik Devri

İstanbul'da en eski yerleşimin milattan önce III. Yüzyılda olduğu tahmin edilmektedir. Şehrin ilk kuruluşuyla ilgili kesin bir bilgi yoktur ve bazı efsaneler anlatılmaktadır. Ancak Megaralılar'ın⁶ burada koloni kurduğu tahmin edilmektedir. Coğrafi konumu ve jeopolitik önemiyle çevre devletlerin sürekli ilgisini çeken şehri Traklar⁷ ele geçirememiş ancak Persliler bunu başarmıştır. Atina⁸ ile Spartalılar⁹ arasında sürekli bir mücadele alanı olan İstanbul nihayetinde Atinalıların kontrolünde

⁵ J. Thévenot, *Thévenot Seyahatnamesi*, (1. Baskı), Stefanos Yerasimos (Ed.), (Çev.: Ali Berktaş), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 46

⁶ Antik dönemdeki Yunan kent devleti.

⁷ Antik dönemde Trakya, Yunanistan'ın kuzeyi ve Bulgaristan'da yaşamış kavim.

⁸ Antik Yunan kent devleti.

⁹ Yunanistan'ın güneyindeki antik kent devleti.

kalmıştır¹⁰. M.ö. 340 yılında Makedonya kralı II. Filip şehri kuşatmış ancak başarısız olmuştur. Roma İmparatorluğunun kontrolüne geçen şehir, ilk zamanlar özerk bir statüye sahip olsa da milattan sonra 73 yılında Roma'ya direkt bağlanmıştır¹¹.

2.1.2. Şehrin Roma Devri

I. Constantinos (m.s. 324-337), Roma tahtına oturduktan sonra İstanbul'u taht merkezi yapmıştır. Ancak şehrin büyük bir imar faaliyetine ihtiyacı vardır. Şehir inşa edilirken Roma örnek alınmıştır. Örneğin İstanbul, on dört bölgeye ayrılmış ve yine Roma gibi hükümdar sarayı Hipodroma yakın yapılmıştır. Şehrin sınırları da uzatılmıştır. Daha sonra kamu kurumları, hipodrom ve ibadethaneler yapıldıktan sonra 11 Mayıs 330 tarihinde şehrin resmi açılışı yapılmıştır.

Hristiyanlık dinine geçen I. Constantinos şehirdeki pagan inancına ait putları kaldırmayı ihmal etmemiştir¹². Hristiyan olan şehre ilk kilise de yapılmıştır. Kutsal barış anlamına gelen Aya İrini, şehre yapılan ilk kiliseye verilen isimdir. Bundan başka İstanbul'a sosyal yaşamın hareket merkezi olan Hipodrom yapılmıştır. Hipodrom başta araba yarışları ve tiyatro olmak üzere sosyal aktivitelere ev sahipliği yapmıştır. Araba yarışları 1204'teki Latin işgaline kadar düzenlenmiş ancak bu tarihten sonra yapılmamıştır. Aynı zamanda devlet törenleri ve politik tartışmalar burada yapılmıştır. Nitekim burada ilerleyen dönemler birçok gösteri ve ayaklanma meydana gelmiştir. Yılanlı Sütun imparator I. Constantinos, Dikilitaş ise imparator I. Theodosios (m.s. 379-395) zamanında Hipodrom'a dikilmiştir. Böyle görkemli eserler yapmak bir Roma geleneğidir. İmparatorlar kazandıkları zaferden sonra şehre özellikle de başkente bu tür büyük anıtlar dikmiştir.

Şehrin merkezi noktalarına pazarlar kurulmuştur. Bura halkın hem alışveriş yaptığı hem de günlük haberleri konuşarak tartıştığı yer olmuştur. Mezarlıklar ise genellikle şehir dışına yapılmış ancak hanedan mensuplarının mezarları şehirde kilise

¹⁰ Reinhold Lubenau, *Reinhold Lubeanu Seyahatnamesi Osmanlı Ülkesinde 1587- 1589*, Cilt 1, 1. Baskı, (Çev: Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 173-174

¹¹ I. Demirkent, "İstanbul", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XXIII, 205-212

¹² Ebu'l Ferec İbnü'l İbri, *Abû'l-Farac Tarihi*, Cilt 1, (3. Baskı), (Çev.: Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 133-134

arazisine defnedilmiştir. Birçok yere hastane, yetim çocukların kalacağı yetimhane ve ihtiyaç sahiplerinin karnını doyurması için fakirhaneler açılmıştır. İstanbul'un su ikmali önceleri şehre dışardan gelen su yollarıyla yapılmaktaydı. Ancak İstanbul'u ele geçirmek isteyenler su yollarını keserek şehri teslim olmaya zorladığında büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bu duruma bir çözüm olarak büyük su sarnıçları yapılarak su ihtiyacı buradan tedarik edilmiştir.

İstanbul'un imar ve ihya edilmesinden sonra şehrin nüfusu, surların dışına taşmaya başlamıştır. Nüfus tarihsel olarak sürekli artış göstermiş, dokuzuncu yüzyıldaysa bir milyona ulaşmıştır. Şehirde yaz aylarında kullanılan yazlık yerleşim alanları dahi ortaya çıkmıştır. Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy, Bakırköy bunların başında gelen semtler olmuştur. Yazlık olarak kullanılan bu alanlara da saray, kilise ve manastır inşa edilmiştir. Adalar bölgesi ise genellikle sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Doğu Roma döneminde İstanbul'u cazip kılmak için diğer eyaletlerin aksine şehirde yaşayanlar vergiden muaf tutulmuştur. Bu vergi muafiyetiyle yeni nüfus hareketlerinin olması beklenmiştir. Halka ekmek bedava dağıtılıp özellikle seçkin ailelerin burada meskun olması için arsalar ücretsiz dağıtılmıştır. Roma imparatorluğunun merkezi doğuya kaydıkça şehir tarihsel süreç içerisinde her anlamda batı konseptinden uzaklaşmış ve doğulu yeni bir kimlik kazanmıştır.

II. Constantios (m.s. 337 – 361) babasının şehirdeki imar faaliyetlerini sürdürmüştür. Ayasofya Kilisesi de bu dönemde yapılmıştır¹³. 358 yılında meydana gelen deprem Makedonya'yı dahi etkilemiş, şehirde ciddi tahribata yol açmıştır. I. Theodosios, 381 yılında alınan bir konsil¹⁴ kararı gereği Aryanizm'i¹⁵ ülkede yasaklamıştır. Ancak Aryuşçular yeni durumu kolay kabul etmemiştir. Ayasofya'nın güneyinde yer alan patriklik¹⁶ binasının yanması başta olmak üzere şehirde büyük olaylar meydana gelmiştir. Olayların devamı İmparatorun putperestliği yasaklaması ve

¹³ T.E. Gregory, *Bizans Tarihi*, (1.Baskı), (Çev.: Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 67

¹⁴ Hristiyan inanç esaslarının tespit, ayinlerin icrası, Hristiyan ahlak esaslarının tanımlanması için dünyadaki dini otoritelerin bir araya gelip görüştüğü toplantıya verilen ad.

¹⁵ Milattan önce 4. Yüzyılda İskenderiye'li Arius'un geliştirdiği, Hz. İsa'nın tanrı olduğunu reddeden öğretisi.

¹⁶ Doğu kiliselerin ruhâni reislerine verilen isim.

devlette Hristiyanlığı tamamen yerleşmesiyle gelişmiştir. Bu karara büyük bir tepki doğmuş, 404 yılında İstanbul'da çıkan dini bir kargaşada Ayasofya yanmış ve şehir harap olmuştur.

I. Theodosios'un ardından yaşanan deprem ve yangınlardan İstanbul büyük zarar görmüştür. I. Theodosios ve Arkadios (m.s. 395-402) döneminde meydana gelen bu felaketler sırasıyla 388, 400 ve 406'da yangın; 395, 402, 403, 407'de ise depremdir. II. Theodosios zamanında İstanbul'un surları Hun tehlikesi sebebiyle batı yönüne doğru uzatılmıştır. Bu dönemde Kız taşı denilen Markianos Sütunu da tehdit olmaktan çıkan Hun tehlikesi üzerine dikilmiştir. I. Leon (m.s. 457-474) döneminde 465'te İstanbul'da dört gün süren bir yangın meydana gelmiş ve şehrin büyük bir bölümü yangından etkilenmiştir. Yüzyıl sonunda ise monofizit¹⁷ imparator Anastasios'a (m.s. 491-515) karşı Ortodoks Hristiyanlar geniş katılımlı bir isyan çıkarmıştır.

Altıncı yüzyılda İstanbul Nika Ayaklanması denilen tarihin en kanlı ayaklanmasına şahit olmuştur. 532 yılında çıkan bu ayaklanma gittikçe yayılmış ve İstanbul adeta dört bir yandan alevler içinde kalmıştır. Ayasofya başta olmak üzere binalar ve birçok anıt isyanda büyük tahribata uğramıştır. Otuz bin insanın öldüğü bu olaylardan sonra imparator Iustinianos (m.s. 527-565) Ayasofya'yı yangın ve depremlerden zarar görmeyecek şekilde yeni baştan inşa ettirmiştir. Herakleios (m.s. 610-641) zamanında İstanbul Avar ve Slav ordularının tehdidinde maruz kalmıştır. İstanbul, daha sonra ise Avar ve Sasani devletlerinin kuşatmasıyla karşılaşmış ancak bunu da savabilmiştir. İslam ordularının İstanbul'a kara ve deniz yoluyla yaptığı seferler şehrin bu ana kadar gördüğü en büyük dış tehdit olmuştur.

Sekizinci yüzyıl başlarında İstanbul yine büyük deprem ve yangınlara şahit olmuştur. Bu arada Emeviler İstanbul'u kuşatmış ancak bu girişim başarısız olmuştur. 740 yılında yaşanan şiddetli bir depremde ise Aya İrini ve diğer büyük binalar tamamen

¹⁷ Hz. İsa'da var olduğuna inanılan insani ve tanrısal tabiatların tek bir tabiatta birleştiğini söyleyen öğretidir. Buna göre Hz. İsa çarmıha gerilmeden önce de tanrıdır.

yıkılmıştır. Yüzyıl ortalarına doğru imparatorlukta ikonoklazm¹⁸ hareketi ortaya çıkmıştır. İstanbul başkent olarak, ikonoklazma karşı çıkan isyanların çoğuna merkez olmuştur. Alınan sert tedbirler sonucu; heykel, mozaik, resim ve yazma eserlerdeki tezhipler imha edilmiştir. Bu hareketin asıl amacı tasvir mefhumunu suiistimal edip, insanların dini duygularını sömüren ve bundan ekonomik ayrıcalık elde eden keşişlerin nüfuzunu kırmaktır. Ancak alınan sert önlem ve yapılan müdahaleler olayları içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Yüzyıl sonunda İstanbul bu kez Abbasi ordularının tehdidiyle karşı karşıya gelmiştir. Ancak başarılı diplomatik hamlelerle barış antlaşması yapılarak bu tehdit savuşturulmuştur. Sekizinci yüzyılın son yıllarında da İstanbul deprem felaketlerine şahitlik etmiştir.

Dokuzuncu yüzyılda İstanbul bu kez Bulgar kuşatmalarına maruz kalmıştır. 813 ve 814 yıllarındaki bu tehdit bir şekilde atlatılmıştır. Yüzyıl ortasına doğru ikonoklazm hareketi sona ermiştir. Bunun üzerine İstanbul tekrar sanat ve fikir merkezi olmuştur. 860 yılında Ruslar İstanbul'u ele geçirmeye çalışmıştır. Ancak kopan büyük fırtına, Rus deniz gücüne ciddi zarar verince İstanbul yabancıların eline geçmekten kurtulmuştur. 862 ve 866'da iki şiddetli deprem daha yaşanmışsa da 869'da meydana gelen ve kırk gün aralıklarla süren depremde İstanbul büyük zarar görmüştür. İmparator I. Basil (m.s. 867-886) bu depremden sonra başta Ayasofya olmak üzere şehrin tamiriyle ilgilenmiştir. VI. Leon'un (m.s. 886-912) uyguladığı merkezîyetçi politikalar devleti ayağa kaldırmıştır. Bu dönemde şehir hayatı oldukça canlanmış ve ekonomi gelişmiştir. İstanbul ise canlanan ekonominin merkezini teşkil etmiştir. Ayasofya'daki meşhur sanat eserlerinden biri olan VI. Leon Mozaikinin kahramanı bu hükümdardır.

Onuncu yüzyılda Bulgarlar İstanbul'u bir kez daha tehdit etmiştir. Yüzyıl içerisinde yaşanan yangınlar şehirde ciddi tahribat yaratmıştır. Ancak yine de birçok bina ve anıt yapılarak İstanbul mimari açıdan oldukça zenginleştirilmiştir. 948 yılında da şiddetli bir deprem olmuş, 989 yılında Orta Anadolu ve Trakya'yı etkileyen yıkıcı depremde ise Ayasofya'nın batı kubbesi çökmüştür. Bir sonraki yüzyıl yine İstanbul'da

¹⁸ Tasvirîkırıcılık. Hz. İsa ve havarileri başta olmak üzere Hristiyanlık diniyle ilgili yapılan resimlerin canlı olduğu düşünülerek tapınmasına karşı çıkmış bir hareket.

birçok deprem felaketi meydana gelmiştir. 1081 yılında yaşanan askeri kargaşa üzerine üç gün şehir kaos yaşamıştır. Yağma ve kaosun üzerine deprem de eklenince başkent İstanbul oldukça zor bir sınavdan geçmiştir. Yüzyıl sonunda ise Peçenekler İstanbul'u denizden ve karadan kuşatmıştır. 1096 yılında şehre yardıma gelen Haçlı orduları ise İstanbul'da büyük korku ve şaşkınlık yaratmıştır.

İstanbul'un tarihte gördüğü en büyük felaket 1204 yılında Haçlılar'ın şehre girmesiyle yaşanmıştır. İstanbul günlerce yağmalanmıştır. Büyük tahripten şehrin en büyük kilisesi Ayasofya da etkilenmiştir. Ayasofya'daki kutsal eşyalar hayvanlara süs olarak takılmış ya da su içmesi için kullanılmıştır. Şehir bu yağma sonucu bütün ihtişamını ve zenginliğini kaybetmiştir¹⁹. Sanat eserleri talan edilmiştir. Kilise, manastır ve kütüphaneler de yağmadan payını almıştır. Şehirde kurulan Latin krallığı 1261 yılına kadar yaşamıştır. Latinlerin elinden kurtulan İstanbul'da artık nüfus iyice azalmış, şehir yaşanan yangın ve depremlerle iyice fakirleşmiştir.

2.1.3. Şehrin Osmanlı Devri

On dördüncü yüzyılda İstanbul, Sırp ve Türk tehditlerine maruz kalmıştır. 1359, 1391, 1400 ve 1422 kuşatmalarından kurtulmayı başaran İstanbul, Türk tehdidi karşısında Ayasofya'da kiliselerin birliğini dahi ilan etmiş ancak şehir 29 Mayıs 1453'te Osmanlı'nın eline geçmiştir.

Osmanlıların, İstanbul'a alakasının çok erken dönemden beri mevcut olduğu bilinmektedir. Bu alanın ilk sebebi Hz. Peygamber (s.a.v)'in İstanbul hakkındaki hadis-i şerifidir²⁰. Birçok İslam devleti bu hadis-i şerifteki müjdeye nail olmak istemiştir. Bu motivasyonun diğer Müslüman ülkeler arasında psikolojik bir üstünlük kazandırma gibi amacı da vardır. İstanbul'u fethetmenin ekonomik ve jeopolitik dinamikleri mevcutken, bir cihan imparatorluğu olmanın ancak dünyanın merkezi olan

¹⁹ J. Herrin, *Bizans: Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşkırtıcı Yaşamı*, (1. Baskı), (Çev.: Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 52

²⁰ Hadis-i Şerif'in Arapça orijinali: 'لَنْفَتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَلَنَعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا وَ لَنَعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ' "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur." Bu hadis-i şerif, Buhari'nin Et-Tarihü'l Kebir, Ahmed Bin Hanbel'in Müsned ve Taberânî'nin El-Mücemu'l Kebir kitaplarında yer almaktadır.

İstanbul'u ele geçirmekle mümkün olduğu düşüncesi de bu dönemde insanlar arasında yaygındır.

Ancak şehre ilk güçlü kuşatma Sultan I. Bayezid döneminde olmuştur. Bu güçlü kuşatmada İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasına yapılan hisar, fetih için yapılan hazırlıklardan bir tanesidir. Bu hisarla önemli istihbarat kanalı oluşturulmak istenmiştir. 1391'deki kuşatmadan sonra Sultan I. Bayezid, İstanbul surlarının önüne ordusunu bir kez daha getirmiştir. Bununla birlikte muhasaranın en şiddetli döneminde doğuda beliren tehlike İstanbul'u kurtarabilmiştir. Sultan II. Murad şehri 1422'de bir kez daha kuşatmıştır. Ancak Şehzade Mustafa isyanı yapılan bütün hazırlıkların âtıl kalmasına sebep olmuştur.

Sultan II. Mehmed'in tahta çıkan genç sultan olarak hedeflerinden biri İstanbul'u almaktır. Hayata geçirmek istediği büyük cihan imparatorluğu ideali için bu kaçınılmaz bir gerçektir. Bunun için İstanbul Boğazı'nın bu kez Avrupa yakasına yeni bir hisar yaptırılmıştır. Kuşatma hazırlıkları ise aralıksız devam etmektedir. Nihayetinde şehir 29 Mayıs 1453 Salı günü Osmanlıların eline geçmiştir. İslam savaş hukukuna göre savaşarak ele geçirilen beldenin yağmalanma hakkı İslam devletine verilmiştir. Bundan dolayı surlardan giren askerler esirler elde ederek Ayasofya'ya kadar ilerlemiştir²¹. Şehrin bazı noktaları tahrip edilmeye başlanmışsa da Sultan II. Mehmed ordusunda düzeni sağlayıp yağmayı durdurmuştur. Ayasofya'nın içine girdiğinde ise buraya sığınmış olan halka ve din görevlilerine can güvenliği başta olmak üzere birtakım teminatlarda bulunmuştur. Ardından II. Mehmed Ayasofya'nın camiiye çevrilme emrini vermiştir. Fethedilen şehirde özellikle en büyük kilisenin camiiye çevrilme geleneği burada da devam etmiştir. Daha sonra şehirden ayrılan Fatih Sultan Mehmed cuma günü buraya geri dönüp namazı Ayasofya'da kılmıştır. Fatih İstanbul'un harap olmaması için büyük özen göstermiştir. Örneğin, Fener'deki kilise ve On İki Havari Kilisesi'ne herhangi bir zarar gelmemiştir. Fetihden sonra şehir yapılan tamiratlarla Türk-İslam kimliği kazanmaya başlamıştır.

²¹ F. Emecan, "İstanbul", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XXIII, 212-220

On altıncı yüzyılda İstanbul, cihanın en büyük ve görkemli İslam ve imparatorluk şehri haline gelmiştir. Şehir uzun asırlar boyunca herhangi bir dış tehdide maruz kalmamıştır. On yedinci yüzyılın çalkantılı yılları ise şehri sarsmıştır. 1651 yılında yaşanan esnaf ayaklanması şehirdeki en önemli olaylardan bir tanesi olmuştur. 1703 yılındaki Edirne vakası İstanbul'u başlıca asayişsizlik olmak üzere birçok açıdan etkilemiştir. 1730 yılında çıkan Patrona Halil İsyanı ise İstanbul'a büyük zarar vermiştir. Sultan I. Mahmud (1730-1754) bu olumsuz tablodan sonra şehrin eski günlerine dönmesi için bazı çabalar göstermiştir.

On sekizinci yüzyılda Sultan III. Selim (1789-1808) devrinde şehre Avrupalı muadilleri seviyesinde askeri binalar yapılmıştır. 1807 yılında İngilizlerin İstanbul boğazında görülmesi, şehrin Türklerin ele geçmesinden beri yaşadığı ilk yabancı tehdit olmuştur. Ardından yaşanan Kabakçı İsyanı ve Alemdar Mustafa Paşa'nın aldığı sert tedbirler ise İstanbul'a huzursuz günler yaşatmıştır. İstanbul gayrimüslimleri, 1821 Mora İsyanı'ndan dolayı Müslümanların reaksiyonundan muzdarip olmuştur. 1826'dan sonra Sultan II. Mahmud döneminde İstanbul yeni bir çehreye kavuşmaya başlamıştır. Batılı tarzda kıyafet giymiş kamu çalışanları ve askerler, yapılan beledi atılımlar İstanbul'a yeni yaşam tarzı sunmuştur.

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Rus ordularının Yeşilköy'de görünmesi İstanbul'da büyük bir panik havası meydana getirmiştir (1878). İstanbul'un fethinden beri hilafet merkezi ilk kez bu kadar ciddi bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. 1895'te Ermeniler toplanarak kalabalık bir grup halinde hükümet merkezine yürümüşlerdir. Bu İstanbul'da gayrimüslimlerin yaptığı geniş katılımlı ilk toplanmadır. Balkan Savaşlarında ise İstanbul bu kez Bulgar tehdidiyle karşılaşmıştır. Önce Balkan Savaşları ardından *harb-i umumi* ile şehir en sıkıntılı dönemlerinden birini yaşamıştır. Müslümanlar İstanbul'a kitlesel olarak göç etmiş bu göçler ise şehirde sosyal problemler yaşanmasına sebep olmuştur. Ancak İstanbul'a sadece Müslümanlar gelmemiştir. Yabancı göçmenler de şehirdeki sosyal problemlerin çeşitlenmesine ve

artmasına neden olmuştur. 13 Ekim 1918'de İstanbul'a ilk kez işgalci bir güç girmiştir. Beş yıl süren bu işgalden sonra şehir tekrar Türklerin eline geçmiştir²².

2.1.4. Şehrin Müslüman-Türk Çehresi

Sultan II. Mehmed İstanbul'u ele geçirdikten sonra ilk olarak şehrin surlarının onarımını emretmiştir. Ardından Yedikule tarafına bir iç hisar, Bayezid meydanı yakınlarına ise bir saray yapılmasını istemiştir²³. Fethedilen her yeni Osmanlı beldesinde olduğu gibi şehre kadı tayin edilmiştir. Nüfusu iyice azalan İstanbul'a göçü teşvik etmek için vergi muafiyetleri uygulanmıştır. Herkese verilen can, mal, ırz güvenliği teminatı ve gayrimüslimlere patrik tayin edilmesi, İstanbul'u ihya etmek amacını taşımaktan başka bir şey değildir. Zorunlu göçle Anadolu ve Rumeli'den nüfus kitleleri buraya getirilmiştir.

Fetihten sonra İstanbul'un büyük kiliselerine İslâmî mühür vurulmuştur. Başta Ayasofya olmak üzere camiiye çevrilen kiliseler arasında Zeyrek, Arap, Eski İmaret Camiileri ve Kalenderhane tekkesi vardır. Bunlar Bizans'ın tarihî ibadethaneleridir. Öte yandan Bizans binalarının korunup tamir edilmesinin yanı sıra inşa ettirilen camii, çarşı, kapan ve bedestenlerle şehre Türk-İslam ruhu verilmiştir. İstanbul halkının ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için birçok çarşı ve dükkan yaptırılmıştır. Bunların arasında *Büyük Çarşı* en meşhur olanıdır. Bir Müslümanın en rahat şekilde yaşayıp kendini mutlu hissedebilmesi şehrin çehresinin geliştirilmesinde temel prensip olmuştur. Bunun dışında şehrin Müslümanlardan başka Rum, Yahudi ve Ermeni meskunları da vardır. Gayrimüslim halk genelde şehirde kendi mahallelerini kurmuştur. Ayrıca Müslümanlarda kendilerinden olmayan gayrimüslimlerle aynı mahallede yaşamayı pek tercih etmemiştir.

Ayasofya yeni padişahın cülus töreninde ve Cuma günlerinde hükümdar ile halkın bir araya geldiği, dilek ve şikayetlerin Sultan'a arz edildiği merkezdir. Şehrin diğer önemli bir noktası ise Eyüp'tür. İstanbul'un fethinden sonra Sultan II. Mehmed,

²² Emecan, a.g.e., s. 219

²³ Halil İnalçık, "İstanbul", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XXIII, 220-239

Eyüp el Ensarî'nin mezarını buldurmuş buraya camii ve diğer eklemelerin yapılmasıyla Eyüp, fethin ruhunu gelecek asırlara taşımıştır.

Roma devrinde olduğu gibi Osmanlı yönetimine geçmesinden sonra da şehir birçok kez yangın ve deprem felaketini yaşamıştır. İstanbul'un çoğunluğu birbirine yakın ve ahşaptan evleri ve dar sokakları özellikle çıkan yangının tahribini arttırmaktadır. 1509 yılında meydana gelen ve '*kıyamet-i suğra*' (küçük kıyamet) denilen İstanbul depreminin yanı sıra 1688, 1711, 1766 yıllarında da İstanbul'da büyük depremler yaşanmıştır. 1894'teki deprem de İstanbul'a epey zarar vermiştir. Bulaşıcı hastalıklar şehrin nüfusunu etkileyen başka bir dinamik olmuştur. Dolayısıyla kolera başta olmak üzere diğer salgın çeşitleri İstanbul'da gündelik hayatı çok zorlaştırmıştır²⁴.

2.2. AYASOFYA

İstanbul şehri zikredildiğinde akla ilk gelen tarihi eserlerden biri hiç şüphesiz Ayasofya'dır²⁵. Büyük kilise diye adlandırılan yapıya '*Sophia*' denilmeye başlanmış ve bu isim tarihi mabetle özdeşleşmiştir. Aya Sophia adı ilk duyulduğunda, bu ismin Hristiyan bir azizeye sunulmuş olduğu kanısı uyanırsa da aslında böyle değildir. Bu ismin kelime anlamı olarak kutsal bilge anlamına geldiği bilinmektedir. Kutsal bilge olarak kastedilen ise Hz. İsa'dır²⁶. İnşa edildiği devre göre büyüklüğü, kubbesinin genişliği ve yüksekliği, yapılan süslemeleri; Ayasofya'yı eşsiz ve muhteşem bir sanat eseri yapan özelliklerin başında gelmektedir. Bu etkileyici yapının inşasında insanüstü sebepler aranmış, buna cevap olarak ise metafizik motiflerle süslü mistik yorumlar yapılmıştır.

İstanbul'u imparatorluğun merkezi yapan '*Büyük*' Constantinos'un oğlu II. Constantios, ilk Ayasofya'yı inşa ettiren hükümdardır. 360 yılında tamamlanıp ibadete açılan bu yapının çatısı klasik bir bazilika görünümünde ahşaptan yapılmıştır. Ancak inşa edilen ilk Ayasofya'nın ömrü pek uzun sürmeyip çıkan bir isyanda önemli kısmı

²⁴ İnalçık, a.g.e., s. 231-232

²⁵ Semavi Eyice, "Ayasofya", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, IV, 206-210

²⁶ Nazlı Gürşan, *Yapıların Efendisi Aya Sofya'nın Hikayesi*, (1.Baskı), Cinius Yayınları, İstanbul 2011, s. 19

yanmıştır. İkinci kez İmparator II. Theodosios (408-450), bu yapıyı tekrar onarıp ibadete açmıştır. Çatısı yine ahşaptan olan bu ikinci Ayasofya da çok uzun süre ayakta kalmamıştır. 532 yılında vuku bulan Nika Ayaklanması sonucunda kilise bir kez daha yanarak büyük zarar görmüştür. Yunanca *zafet* anlamına gelen Nika isyanından elbette sadece Ayasofya kilisesi değil bütün İstanbul etkilenmiştir.

Meydana gelen bu yıkımdan sonra İmparator İustinianos kargaşa ortamına son verip asayişini sağlamış ve yüce mabedin bir kez daha inşa edilmesi emrini vermiştir²⁷. Bu iş için ise Miletos'lu İsidoros ve Tralles'li Anthemios'u görevlendirmiştir. Önceki iki kilisenin de yanarak harap olması sebebiyle bu kez inşa edilecek olan mabedin, taş ve benzeri malzemeden yapılması planlanmıştır. İnşasına başlanacak mabet için imparatorluğun birçok coğrafyasından malzemeler temin edilmiştir. Hristiyanlık öncesi inanışlara ait mabetlerden dahi ele geçirilebilen parçalar İstanbul'a gönderilmiştir. Ayrıca çeşitli özellikteki taşlar imparatorluk sınırları dışındaki bölgelerden getirilmiştir. Her yüz ustanın yüzer amelesi olmak üzere toplam on bin kişi bu görkemli mabedin inşaatında çalışmıştır. Toplam beş yıl süren çabalardan sonra yeryüzünün en büyük Ortodoks kilisesinin inşası tamamlanıp 27 Aralık 537 tarihinde açılışı yapılmıştır²⁸. Bu denli büyük bir yapı, kalabalık grup çalışmış olsa da devrin teknik gelişmişliğine göre kısa sürede tamamlanmıştır. Gerek duvar ustaları gerekse iç ve dış bezeme ustaları bir sistem üzerine işe koyulup birbirleriyle bağlantılı çalışmışlardır. Açılış tarihi tesadüfi olarak Aralık ayının son haftasına getirilmemiştir. Hristiyan dünyası için Aralık'ın son haftasının kutsal kabul edilmesi sebebiyle ibadethanenin açılışı bu döneme denk getirilmiştir. İmparatorun kilise açılışında, şükranlarda bulduktan sonra '*Seni geçtim Süleyman*' demiştir. İmparatorun burada '*Büyük Mabet*'i yaptıran ve dünyaya hükmeden Hz. Süleyman peygamberle kendisini kıyasladığı bilinmektedir²⁹.

²⁷ Semavi Eyice, *Ayasofya I*, (1. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1984, s. 4-6

²⁸ İbn Battuta, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin İbrahim Levâti Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, (1. Baskı), (Sad.: Mümin Çevik), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 265

²⁹ Gürşan, a.g.e., s. 32

Bununla birlikte büyük mabet depremlerde ciddi zarar görmüştür. Örneğin yaşanan büyük bir İstanbul depreminde kilise, m.s. 5. yüzyılın ortalarına kadar kullanılamamıştır. Bu felaketlerde kilisenin zarar görmesinin en önemli sebebi, kubbenin inşasında kullanılan malzemenin ağır olması görülmüştür. Dolayısıyla tekrar tekrar elden geçirilmesi gereken kilise için genç İsidoros (Miletos'lu İsidoros'un yeğeni) kubbeyi yedi metre yükseltip daha hafif malzemeyle tamir etmiştir. Yaşanan depremlerde bazen kutsal malzemeler de tahrip olmuştur³⁰. Kilisenin tamirata gerektiğinde ise bütün onarımlar orijinaline sadık kalınarak yapılmıştır.

Ayasofya yeryüzünde inşa edilmiş en büyük mabetlerden biridir. İki katlı yapının içine girildiğinde ortadaki büyük kubbe yuvarlak bir şekilde yapının tamamına hakimdir. Kubbeyi ayakta tutan sütunlar beyaz mermerden fil ayağı şeklindedir. Bu sütunlar sayesinde çok geniş bir iç mekan ortaya çıkmıştır. Merkez kubbenin çapı 31 metre olup yerden yüksekliğiyse 62 metredir. Ayasofya'nın temel tasarımı bazilika denilen iki yarım kubbe arasında büyük merkezi kubbenin yükseldiği dikdörtgen bir mimaridir³¹. Yine 78X72 metre boyutlarında olan ve penceresi olmayan bu devasa yapının iç aydınlatması tepedeki kubbeden süzülen ışıkla sağlanır. Mabedin güneybatı tarafında kurulan bir mekanizma ile her bir kapaktan saat başı bir kukla dışarı çıkar ve saatten haber verir. Bu husus insanların zaman mefhumuna verdiği önemi göstermektedir. Kilisenin zemini beyaz olup üstüne renkli taşlarla çeşitli desenler işlenmiştir. Hristiyanlığı ihtiva eden mistik öğeler içeren mozaikler, yapının özenle inşa edildiğini göstermektedir. Hazreti İsa'nın vaftizini anlatan mozaik ya da kendisini on iki havariyle birlikte gösteren mozaik gören herkesi çok etkilemektedir³². İstanbul'a gelen özellikle yabancı turistler bu yapıyı hayranlıkla ziyaret etmektedir.

Ayasofya, Bizans devrinde yalnız dini değil siyasi olarak da önemli bir yere sahiptir. Örneğin; Bizans imparatorluğunda hükümdarların taç giyme törenleri burada yapılmıştır. Yine 1204 Haçlı işgalinden sonra İstanbul'daki Latin kralı Aya Sofya'da taç

³⁰ Gregory, a.g.e., s. 133-134

³¹ W.E. Kleinbauer, A. White, H. Matthews, *Ayasofya*, (1. Baskı), (Çev.: Handan Cingi), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2004, s. 14-17

³² Lubenau, a.g.e., s. 185

giymiştir. 1261’de şehri tekrar ele geçiren Palaiologoslar da hükümdarlık tacını burada giymiştir. Bütün bu örneklerden yola çıkılarak Ayasofya’nın, halk nazarında siyasi otoritenin meşruiyet simgelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ortodoks patriğinin ve hükümdarın katıldığı merasimlerin, büyük dini toplantıların burada yapılması ile kilisenin ihtiva ettiği değer gösterilmiştir³³.

859 yılında yaşanan yangın ve on yıl sonra meydana gelen deprem yapıyı oldukça tahrip etmiştir. Ancak 989’daki deprem kilisenin gördüğü en büyük yıkımlardan bir tanesidir³⁴. Büyük kubbe başta olmak üzere kilisenin önemli kısmı yıkılmıştır. 1204 Latin işgalinde de şehir ve kilise büyük tahribata uğramıştır. Kutsal sunak parçalanmış, birçok kutsal eşya yağma edilmiştir. Değerli madenden heykeller yıkılıp perdeler parçalanmıştır. Yine değerli eşyaların, yüklenilip götürülmesi için kiliseye yük hayvanları sokulmuştur. 1261 yılında şehir tekrar Palaiologoslar’ın eline geçtiğinde tahribatın boyutu gözler önüne serilmiştir. 1346 tarihindeki depremde büyük kubbe yine çökmüş ve kilise büyük bir onarıma ihtiyaç duymuştur. Bu tarihte gerekli onarımlar yapılmışsa da ekonomisi zayıf durumda olan Bizans için bundan sonra meydana gelen depremler onarım işini gittikçe zorlaştırmıştır³⁵.

Ayasofya’da son ayın, Sultan II. Mehmed’in şehri ele geçirmesinden bir gün önce yapılmıştır. Şehir Türkler tarafından ele geçirildiğinde, yağmadan en az zararı Ayasofya görmüştür. Ancak Bizans’ın son yıllarında Ayasofya gerekli bakımın yapılmamasından dolayı adeta bir harabeye dönmüştür. Sultan II. Mehmed, mabedin camiiye çevrilmesi için emir vermiştir. Fethedilen yerdeki en büyük kilisenin camiiye çevrilmesi geleneğinin uygulanmasıyla çağlara meydan okuyan görkemli mabet için artık yeni bir dönem başlamıştır. Bu yapıtın içindeki mozaiklerin hepsi kapatılmamıştır³⁶. Dolayısıyla Ayasofya’nın camiiye çevrilirken gördüğü zarar sınırlı

³³ Eyice, a.g.e., s. 7-9

³⁴ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, (3. Baskı), (Çev.: Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 41

³⁵ Eyice, a.g.e. s. 11

³⁶ Eyice, *Ayasofya II*, s. 3-4

kalmıştır. İlk aşamada bazı düzenlemeler yapılmış ve Fatih Sultan Mehmed ilk Cuma namazını burada kılmıştır.

Müslüman Ayasofya'nın evvela fiziki olarak güçlendirilmesi gerekmiştir. Bunun yanı sıra camii kimliğine kavuşması için gerekli değişiklikler de yapılmıştır. Çanlar indirilmiş, kubbenin tepe bölgesindeki haç kaldırılmıştır. Ayrıca Sultan II. Mehmed ahşaptan minarenin, bir sonraki cumaya yetiştirilmesini emretmiştir. Ayasofya'nın dört minaresi vardır. Bunlardan ilkini Fatih, ikincisi II. Bayezid (1481-1512) diğer iki minareyi ise III. Murad (1574-1595) yaptırmıştır. Minareler dışında mahfil, minber ve şadırvan gibi camiiyi ihtiva eden eklemeler de daha sonra yapılmıştır³⁷. Osmanlı döneminde Ayasofya'nın en büyük tamiratlarından biri II. Selim (1566-1574) zamanında başlamıştır. Ancak bu onarım oğlu III. Murad döneminde tamamlanmıştır. Yine 1740'ta Sultan I. Mahmud döneminde de büyük bir onarım geçirmiştir. Yapının son büyük tamirati Sultan Abdülmecid (1839-1861) tarafından 1847-1849 yılları arasında Fossati'ye yaptırılmıştır³⁸.

Osmanlı döneminde gayr-i müslimlerin Ayasofya'yı ziyaret etmeleri yasaklanmıştır. Ancak Sultanın özel müsaadesiyle ve yüksek bir ücret karşılığında bunun aksi de olmuştur. Tanzimat dönemiyle bu yasak kalkmıştır. Artık gayr-i müslimler ve yabancıların ziyaretine açık olan mabetten *bir yolunu bulup* mozaik gibi yapıya ait kıymetli şeyler çalındığı olmuştur³⁹. 1930-1935 yılları arasında restorasyon çalışmaları sebebiyle ibadete kapatılan camii, 24 Kasım 1934 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye çevrilmiştir.

2.3. DİĞER TARİHİ YAPILAR

Bu kısımda ilk olarak Bizans döneminde İstanbul'da inşa edilen Ayasofya dışındaki tarihi yapılar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Ardından '*Tarih-i*

³⁷ Kleinbauer, White, Matthews, a.g.e., s. 87-90

³⁸ Eyice, *Ayasofya III*, s. 2-14

³⁹ Gürşan, a.g.e., s. 71

Kostantiniye ve Ayasofya'' adlı eserin son kısmında dört selatin camiinin uzunluk ve genişlikleri verilerek inşasından bahsetmesi sebebiyle bu camiiere kısaca değinilmiştir.

2.3.1. Hipodrom

Ayasofya'nın yakınında İstanbul'un en meşhur eserlerinden biri olan Hipodrom bulunmaktadır. Enine kıyasla boyu uzun olan bu büyük meydanına Osmanlı döneminde *Atmeydanı* denilmiştir. Burası büyük kalabalıkların toplandığı yerdir. Bizans imparatorları atlarının terbiyesini bu alanda yaptırmıştır. Halkın eğlenmesi için araba yarışları gibi organizasyonlar da burada yapılmıştır. Bunun dışında aslan, ayı ve benzeri hayvanlar izleyicilere sergilenip burada birbirleriyle yarışdırılmıştır. Bu gösterilerin halk tarafından izlenilmesi için oturma yerleri oluşturulmuştur. Ancak yapılan bu alanlar zamanla ortadan kalkmıştır. Bunun üzerine sıradan tahta barakalar inşa ettirilmiştir. Her sene hazreti İsa (a.s)'nın doğum günü etkinlikleri de yine Hipodrom'da yapılmıştır. Bu etkinliklerde dünyanın muhtelif bölgelerinden gelen insanlar kendi kültürlerine ait kıyafetleriyle Bizans hanedanının huzurunda hazır bekletilmiştir⁴⁰.

Hipodrom, sadece eğlence benzeri organizasyonlara değil isyan gibi kitlesel eylemlere de merkez olmuştur. Örneğin 532 yılında yaşanan Nika Ayaklanması'nda isyancılar burayı toplanma alanı olarak kullanmıştır. 1204 yılında İstanbul Latinler tarafından işgal edildiğinde şehirde yaşanan kaosta Hipodrom'daki sanat eserleri de payına düşeni almıştır⁴¹.

2.3.2. Dikilitaş

I. Theodosios döneminde Hipodrom meydanının ortasına Mısır'dan getirilen ve zamana meydan okuyan Dikilitaş koyulmuştur⁴². *Theodosios Dikilitaş*'ı da denilen bu eserin üstünde çeşitli hayvan figürleri vardır ve bugün hala ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Mısır yazısına özgü resim ve işaretlerin çoğu hala sağlam bir şekilde varlığını korumaktadır. Dikilitaş'ın alt bölümündeki insan suretleri oldukça esrarengiz görülmektedir.

⁴⁰ Lubenau, a.g.e., s. 188-189

⁴¹ Gregory, a.g.e., s. 274

⁴² Thévenot, a.g.e., s. 51-52

2.3.3. Yılanlı Sütun

Hipodrom meydanında Yunanistan'dan getirildiği kabul edilen Yılanlı Sütun bulunmaktadır. Yerin oldukça derinine gömülü olan ve birbirine sarılmış üç yilandan oluşan bu sütun tunçtan yapılmıştır. Sütunun yukarısına doğru bu üç yılanın başları birbirinden uzaklaşmaktadır. İmparator Constantinos, İstanbul'u ihya ettiğinde bu sütunu bir büyücüye efsunlatıp Hipodrom meydanına koydurmuştur. İstanbul ıssız ve harabe halde olup, şehirde yılan ve çıyan gibi hayvanların sayısı arttığından Yılanlı sütunun dikilmesiyle şehrin bu hayvanlardan kurtarılacağına inanılmıştır⁴³. İstanbul Osmanlılar tarafından ele geçirildiğinde Sultan II. Mehmed, mızrak veya gürz darbesiyle yılan başlarının alt çenesini parçalamıştır. Bu olaydan sonra şehirde tekrar yılanların görülmeye başladığı iddia edilmiştir⁴⁴.

2.3.4. Aya İrini

Tarihte adı *Eski Kilise* olarak da geçen Aya İrini, I. Constantinos döneminde inşa edilmiştir. Aya İrini, Ayasofya inşa edildikten sonra bu iki yapı ortak bir duvarla çevrilmiş ve aynı alanda yer almıştır. Aya İrini Kilisesi, Ayasofya'nın onarım gördüğü zamanlarda şehrin ana kilisesi vazifesi görmüştür. 532 yılında yaşanan Nika Ayaklanması'nda ciddi şekilde zarar görmüş ve yıkılmıştır⁴⁵. Bununla birlikte Aya İrini Kilisesi, İustinianos döneminde yeniden tasarlanarak inşa edilmiştir⁴⁶. On İki Havariler Kilisesi ve Balıklı Rum Kilisesi şehirde inşa edilen diğer önem derecesi yüksek ibadethanelerdir.

2.3.5. Constantinos ve Arkadios Sütunları

İmparator *Büyük Theodosios*'un oğulları Arkadios ve Honorios (392-423), Hipodrom meydanının ortasına beyaz mermerden yuvarlak bir sütun diktirmişlerdir. Bu sütunun üzerine yaşanan dönemin tarihi olayları işlenmiştir. *Arkadios sütunu* adını alan yapıtın üst bölgesinde önceden atlı heykel de mevcutken bu kısmın deprem veya isyan esnasında düşüp kırıldığı tahmin edilmektedir. Kırmızı mermerden yapılan sütun

⁴³ Herrin, a.g.e., s. 247

⁴⁴ Thévenot, a.g.e., s. 51-52

⁴⁵ Kleinbauer, White, Matthews, a.g.e., s. 32-33

⁴⁶ Gregory, a.g.e., s. 135

bugün Çemberlitaş olarak adlandırılmaktadır. Constantinos sütunu da denilen bu yapıtın, imparatorun bir zaferi şerefine diktirdiği kaydedilmektedir⁴⁷.

2.3.6. Forum Constantini

Osmanlı döneminde *Tavuk Pazarı* olarak bilinen yer, Bizans döneminde Forum Constantini olarak adlandırılmıştır. Bugün Çemberlitaş denilen alanın çevresinde kurulan bu pazar oldukça işlek ve meşhur bir alan olmuştur. Buraya pek çok dükkan, su kemerleri ve üstü tonozlu sarnıç da yapılmıştır⁴⁸.

2.3.7. Markianos Sütunu

455 yılında Bizans imparatoru Markianos (m.s. 450-457) için dikilen abidedir. İstanbul'un Fatih ilçesindeki bu sütuna Kıztaşı da denilmektedir. Attila'nın ölümüyle Bizans için büyük bir tehdit ortadan kalkmış ve imparatorluğun Hun baskısından kurtuluşu adına bu sütun dikilmiştir⁴⁹.

2.3.8. Milion Taşı

İmparator I. Constantinos tarafından Roma kentindeki benzer bir taştan ilham alınarak dikilmiştir. Sıfır kilometre taşı da denilmektedir. Dünyanın çeşitli noktalarına uzaklık hesaplamalarında bu yer sıfır noktası olarak baz alınıp dolayısıyla dünyanın merkezi kabul edilmiştir. İmparatorluktaki geniş katılımlı törenlerin son durağı burasıdır⁵⁰.

2.3.9. Fatih Camii

Sultan II. Mehmed, İstanbul'u ihya ettikten sonra kendi adını taşıyacak bir camii yaptırılmasını istemiştir. Camii için Bizans'ın en önemli ibadethanelerinden biri olan On İki Havari Kilisesi'nin yeri seçilmiştir. İstanbul'u inşa eden ve Doğu Roma'nın başkenti yapan I. Constantinos'un da buraya defnedildiği bilinmektedir. Sultan II. Mehmed de kendisini İstanbul'un münşif ve Roma'nın yeni hükümdarı olarak görmüştür. Tarihi kilise arazisi üzerine yaptırdığı camii ve külliyeyle bunu göstermektedir. Şehrin yedi tepesinden biri üzerine inşa edilen Fatih Camiisiyle

⁴⁷ Lubenau, a.g.e., s. 198-199

⁴⁸ Lubenau, a.g.e., s. 199-200

⁴⁹ Demirkent, a.g.e., s. 208

⁵⁰ Demirkent, a.g.e., s. 206

İstanbul'un Müslüman kimliği vurgulanmak istenmiştir. Camiinin çevresine belirli bir nizamla medrese, tabhane, darüşşifa, çarşı ve hamamlar yaptırılarak külliye meydana getirilmiştir. İnşaatı yedi yıl süren camii 1470'de ibadete açılmıştır. Camii, Osmanlı mimari geleneğine göre inşa edilmiştir. 1509'daki depremde büyük zarar gören külliye daha sonra tamir ettirilmiştir. 1766'daki depremde ise ana kubbe tamamen çöküp camiinin diğer duvarları da tamir edilemeyecek hale gelince Sultan III. Mustafa (1757-1774) aynı yerde yapıyı tekrar inşa ettirmiştir. Sultan vefat edince camiinin yanına defnedilmiş ve burada kendisine bir türbe yapılmıştır⁵¹.

2.3.10. Beyazıt Camii

Sultan II. Bayezid İstanbul'un Bizans dönemindeki en büyük meydanlarından birine kendi adını taşıyan bir camii yaptırmıştır. Beyazıt Camii, türbe, aşevi, sıbyan mektebi, medrese, hamam ve kervansarayla bir külliye mahiyeti taşımaktadır. 1505'de ibadete açılan camiinin külliyesi, Fatih Camii ve külliyesine göre daha dağınık şekilde meydana gelmiştir. 1509'daki depremde caminin kubbesi çökmüş ancak tamir ettirilmiştir. Muhtelif zamanlarda çıkan İstanbul yangınlarında külliyenin farklı noktalarındaki yapılar zarar görmüştür. Sultan'ın vefatından sonra oğlu Sultan I. Selim (1512-1520), babasını buraya yaptırılan türbeye defnettirmiştir⁵².

2.3.11. Yavuz Selim Camii

Haliç'e bakan tepe üzerine inşa edilen camii, İstanbul'un yedi tepesinden birine yapılmıştır. Camii, Sultan I. Selim ve şehzadelerinin türbeleri, mektep ve imaretlerin eklenmesiyle bir külliye haline gelmiştir. Camii, diğer selatin camiilere göre daha sade ve mütevazıdır ancak kendine has bir tarza sahiptir. Örneğin kubbenin pencerelerinden dolayı camiinin iç aydınlatması azdır. Yavuz Selim Camii, I. Süleyman tarafından yaptırılmıştır⁵³.

⁵¹ Semavi Eyice, "Fatih Camii ve Külliyesi", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XII, 244-249

⁵² Semavi Eyice, "Beyazıt Camii ve Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, VI, 45-49

⁵³ İ. AydınYüksel, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XXXVII, 513-516

2.3.12. Süleymaniye Camii

İstanbul'un yedi tepesine inşa edilen camiilerden bir diğeri Süleymaniye Camii'dir. Temel atma sırasında ilk taşı şeyhülislam Ebu Suud Efendi koymuştur. Yedi yılda tamamlanan Süleymaniye Camii 1557 yılında ibadete açılmıştır. Hükümdar camiinin kapısını ilk açma ayrıcalığını Mimar Sinan'a vermiştir. Mimar Kocabaşı Sinan'ın '*kalfalık eseri*' olan camii, medreseler, türbeler, aşevi, şifahane ve hamamla birlikte bir külliye haline gelmiştir. Süleymaniye Camii, şehrin silüetinin parçası olarak İstanbul'a birçok açıdan bakıldığında görülebilmektedir. Külliyenin bütünü bir dünya gücü olan Osmanlı İmparatorluğunun azametini sergilemektedir⁵⁴.

⁵⁴ Selçuk Mülâyim, "Süleymaniye Camii ve Külliyesi", *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XXXVIII, 114-119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARİH-İ KOSTANTİNİYE VE AYASOFYA

3.1. BAŞLANGIÇ

Çok geniş bir toprak kütesine asırlarca hükmetmiş olan Osmanlı imparatorluğunda, başta tarih olmak üzere birçok yazım türünde önemli bir literatür meydana gelmiştir. Bu yazım türlerinden biri olan tarih kitaplarının giriş kısmı genellikle besmeleyle başlar. İslam inancına göre bir işe besmeleyle başlamak; girişilen işin hayırlı, uğurlu ve müspet sonuçlanmasını sağlar. Besmele kısmından sonra ise şükür kısmı gelir. Tarihçiler bu kısmı *hamdele* olarak tanımlar. Seküler dünya görüşünün olabildiğince zayıf olduğu ve şeriatla yönetilen bu büyük devletin meskunlarının hayatında din elbette merkezi bir rol teşkil etmiştir. Dolayısıyla yapılacak her işin başlangıcından önce besmele kadar şükür ifade etmek de o kadar önemlidir. Besmele ve hamdele kısımlarından sonra ise *salavat* kısmı yer almaktadır. Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)’e yapılan dua olarak tanımlanabilecek salavat da telif edilen eserlerde yer almıştır.

İncelenen “*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*” adlı eserin giriş kısmında yukarıda bahsedildiği gibi besmele-hamdele-salavat yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)’e dua edilmeden önce eser Kur’an-ı Kerim’den bir ayetle devam etmiştir. “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiyâ:21/107) Salavat kısmından önce bu ayet kullanılarak Hz. Peygamber (s.a.v)’in yaratılanlar içinde bulunduğu şerefli yer gösterilmiştir. “...*hâtimü’n-nebiyyîn ve habîb-i rabbü’l-alemin şeref-u ba şeref...*” ibarelerinden de görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.v)’e saygı ve sevgi uzun bir şekilde dile getirilmiştir. Bu bölümden sonra yazar, insanoğlunun dünya hayatındaki faniliğinden bahsedip ve onu konargöçer kervana benzetmiştir. “*Dünyada misafir*” olan insanın, tarih boyunca yaşadığı olayları, edindiği tecrübeleri düşünüp idrak etmesi ve gelecekte yaşanabilecek hadiselerle tedbir alması gerektiği salık verilmiştir. Bu konuyu vurgulamak açısından da “*Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hala görmüyor musunuz*” (Zâriyât, 51/20-21) ayetine yer vermiştir⁵⁵.

Yazar bu girizgâhtan sonra eserin ihtiva ettiği konu ve zaman sınırlandırmasından bahsetmiştir. İlk olarak; ele alınacak şehrin, eski yapılarıyla inşa edilecek yeni yapılarından bahsedileceğini belirtmiştir. Daha sonra ise “... *hicret-i şerîflerinden dokuz yüz yetmiş iki yıl münfasır olmuşdı...*” cümlesiyle eserin yazıldığı

⁵⁵ Metin, 2-b.

tarikh verilmiştir. Yazar daha sonra adının Alî el-Arabî İlyâs olduğunu ve Kanuni devrinde müderrislik yaptığını söyleyerek kendini tanıtmıştır. Vezir-i azam Ali Paşa'nın⁵⁶ hizmetinde olduğunu belirttikten sonra paşa hakkında övgü dolu sözler ifade etmiştir. Ali paşanın hizmetinde olması bu geniş övgüde muhakkak ki etkili olmuştur. Bir eser meydana getiren yazarın, musahibi bulunduğu devlet adamının marifetlerinden bahsedip ona övgüler sıralaması diğer eserlerde de sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Yazar eseri Türkçe kaleme aldığını söylemiştir. Ardından eserinde İstanbul'un başlangıçtan Kanuni devrine kadar olan kısmını anlatarak başta Ayasofya olmak üzere meşhur yapılar hakkında bilgi verdiğini ilave etmiştir. Eserde Osmanlı öncesi yapılar hakkında geniş tafsilat verilirken Türk egemenliği tesis edildikten sonraki yapılara ise daha öz bir şekilde değinilmiştir⁵⁷.

3.2. İSTANBUL'UN KONUMU

Müellif, *Hazret-i Adem (a.s)'den beş bin yetmiş iki yıl sonra* diyerek eserin kronolojik başlangıç noktasını belirtmiştir. Ardından İstanbul'u yedi ada denizi olarak nitelendirmiştir. Tekfur sarayı, Yedikule ve Saray-ı Amire olmak üzere üç köşeli adadan mütevellit olan İstanbul'un yedi tepesi olduğunu söylemiştir. Eserde İstanbul'un yedi tepesini sırasıyla Ayasofya, Tavuk pazarı (Dikilitaş alanında), Eski saray, Sultan Fatih Camii, Sultan Selim Camii, Türkmen tekkesi, Edirnekapı olarak sıralamıştır. Ardından yazar, bu yedi tepe İstanbul'un Arap ve Acem bölgelerinde *cezire-i heft cebel* olarak adlandırıldığını ifade etmiştir⁵⁸.

3.3. İSTANBUL'UN MENŞEİ

Yazar, İstanbul'un coğrafi konumunu bu şekilde çizdikten sonra Vezindon adında bir hükümdardan bahseder. Büyük bir hükümdar olan Vezindon, İstanbul'u görmüş ve çok beğenmiştir. Bunun üzerine şehre bir hisar yaptırıp başkentini buraya taşıyarak şehri taht merkezi yapmıştır. Ömrü altı yüz bir yıl sürecek Vezindon sülalesinde son hükümdarın tahta geçecek bir yakını yoktur. Bundan dolayı hükümdarın dört veziri hükümdarlarından kendisinden sonra tahta geçecek birini belirlemesini istemiştir. Bu talebe karşılık hükümdar kendisi öldükten sonra şehre Edirnekapı tarafından girecek olan ilk kişiye, dört vezirden birinin hükümdar seçtirilmesini emretmiştir. Ayrıca çıkan bu karara diğer üç devlet adamının riayet etmesini istemiştir.

⁵⁶ Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1561-1565 yılları arasında vezir-i azamlık yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için: Erhan Afyoncu, "Semiz Ali Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, XXXVI, 495-496

⁵⁷ Metin, 3-a.

⁵⁸ Metin, 4-a.

Dört vezir bu emri kabul eder ve hükümdar hayatını kaybedince Edirnekapı tarafından şehre gelecek ilk kişiyi beklemeye başlar. Şehre bu yönden gelen ilk kimse süt satarak geçimini sağlayan bir çobandır. Çoban vezirlerden meseleyi dikkatlice dinler. Ardından çoban kendisinin vereceği karara herkesin kayıtsız şartsız uyacağı sözünü de aldıktan sonra hükümdarlık tacını alıp başına koyar. Yeni hükümdar olan çoban, devlet işlerinde kendilerini dinleyeceğini ve bütün isteklerini yerine getireceğinin teminatını verir. Dört vezir bu duruma çok şaşırır ancak Vezindon'a verdikleri söz sebebiyle yeni hükümdara itaat ederler. Yazar eski bir çoban olan hükümdarın, yeni Haseki hamamı yakınlarında cebehane denilen yerde bir köşk yaptırdığını nakletmektedir⁵⁹.

Bununla birlikte kendisi hükümdar soyundan olmaması sebebiyle çoban hükümdarın meşruiyeti komşu coğrafyalar tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Hatta başka devletler buna binaen İstanbul'u çoban hükümdarın elinden almaya dahi çalışmışlardır. Ardından kronolojik bir atlama yapan yazar Roma hükümdarı olan Kostantin'in, Hristiyan olduğunu ve cihanın dört bir yanında herkesi Hristiyanlığa davet ettiğini ifade etmiştir. Bu davete direnen yerlerden birisi de çoban hükümdarın memleketidir. Çoban hükümdarın ülkesinde o dönemde putperest, ateşperest ve diğer birçok muhtelif inanç gruplarından insanlar yaşamaktadır. Kostantin bunun üzerine çoban hükümdarın ülkesini zapt edip farklı inanç gruplarının reislerini ortadan kaldırmıştır. Geriye kalan gruplar ise Hz. İsa'nın dinini kabul etmek zorunda kalmıştır. Kostantin şehri görüp çok beğenmiş ve taht merkezi yapmak istemiştir. Ancak şehre karadan ulaşmak mümkün değildir. Bundan dolayı Kostantin, Eyüp tarafından denizi doldurtup kara ulaşımını sağladıktan sonra şehre yerleşmiştir. Yazar o tarihten itibaren şehre Kostantiniye denildiğini belirtmektedir⁶⁰.

3.4. ŞEHRİN MENŞEİYLE İLGİLİ DİĞER RİVAYETLER

Yazar, bu kez Hz. Süleyman (a.s) dönemine geçiş yapmıştır. Süleyman (a.s)'ın peygamber olduğu gibi aynı zamanda bütün mahlukatın hükümdarı da olduğunu ifade etmiştir. Bu büyük cihanın hükümdarı kendisine, taht merkezi olarak hem yeryüzünün dört bir köşesinden ulaşılabilen hem de denize yakın olan nadide güzellikte bir yer aramaktadır. Ancak bu yer İstanbul değil Akdeniz kıyısında yer alan Aydıncık⁶¹ şehri

⁵⁹ Metin, 5-a.

⁶⁰ Metin, 6-a.

⁶¹ Aydıncık, bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Mersin ilinin ilçelerinden biridir. Eserde geçen Aydıncık ile bugün Mersin'in Aydıncık ilçesinin aynı olduğu ise şüphelidir. Ancak eserde Aydıncık'ın Akdeniz kıyısında olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Mersin'in Aydıncık ilçesinin eserde geçen Aydıncık ile aynı yer olduğu konusunda bir kanaat oluşmaktadır.

olmuştur. Hz. Süleyman (a.s)'ın emriyle cin ve insandan mütevellit ustalar tarafından Aydıncık'a devrin en görkemli şehri yapılmıştır.

Bununla birlikte daha sonra Hz. Süleyman (a.s), İstanbul'u görmüş ve çok beğenmiştir. Taht merkezinin Aydıncık'tan İstanbul'a taşınmasını istemişse de bunun mümkün olmadığı kendisine yaratıcıdan haber verilmiştir. Yakın zamanda öleceğini öğrenen Hz. Süleyman (a.s), bugün saray-ı amire denilen yerde görkemli bir köşk yaptırmıştır. Ayrıca Galata bölgesinde de bir hisar yaptırmıştır.

Hz. Süleyman (a.s)'dan sonra Yanko bin Madyan bir cihan sultanı olarak Hz. Süleyman'ın hayalini gerçekleştirmiş, İstanbul'u mamur edip burayı taht merkezi yapmıştır. Yazar bundan sonra şehre Yanko adının verildiğini ifade eder.

3.5. YANKO DÖNEMİ

Yanko, Şeddad bin Ad⁶² tarafından hükümdarlık tacı giydirilmiş ve devrinin en büyük hükümdarı olmuştur. Hindistan tarafından gelip Kudüs-i Şerif'i ele geçiren Buhtunnasır⁶³, Yahudilerin bir kısmını yok ettikten sonra bir kısmını ise Kudüs'ten sürgün etmiştir. Yanko, Beytül Makdis'i harap edip Mısır'a kadar geniş bir coğrafyaya hakim olan Buhtunnasır'ı yenilgiye uğratmıştır. Ardından Beytül Makdis'i ele geçirip Mısır ve Şam'ı da Buhtunnasır'dan kurtardıktan sonra Hindistan'a kadar düşmanını kovalamıştır. Ardından yazar Yanko'nun hükmettiği coğrafyaları sıralamıştır; Kudüs, Şam, Mısır, Mağrib⁶⁴, Yunan, Frenk, Rus, Rum, Engirüs⁶⁵, Bulgar, Çerkes, Türkistan, Fars, Çin, Maçin⁶⁶, Arap, Acem ve Hindistan.

Yanko zamanında büyük bir deprem meydana gelmiştir. Bu deprem sırasında Hz. Süleyman (a.s)'ın Aydıncık'ta yaptırdığı görkemli köşkün bazı kısımları harap olmuştur. Köşkün depremden zarar gören kısımları tamir ettirilirken altın ve gümüş başta olmak üzere birçok mücevherden oluşan bir put bulunmuştur. Bu puta bakan insanlar sanki onun canlı olduğunu zannedermiş. Durumun Yanko'ya bildirilmesinden sonra bu putun aslı araştırılmıştır. Devrin önde gelen ilim erbabı bunun Hz. Süleyman

⁶² Yemen'de Ad kavminin hükümdarıdır. Cennetin varlığını ve özelliklerini işitince cennet mefhumuna uygun bir şehir kurdu muştur. Taşları altın ve gümüşten, duvarları ise kıymetli taşlarla kaplı olarak yaptırdığı şehire Şeddad gitmek üzereyken büyük bir kasırga meydana gelir ve bütün şehir yok olur. Ad kavminden Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmektedir.

⁶³ M.ö. 605-562 yılları arasında hüküm süren Yeni Babil Devletinin kralı. Arapça Buhtunnasır olan adı II. Nebukadnezar olarak da geçmektedir. İsrailoğullarını, Kudüs'ten sürmüştür.

⁶⁴ Afrika'nın, Mısır dışındaki kuzey ülkelerini ihtiva eden coğrafyanın adı.

⁶⁵ Macar coğrafyasına verilen ad.

⁶⁶ Türkistan'ın doğusunda ve Tarım'ın güneybatısındaki çöllerde ve bunların güneyindeki bölgeye verilen ad.

(a.s)'ın kadınının yaptırdığı bir put olduğunu ve Hz. Süleyman (a.s)'ın büyük bir imtihan yaşamasına sebep olduğunu söylemiştir⁶⁷.

3.6. HZ. SÜLEYMAN (A.S) KISSASI

Yeryüzünün peygamberi ve padişahı olan Hz. Süleyman (a.s), kimi memleketlerden haraç almış. Frenkistan'daki⁶⁸ adada Ankor adında bir hükümdar varmış. Kendisi Hz. Süleyman (a.s)'a tabi olmayınca, Hz. Süleyman (a.s)'ın korku veren muhtelif mahlukattan orduları tarafından ülkesi fethedilmiştir. Esir alınan Ankor, Hz. Süleyman (a.s)'ın huzuruna getirilip bir kez daha imana gelmesi istenmiştir. Ankor bunu kabul etmeyince kafası orada kesilmiştir. Bunun üzerine Ankor'un kızı Şemsiye ise can korkusundan imana gelmiştir. Ancak Şemsiye eski inancını muhafaza edip gizliden gizliye bunu yaşamaya devam etmiştir. Hz. Süleyman (a.s) Şemsiye'yi beğenmiş ve nikahına almıştır. Onun Şemsiye'ye olan muhabbeti giderek artmış ve kendisine diğer kadınlardan daha çok değer vermiştir.

Bundan sonra yazar bir hadis-i şerifle Hz. Süleyman (a.s)'ın başına gelecek musibet ve yaşayacağı büyük imtihanın haberini vermektedir. Hadis-i şeriften sonra ise yazar: “... ve dirler ki şeytan iş pişiremediği yerde avrat bahâsiyle istikrâr ider...” diyerek hadis-i şerifin vermek istediği mesajı bu özlü sözle kuvvetlendirmeye çalışıp kıssaya devam etmektedir. Buna göre bir gün Hz. Süleyman (a.s), Şemsiye'yi görmek ve onunla sohbet etmek için yanına gitmiştir. Şemsiye canı sıkın ve huzursuz bir şekilde karşısına çıkınca Hz. Süleyman (a.s) bunu fark eder ve nesi olduğunu sormuştur. Şemsiye de bunun üzerine kendisinin, büyük bir sıkıntı ve rahatsızlık içinde olduğu cevabını vermiştir. Hz. Süleyman (a.s) ise her sorunun bir çözümü olduğunu belirtip derdini anlatmasını istemiştir. Bunun üzerine Şemsiye, kendisinin küçüklüğünden beri babasıyla bir arada yaşadığı, ona büyük bir bağlılık duyduğu, akıl ve fikrinin babasıyla dolu olduğunu söylemiştir. Babasının ölümünden beri hayalinin aklından hiç çıkmadığını, bu durumun da zihnini iyiden iyiye meşgul ettiğini ilave etmiştir. Şemsiye bu hususun kendisini en sonunda ya öldüreceğini ya da akıl sağlığından edeceğini belirtmiştir.

Hz. Süleyman (a.s), Şemsiye'ye iyi gelecek bir ilaç yaptırabileceğini belirtse de Şemsiye kimsenin boşuna uğraşmamasını kendi ilacını bildiğini söylemiştir. Hz. Süleyman (a.s), bunun üzerine ilacının ne olduğunu sorunca Şemsiye babasının yüzü ve vücudunu gösteren bir suret yapıp kendisine verilmesinin yeterli olduğunu belirtmiştir. Şemsiye bu yapıldığı takdirde babasının kendi aklından gideceğini de eklemiştir.

⁶⁷ Metin, 8-a.

⁶⁸ Avrupa, garb âlemi, batı memleketleri.

Yazar burada devreye girerek put yapmanın ve bulundurmanın o zamanlarda dinen yasak olmadığını belirttikten sonra Hz. Süleyman (a.s)’ın Şemsiye’ye olan muhabbetinden dolayı bu isteği kabul ettiğini söyler. Hızlı bir şekilde cin ve insanlardan, denizde ve karadaki bütün kıymetli mücevherlerin getirtilmesini istemiştir. Bu zengin mücevherlerden, Şemsiye’nin babasının vücudu ve yüzünü ihtiva eden bir put yapılmıştır. Eser öyle görkemli bir sanat eseridir ki görenlerin içi hoş olup onun güzelliğinin etkisi altında kalmıştır. Şemsiye gece gündüz yaptırılan bu putla zaman geçirmeye başlamıştır. Ancak onun gizli amacı ataları gibi puta tapmaktır. Puta ibadet etmek için babasının özlemini bahane etmiştir. Ne var ki kendisi Hz. Süleyman (a.s)’ın sarayında diğer kadınlarla birlikte olduğu için puta istediği gibi ibadet edememiştir. Bundan dolayı Hz. Süleyman (a.s)’ın sevgisini de kullanarak ondan kendisine özel bir yer yaptırmasını istemiştir. Hz. Süleyman (a.s), kendisine derin bir sevgiyle bağlı olduğundan dolayı Şemsiye’nin bu isteğini de geri çevirmemiştir. Onun için devrin en muhteşem köşklerinden birini yaptırmıştır. Müellif bu köşkün kalıntılarını Aydıncık’ta hala rastlanıldığını belirttikten sonra köşke halk arasında *kasr-ı Süleyman* denildiğini ilave eder.

Şemsiye, istediği köşk yapıldıktan sonra kendisi diğer saray kadınlarının arasından çıkıp buraya yerleşmiştir. Ardından bu köşke Şemsiye ve onun istediği kimseler dışında giriş çıkış yasaklanmıştır. Şemsiye yeni yerinde rahat bir şekilde gece gündüz ibadetini ifa etmiştir. Hz. Süleyman (a.s) ara sıra Şemsiye’yi ziyaret etmişse de bütün mahlukatın işleriyle ilgilenmesi ve kendi ibadetleri de olması sebebiyle Şemsiye’nin puta taptığından haberi olmamıştır. Yazar, onun peygamber ve hükümdar olarak bütün halkından haberdar olması gerektiğini belirtir. Ancak Hz. Süleyman, Şemsiye’ye meylinden dolayı onun halinden habersizdir ve bu sebepten dolayı yaratıcı tarafından “... bir mihnet-i azim...” ile imtihan edilmiştir. Kendisi hem karada hem de denizde yaşayan bütün mahlukatın hükümdarı ve peygamberiyken bütün bu güç ve yetkiyi bir anda kaybetmiştir.

Hz. Süleyman’ı bütün yaratılmışların hükümdarı yapan; bütün mahlukata sözünün geçmesini sağlayan mühr-i şerifin sahibi olmasıdır. Bu mühr-i şerif ise cennetten gelme olup içerisinde ism-i azam⁶⁹ yazılı olan bir yüzüktür. Hz. Süleyman (a.s) bu yüzüğü taktığında insan, cin, kuş, vahşi hayvanlar, yel yani bütün mahlukat sorgulamadan; hiçbir etkin irade göstermeden manyetize bir şekilde kendisine sorgusuz sualsiz teslim olmuştur. Bu yüzüğü parmağından istisna durumlar hariç parmağından çıkarmamıştır. Abdestsiz olduğu zamanlar ise takmadığı bu yüzüğe sahip çıkması için

⁶⁹ Allah’ın (c.c) Kur’ân ve Hadis-i Şeriflerde zikredilen yüz isminin manaca en câmi’ olanıdır. İsm-i A’zam, diğer isimlerin de mânâlarını içinde toplar. İsm-i azamın aslında tam olarak ne olduğu ve neyi ihtiva ettiği konusunda tam bir fikir birliği yoktur. Ayrıntılı bilgi için: Bekir Develioğlu “İsm-i A’zam”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, XXIII, 75-76

Amine isimli bir cariye tayin etmiştir. Bu mühr-i şerif, özel mücevherden yapılmış deriden bir hokkaya koyulup bu şekilde korunmuştur. Amine, Hz. Süleyman (a.s) abdest aldığı anda yüzüğü kendisine teslim etmiştir.

Bu hükümdar peygamberin hükmettiği cinler içerisinde azgın ve itaatsiz olanlar da mevcuttur. Ancak bu cinler mühr-i şerifin olduğu yüzükten dolayı çaresiz bir şekilde Hz. Süleyman (a.s)'a itaat etmektedirler. Bunlar içindeki sahar denilen cin kendisini Hz. Süleyman (a.s) ile bir tutar, ona kibirlenip bütün işlerde Hz. Süleyman (a.s)'a inat eder. Şeytanın kendisini kandırıp vesvese verdiği için dolayı sürekli hükümdar peygamberin zayıf anını yoklamaktadır.

Birgün Hz. Süleyman (a.s) mühr-i şerifi Amine'ye verince sahar denilen bu cin onun kılığına girmiştir. Hz. Süleyman'ın kaftanına benzer bir kaftan giyip başına taktığı onun tacıyla Amine'nin karşısına gelmiştir. Mühr-i şerifi teslim edildikten sonra da tahta oturmuştur. Sahhar denilen cinden kimse şüphe etmemiştir. Bütün varlıkların ism-i azamın yazılı olduğu mühr-i şerife tabi olması sebebiyle Hz. Süleyman (a.s)'a itaat eyleyen bütün mahlukat kendi emrine girmiştir. Hz. Süleyman (a.s) yüzüğü almaya gelince, Amine onu tanımaz ve mührün zaten Hz. Süleyman (a.s)'da olduğunu belirtmiştir. Hatta Hz. Süleyman (a.s)'ın kendisinin kim olduğuyla ilgili çabalarından dolayı onun bir divane olduğunu düşünmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Süleyman (a.s) oldukça üzgün bir şekilde uzak diyarlara gitmeye karar vermiştir. Yazar, onun peygamberlik ve hükümdarlık kadar sıkıntılarında yüce yaratıcı tarafından verildiğini idrak etmiş bir şekilde ülkesini ve tahtını terk ettiğini aktarmıştır⁷⁰.

Hz. Süleyman (a.s)'ın Asaf⁷¹ denilen bir veziri vardır. Asaf, tahtta oturan hükümdarın bir süredir şeriate aykırı işler yaptığını gözlemlemektedir. Saray mensuplarını dinledikten sonra ism-i azamı okuyarak bu garip durumu çözmeye karar vermiştir. Asaf'ın ism-i azamı okumasından sonra sahar denilen cin Hz. Süleyman (a.s)'ın tahtını terk eder ve şeriate aykırı yaptığı bütün işler atıl kalır. Elindeki mühr-i şerifi de denize atan sahar diğer cinlere de kendilerini Hz. Süleyman'dan kurtardığını söylemiştir. Denize atılan yüzüğü bir balık yediği gibi ölmüş ve deniz bu balığı sahile doğru savurmuştur. Hz. Süleyman (a.s) deniz yoluyla daha uzaklara gitmek istemiş ancak gemi bulamamıştır. O sırada çok açtır kıyıya vuran balığı bulunca, onu yemeğe karar vermiştir. Balığı temizlerken mühr-i şerife rast gelmiştir. Bütün mahlukat bir anda yüzüğü öpüp parmağına geçiren Hz. Süleyman (a.s)'ın hükmü altına geçmiştir.

⁷⁰ Metin, 14-b.

⁷¹ Asaf b. Berahyâ, Hz. Süleyman'ın veziridir. Aynı zamanda kendisinin en yakını, güvendiği, sözünü dinlediği danışmandır.

Hız. Süleyman (a.s) tekrar eski gücüne kavuştuğundan sonra sahar ve ona uyanların cezalandırılmasını istemiştir. Böylece büyük bir dağdan taş kestirilip içi oyulmuş ve sahar buna hapsedilmiştir. Ardından bu kaya parçasının ise ağzı kurşunla kaplanmıştır. Daha sonra Hız. Süleyman (a.s) bu kaya parçasını denizin orta bir yerine bırakmalarını emretmiştir.

Şemsiye ise Hız. Süleyman (a.s) çok uzak diyarlardaiken Kudüs'e gitmeye karar vermiştir. Ancak ömrü yetmeyip, Aydıncık'ta defnedilmiştir. Yazar Hız. Süleyman (a.s)'a bu imtihanın rabbinden geldiğini söyler. Yazar bu imtihandan alınması gereken mesajı ise "...tâ ki mezbur hazret-i Hakk'tan gayriya meyl eylemeye ve dünya-yı fâninün el hak nesnelere gönül virmeye..." diyerek aktarır. İslam inancına göre peygamberlerin bazı sıfatları vardır. Bunlardan bir tanesi de fetânettir. Fetânet, peygamberlerin akıllı, uyanık ve aynı zamanda yüksek zeka sahibi olduğu anlamına gelmektedir⁷². Ancak bu kıssa da Hız. Süleyman (a.s)'ın fetânet sıfatının hilafına, eşinin puta tapmasından haberdar değildir. Diğer yandan her ne kadar kıssada bu sıkıntının yaratıcı tarafından geldiği belirtilmiş olsa da yüksek feraset sahibi olmaları sebebiyle peygamberin başına böyle bir imtihanın gelmesi dikkat çekicidir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i incelediğimizde Hız. Süleyman (a.s) ile ilgili yukarıda geçen kıssaya dair bir bilgi yoktur. Tahrif olmuş Yahudi ve Hristiyan dininin kutsal metinlerinde yer aldığı düşünülen bu kıssadaki Hız. Süleyman (a.s) portresi, İslam inancındaki ve Kur'an-ı Kerim'deki peygamber kimliğine zıt durumdadır.

3.7. YANKO'NUN İSTANBUL'U

Yanko Hız. Süleyman (a.s)'ın hikayesini dinledikten sonra vezirlerine onun yeryüzüne bu kadar büyük ve görkemli binaları nasıl yaptığını sormuştur. Kendisinin yanında Kankor denilen Mescid-i Aksa'yı görmüş bilge bir adam varmış. Kankor, Hız. Süleyman (a.s)'ın hem peygamber hem de cihan sultanı olduğunu, kendisinin de devrinin *Süleyman*'ı olduğu için eğer Hız. Süleyman gibi anılmak istiyorsa bir eser bırakması gerektiğini salık vermiştir. Yanko ise bu sözleri duyunca çok sevinip ertesi gün bu konu hakkında bütün devlet adamlarını dinleyeceğini söylemiştir.

Sonraki gün bütün devlet adamları Yanko'nun huzuruna gelmiştir. Büyük bir şehir inşa edilmesi ve bunun taht merkezi yapılması gerektiği konusunda fikir birliği sağlanmışsa da şehrin nereye yapılacağına bir türlü karar verilememiştir. Bu noktada rüya motifi devreye girmektedir. Yanko, bir gece rüyasında yapacağı şehrin Akdeniz ile Karadeniz'in birleştiği yerde ve Haliç kenarında olacağını görmüştür. Bu fikri

⁷² Ahmet Saim Kılavuz, Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş, 22. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, s. 230

yanındakilerle paylaştıysa da şehrin nereye yapılacağı konusunda yine de bir ittifak sağlanamamıştır. Başka bir sabah ise Yanko kendisini tahtından uzak bir yer olan İstanbul'da bulmuştur. Nerede olduğunu anlamak için etrafı gezinirken Hz. Süleyman (a.s)'ın yaptırdığı viran olmuş köşkün yerini beğenmiştir. Ardından buradakiler kendisinin Yanko olduğunu anlamıştır. Yanko rüyasında da bu yeri görmüş ve inşa etmek istediği şehre en uygun yerin burası olduğuna kanaat getirmiştir. Bundan dolayı bütün devlet adamlarını oraya çağırmıştır. Bu arada Yanko'nun yanındakiler Hz. Süleyman (a.s)'ın buraya şehir inşa etmek niyetinin gerçekleşmemiş olduğunu ancak bunu kendisinin başaracağını söylemiştir.

Büyük ve görkemli bir şehir inşa etmek için Yanko'nun hükmü altındaki bütün yerlerden gerek usta ve mimar gerekse alet tedarik edilmesi istenmiştir. Yazar burada nerdeyse bilinen bütün coğrafyaları sıralamaktadır: Hindistan, Sind⁷³, Hida, Hatın, Çin, Maçın, Deşt-i Kıpçak⁷⁴, Rus, Engirüs, Rum, Frenk, Mağrib, Maşrik⁷⁵, Hicaz, Mısır, Şam ve Irak memleketlerinden talep üzerine birçok usta, işçi, alet, kereste ve diğer ilgili malzemeler gönderilmiştir.

Önce hisarın çevresinde temel kazılmıştır. Burada bazı yerlerde sert kayalar bazı yerlerde ise yumuşak yapıda toprağa rastlanılmıştır. Binanın temeli uzun müddet kazılıp, temele ulaşamayınca daha önce kimsenin burada bina yapmadığı düşünülmüştür. Ancak temel kırk arşına⁷⁶ ulaşınca burada birilerinin yaşadığı anlaşılmıştır. Çünkü büyük taşlar çıkınca kazmaya devam edip yer altında bir kubbe bulunmuştur. Bu kubbenin çapı kırk arşın olup içine bir şekilde girilebilmiştir. Altı köşeli bu kubbenin her köşesinde bir kerkes kuşu⁷⁷ sureti bulunmuştur. Bu kerkes kuşları elmas ve yakut başta olmak üzere çok değerli mücevherden yapılmıştır. Beş kerkes kuşunun üzerinde bin adet taştan kasr varken altıncı kerkes kuşu henüz tamamlanmamıştır. Ancak kerkes kuşunun yanında bulunan altın tahta içindeki yazı okunamamıştır. Bu zamanda Eflatun öğretilerini benimsemiş bir kimseye bu yazı gösterilince herkes çok eski zamanlarda burada büyük bir şehir olduğunu ve kim hükümdar olursa her bir yıl için kerkes kuşuna bir taş yapıştırdığını öğrenmiştir. Kerkes kuşunun ömrünün bin yıl olduğuna inanılır bin yıl tamamlandığında yeni bir kerkes kuşu sureti yapılmış. Her yeni hükümdar tahtadaki yazıyı okuyup böylelikle bu surete

⁷³ Bugün Pakistan devletinin sınırları içerisinde yer alan Sind, Pakistan'ın dört eyaletinden birisidir. Ülkenin en büyük kenti Karaçi'nin içinde bulunduğu bu eyalet, ülkenin güneyinde ve Hint Okyanusu kıyısında bulunmaktadır.

⁷⁴ Kafkas Dağı'nın kuzeyinde, Dinyester ile İrtiş ırmakları arasında yer alan coğrafyanın adı.

⁷⁵ Mısır'ın doğusunda kalan coğrafyaya verilen ad.

⁷⁶ Türkiye'de uzunluk ölçü birimi olarak metrenin kullanılmasından önce mevcut olan uzunluk ölçü birimi.

⁷⁷ Yırtıcı bir kuş türü.

ne yapacağını öğrenmiştir. Deprem yaşandığında da her yer harap olsa da bu kubbe mutlaka sağlam kalmış.

Yanko dinlediklerinden oldukça etkilenmiştir. Ardından paha biçilmez değerdeki kerkes kuşu suretlerini bozdurup, taş ve aletlerini binanın yapımına sarf ettirmiştir. Toplam kırk bin mimar ve iki yüz bin işçi çalışmaya başlamıştır. Dönemin müneccimleri inşaata başlamadan önce bir rivayet anlatmışlardır. Öyle ki her otuz yılda bir an varmış eğer o an bina yapılmaya başlanırsa müneccimler ülkenin kesinlikle harap olmayacağını ifade etmiştir. O anı tespit etmek için ise hisarın çevresine miller diktirilmiştir. Bu millerin üzerine koyulan parçayla beklenen an geldiğinde müneccimlerin çan çalarak mimar ve işçilere inşaatın başlama haberini vermeleri hedeflenmiştir. Ancak bu durumdan habersiz bir işçi farkında olmadan milin çevresinde dolaşan yılanı zarar vermiş, yılan da bir anda çana değmiştir. Çanı duyan herkes binayı yapmaya koyulmuş müneccimler ise Yanko'ya zamanlamanın yanlış olduğunu söylemiştir. Ancak çok malzeme sarf edildiği için hükümdar inşaatın devam etmesini istemiştir. Bütün bu çaba aslında harcanan büyük maliyet ve verilen emekten sonra şehrin depremden zarar görmemesi amacını taşımaktadır. Bu nokta da yazar Yanko'nun yaratıcının iradesine rıza gösterdiğini ve inşaata devam edilmesi emri verdiğini belirtir⁷⁸.

Kırk bin mimar ve iki yüz bin işçinin çalıştığı şehrin inşaatı kırk günde tamamlanmıştır. Şehrin çevresi oldukça kuvvetli bir hisar ile çevrilmiştir. Daha sonra hisara altmış kapı, şehrin içine ise altmış bin ev, bin kilise, yüz hamam, beş yüz kervansaray yapılmıştır. İnşa edilen şehrin zenginleşip gelişmesi için Arap, Acem, Rum, Frenk ve diğer coğrafyalardan mal, mülk, sanatta mahir kimseler ve kalabalık insan grupları getirilmiştir. Bu atılan adımlardan çok insan mağdur olmuş ve şehre beddua edilmiştir. Şehir tamamlandıktan sonra adını Yanko koymuşlardır. Şehrin çevresindeki geniş alanda ise askerlerin savaşa gitmeden önce burada bulunmaları düşünülerek yüz altmış adet kale yaptırılmıştır. Aynı zamanda sürgün edilmiş kimselerin de burada kalmaları amaçlanmıştır.

Şehre büyük bir kilise yapılmıştır. Bin hücreli olan bu kilisede toplam yedi bin öğrencinin eğitim görmesi planlanmıştır. Bu dönemde Hz. İsa (a.s) henüz doğmamıştır ve insanların çoğu Hz. Hud (a.s)'ın dinindeymiş. Yazar ayrıca Hz. Davud (a.s) ve Hz. Musa (a.s) dinine inananların da mevcut olduğunu bildirmiştir. Bunun dışında yıldız, ay, güneş, put ve ateşe tapanlar insanlarda mevcutmuş. Hz. Hud (a.s) sahabesinden alim bir kişi beş yüz yaşında olup hala Kudüs'te yaşamaktaymış. Yanko, büyük kiliseye bu kimseyi reis tayin eylemiştir. Her gün kendisini ziyaret edip ilminden istifade etmiştir.

⁷⁸ Metin, 22-b.

Yazar onun bu kadar uzun süre yaşamasının sırrını zeytinden başka yemek yememesine bağlamıştır⁷⁹.

Bunun dışında Mağrib'de Aristo'nun öğrencilerinden yaşamakta olan bilgin bir kişi varmış. Tılsım işinde ehil olan Mağrib'li adam İstanbul'un ve inşa edilen büyük kilisenin şanını haber alınca İstanbul'a gelmiştir. İstanbul şehrini görünce çok etkilenmiş olan Mağrib'li, hükümdardan müsaade aldıktan sonra gözleri kırmızı yakuttan sığırcık kuşu sureti yapmıştır. Elmastan zeytin büyüklüğünde üç tane taş yapıp bu taşlardan birini sığırcık kuşunun sağ ayağına, birini sol ayağına ve üçüncüsünü ise ağzına koymuştur. Yüksek bir mil yaptırıp bu kuşu milin üzerine koyup tıslımlamıştır. Bunun sonucunda her yıl zeytin hasatı zamanında tıslımlanan sığırcık kuşunun ötmesiyle dünyanın her yerindeki sığırcık kuşları biri sağ ayağında, biri sol ayağında ve biri ağzında üç adet zeytini getirip İstanbul'da tıslımlanan yere bırakmıştır. Daha önce İstanbul ve çevresinde zeytin bulunmazken yapılan tıslımdan sonra her yıl bir ambar zeytin toplanmıştır. Elde edilen bu zeytinlerden büyük kilisenin önemli miktarda gideri karşılanmıştır.

Frenkistan taraflarında da yaşlı bir hekim varmış. Arganos denilen bu hekim de tılsım işinde epey marifetliymiş. Sığırcık kuşu tıslımını duyunca kendi sanatını göstermek istemiştir. Hükümdardan izin aldıktan sonra Kumkapı'da deniz kenarında bir mahya yapmıştır. Ardından bunun altına leğen koyup altından yaptığı bir balık suretini buraya yerleştirmiştir. Daha sonra ise bildiği bütün efsunları okuduktan sonra yapılan milin altına bir havuz koydurmuştur. Her gün güneş doğduğunda zive hareket edip altından balık kimildayınca denizdeki balıklar o kısımda toplanmıştır. Hepsi bu efsunlu mahyaya bakar ve birbirlerini yemeğe çalışırlarmış. Küçük balıklar büyüklerinden kaçarken sudan dışarı çıkıp havuzun içine düşerlermiş. Bundan dolayı epey büyük balık hasılatı elde edilmiştir. Bu hasılattan meydana gelen gelir de kilise ve içindeki ulemaya sarf edilmiştir. Bu balıkların kimini taze kimini ise kurutarak yerlermiş.

Yanko her gün büyük kiliseye gidip Hz. Hud (a.s) sahabesinden olan bu kişiyi ziyaret etmiştir. Kilisenin bütün dini görevlileri de bir araya gelip burada ilim ve fenden bahsederlermiş. Yanko dinlediklerini hemen kavramış çünkü kendisi son derece zeki bir hükümdarmış. Ardından bütün ilim meclisinde öğrendiklerini bir araya getirip mezhep olarak kabul ettirmiştir. Büyük kilisenin olduğu yerin önüne bir mil bunun üzerine ise put diktirmiştir. Yanko sarayından çıkıp büyük kiliseye varmadan önce buraya uğrar ve bu puta taparmış. Halk da bunu görüp puta tapmaya başlamıştır. Kendisi el vahid⁸⁰ davasını benimsemiş ve bu yüzden üç yüz yıl daha yaşamıştır.

⁷⁹ Metin, 24-a.

⁸⁰ İsim, sıfat ve işlerinde ortağı olmayan; tek başına olan; yanında bir başkası olmayan.

Herkesin büyük saygı gösterdiği büyük kilisenin reisi Yanko'nun el vahid mertebesine erişmiş olduğunu ve onun artık yaratıcı olarak kabul edilip kendisine ibadet edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bir zaman sonra Hz. Hud (a.s) sahabesinden olan bu kişi hayatını kaybetmiştir.

Her yılın nevruz gününde büyük bir toplantı yapılmış. Cihanın dört bir yanından üç yüz altmış hükümdar ile oğulları, büyük kilisede yedi bin keşişten⁸¹ ilim öğrenmeye gelirlermiş. Her yıl yapacakları ibadet ve amellerde esas alacağı dini emir ve hükümleri burada öğrenirlermiş. İlim derslerinden sonra Yanko mil üzerine çıkıp, üç yüz altmış hükümdar ve oğulları ise işittik ve kabul ettik deyip itaatlerini bildirdikten sonra ülkelerine geri dönerlermiş.

Nevruzun birinde yine böyle geniş katılımlı bir toplantı yapılırken büyük gürültü kopmuştur. Ardından ise aşırı miktarda yağmur yağıp seller meydana gelmiştir. Bütün bunları ise korkunç bir deprem takip etmiştir. Bundan dolayı büyük kilise yıkılmıştır. Kilisenin taşları ve toprağı içerisinde kalan insanların organları yaşanan felaketi gözler önüne sermiştir. Şehrin binaları, hisarı, toprağı, taşları darmadağın olmuştur. Bunlardan kimisi yerin altında kimisi ise yerin üstünde cansız olarak kalmıştır. Hayatta kalabilenler ise aceleyle İstanbul'u terk edip her biri ayrı bir ülkeye kaçmıştır. Ne Yanko ne de diğerlerinden kurtulmanın olmadığı bu depremden çok memleket harap hale gelirken birçok yerde depremin izleri gözler önünde olup bu vaka herkes arasında meşhur olmuştur. İstanbul bu felaketlerden sonra adeta ıssız kalıp yaban hayvanlarına mesken olmuştur. Yaşanılan felaketlerde İstanbul meskunlarından yüz otuz bin kişi hayatını kaybetmiştir.

3.8. BUZANTİN DÖNEMİ

Yanko'nun Buzantin isminde bir oğlu varmış. Buzantin, ordunun başında Engirüs taraflarında bulunduğu için bu felaketlerden etkilenmemiştir. Yanko'nun maiyyetinden hayatta kalanlar bir araya gelip Buzantin'i hükümdar yapmıştır. Buzantin, Engirüs'ten Moskova'ya, Sana'dan⁸² Frenkistan'ın bazı vilayetlerine çok geniş bir coğrafyada kırk yıl hüküm sürmüştür. Bu sırada İstanbul harap bir şekilde yabani hayvanlara mesken olmuştur. Buzantin asker ve halkı bir araya getirip sinerji yarattıktan sonra İstanbul'u tamir etmeye girişmiştir. Ancak deprem korkusundan dolayı kilise, hamam ve kervansaray gibi binalar yer altında inşa edilmiştir. Yeryüzünde ise evler ve mahalleler yapmışlardır. Deprem yaşanırsa insanlar yer altına kaçabilsin diye böyle bir şehir planlaması yapılmıştır. Müellif kendi zamanını işaret ederek İstanbul'da herhangi

⁸¹ Papaz, manastır rahibi.

⁸² Yemen'de bir şehrin adı.

bir yer kazılacak olsa ortaya çıkacak temel ve binaların Buzantin döneminden kalma olduğunu ifade etmektedir⁸³.

Buzantin kuvvetli ve heybetli bir hükümdarmış. Yazar, “... *ki at ânu götüremezdi. Daima file binerdi...*” diyerek Buzantin’in fiziği güçlü olan hükümdar imajını vurgulamak istemiştir. Buzantin Yanko’nun gibi bir direğin üzerine kendi suretini işletip koydurmuştur. Halkı da buna tapmaya zorlamıştır. Bu emrini yerine getirmeyenleri öldürmüştür. Yaşananlardan dolayı ise ülkeye veba musallat olmuştur. Yaşanan salgın o kadar etkili olmuştur ki on bin kişiden çoğu hayatını kaybetmiştir. Vebadan sağ kurtulanlar ise şehri terk etmiş ve farklı ülkelere gitmiştir.

Yaşanan felaketin müsebbibi olarak ülkede yaşanan gelişmelerin gösterilmesi bu eserin karakteristik bir özelliğidir. Daha önce Yanko döneminde de insanların puta tapması ve *Hakk yolunu* unutmamasından dolayı sel ve deprem gibi büyük felaketler yaşanmıştır. Keza Buzantin döneminde de benzer bir akıbete tesadüf edilmektedir. Buzantin’in de insanları puta tapmaya çağırması sebebiyle İstanbul’da bu kez salgın hastalık ortaya çıkmıştır. Müellif dünya görüşünün bir yansıması olarak; felaketlerin yaratıcı tarafından insanoğluna eylemlerinin bir sonucu olarak gönderildiğini düşünmektedir. Ancak bu perspektifin, eserin Osmanlı devrinde kaleme alınmış olması veya bir Müslüman yazar tarafından telif edilmesiyle pek ilgisi olmamalıdır. Zira Ortaçağ’da çok kez şahit olunan veba salgınının Tanrı tarafından gönderilen bir ceza olduğu dönemin Batılı yazar ve düşünürleri tarafından da düşünülmüştür. Bu bakış açısının esasında kilise etkisindeki tarih yazıcılığıyla ilgisi olduğu düşünülmektedir. Doğal karşılanmalıdır ki bu eseri telif eden yazarın iç dünyası anlattığı olayların izahatını şekillendirmektedir.

3.9. KİRMİHAL DÖNEMİ

Yazar İskender-i Rumî’nin⁸⁴ hükümdar olarak ortaya çıktığını, bütün doğu ve batıyı ele geçirdikten sonra kendisinin de İstanbul’u tamir etmek gibi bir amacının olduğunu ancak ömrünün yetmediğini belirtir. İskender’in Kirmihal adında Buzantin neslinden olan bir devlet adamı varmış. Kirmihal, İskender’in değer verdiği ve kendisine en yakın tuttuğu devlet adamlarındanmış. İskender’den sonra o da İstanbul’u tamir etmek istese de çevre bölgelerdeki halkın İstanbul’un tamirini istemedikleri belirtmiştir. Kirmihal, o zamanlar Engirüs hakimidir. Kendisi de hayatını kaybedince İstanbul’u tamir etme fikri atıl kalmıştır.

⁸³ Metin, 28-a.

⁸⁴ Büyük İskender. M.ö. 336-323 yılları arasındaki Makedonya Kralı ve tarihin en büyük imparatorudur. Babası Makedonya Kralı II. Filip’tir. İskender’in Aristo’dan ders aldığı da iddia edilmektedir.

3.10. ALAIYE DÖNEMİ

Alaiye, babası Kirmihal öldükten sonra yerine Engirüs kralı olmuştur. O da babasının gayesini benimsemiş ve İstanbul'u tamir etmek istemiştir. Bunun için asker toplamış tamirat için gerekli olan insan ihtiyacını temin etmiştir. Ancak yine çevre bölgelerde yaşayan insanlar bunu istemeyip kralları Hirakl'a şikayet etmişler. İstanbul'un tamirine müsaade edildiği takdirde daha önceleri olduğu gibi en çok zararı kendi ülkesinin ve insanının göreceğini belirtmişler. Hatta hükümdarlığını dahi kaybetme tehlikesi olduğunu ilave etmişler. Hirakl bu uyarıları dikkatlice dinlemiş ve Alaiye'ye elçi gönderip tamire müsaade etmediğini bildirmiştir. Hirakl'ın çevresinden kendisinin asker toplayıp Alaiye'nin üzerine göndermesi ve iyilikle çözülemeyen bu konunun güç kullanarak halledilmesi gerektiğini tavsiye edenler dahi olmuştur.

Bu sırada Hz. İsa (a.s) doğmuş, getirdiği akideler ve öğretiler çoğu memlekette duyulmaya başlamıştır. Bütün çabasına rağmen başarılı olamayan Alaiye, deniz yoluyla Mısır'a gitmiştir. Mısır'da Hz. İsa (a.s)'nın havarilerinden⁸⁵ kendisine Şem'un denilen bir kimse yaşamış. Bütün hükümdarlar, beyler, yöneticiler; Hristiyan olsun ya da olmasın Şem'un'a büyük saygı duyup duasına muhatap olmaya çalışmıştır. Alaiye, bu saygın din adamının yanına gitmiş ve içinde bulunduğu çıkmazdan bahsetmiştir. Kendisinin babalarının hatta dedelerinin İstanbul'un gerek inşasında gerekse tamirlerinde çok mal ve mülk harcadığını hatta İstanbul'da hala bunun izlerinin bulunduğunu buna rağmen içinde hiç insan yaşamadığını söylemiştir. Tek gayesi İstanbul'u tekrar eskisi gibi şenlendirip mamur etmek olup ancak Hirakl'ın engel olduğunu ve bu konuyla ilgili kendisine yardımcı olmasını istemiştir. Şemun'un da bilge bir kişi olarak Yanko ve ahfadının yaptıklarından haberi varmış. Alaiye'ye kötü bir niyetinin olmadığını bildiğini ancak kendisinden önce İstanbul'da birçok fitne ve fesadın olduğunu hatta puta dahi tapıldığını bundan nice felaketlerin doğduğunu eklemiştir. Hirakl da İstanbul'un tamirine bu sebepten mani olmaktaymış. Şem'un eğer Hz. İsa'nın getirdiği dine girerse kendisine yardım edeceğini söylemiştir. Alaiye bunun üzerine oracıkta Hristiyan olmuş ve Şem'un ile yola çıkmışlardır. Kara yoluyla Hirakl'ın ülkesine giderlerken Alaiye hayatını kaybetmiştir.

3.11. KOSTANTİN DÖNEMİ

Alaiye'den sonra tahta oğlu Kostantin geçmiştir. Kostantin de babası Alaiye'yle aynı amaca sahip olmuştur. Şem'un, Kostantin ile beraber Hirakl'ın yanına ulaştıklarında, Hirakl'a İstanbul'un Kostantin'in ataları tarafından yapıldığını, birçok hazinenin bunun için tüketildiğini belirttikten sonra böyle büyük bir şehrin ıssız kalmasının uygun olmadığını söylemiştir. Ardından Kostantin'in Hristiyan olduğunu,

⁸⁵ Hz. İsa (a.s)'nın yardımcı ve sahabelerine verilen ad. Hz. İsa (a.s)'nın 12 tane havarisi vardı.

bir daha böyle felaketlerin yaşanmayacağından ötürü artık engel olmaması ve İstanbul'u gerçek sahiplerine bırakmasını söylemiştir.

Şem'un ile konuştuğundan sonra Hirakl da Hristiyanlığı benimsemiştir. Kendisinin Sofya adında bir kızı varmış. Şem'un, Sofya ile Kostantin'i nikahlamıştır. Bu arada Kostantin'in topladığı askerler İstanbul'a girmiştir. Kostantin İstanbul dışında başka yerleri de ülkesine katmıştır. Hirakl de kızına ülkesinden bazı yerleri vermiştir. Dolayısıyla Kostantin oldukça güçlü bir hükümdar olmuştur. İstanbul'u tekrar şenlendirmek için kollar sıvanmıştır. Öncelikle tamire ihtiyaç duyan eski binalar ve hisar halledilmiştir. Yazar; mevcut İstanbul hisarının, Kostantin'in tamir ettirdiği hisar olduğunu belirtir. Bu arada kendisinin gayesi, çabası ve faaliyetleri sebebiyle şehre Kostantiniye denilmiştir.

3.11.1. Yılanlı Sütun

İstanbul çok uzun zaman meskun olmadığı için şehirde yılan ve çıyan gibi zararlı hayvanlar oldukça fazla görülmektedir. Şehrin mevcut konumu ve yapısı gereği bu hayvanları öldürmek ya da taşıyarak çıkarmak pek mümkün görülmemiştir. Bundan dolayı Atmeydanı'na üç başlı bir ejderha tasviri koyulmuştur. Bu tasvirin üzerine dualar okunmuş, efsun ve tılsımlar yapılmıştır. Alt kısmına ise geniş bir taş üzerine düşman askerinin mağlup edilip, İstanbul'un ele geçirildiğini anlatan bir tasvir yapılmıştır. Yazar, artık İstanbul'da yılan ve çıyanın görülmez olduğunu belirtir⁸⁶.

3.11.2. Küçük Ayasofya

Kostantin şehri en mükemmel şekilde tamir etmekle adeta ihya etmiştir. Taht merkezi olarak İstanbul'u seçip şehre çevre coğrafyalardan nüfus nakilleri yapmıştır. Sultan II. Mehmed de İstanbul'u taht merkezi yaptıktan sonra bu tarz faaliyette bulunmuştur.

Kostantin'in eşi Sofya hastalanmış ve eceli yaklaşmıştır. Kendisinin mal mülk bakımından oldukça zengin olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kendisi hem bir kral kızı hem de kral eşiymiş. Kendisi ölmeden önce bütün mal ve mülküyle bir ibadethane yapılmasını vasiyet etmiştir. İbadethanenin yapılmasından sonra ise onun yakın bir yerinde defnedilmeyi istemiştir. Sofya hayatını kaybettikten sonra kendisinin bütün malı

⁸⁶ Metin, 31-a.

ve geliriyle bir ibadethane yapılmıştır. Bu ibadethaneye ise kendisine nispet edilerek Ayasofya ismi verilmiştir.

3.12. ÜSTÜNYANO DEVRİ

Yazar, bundan sonra yüz elli yıllık bir kronolojik atlama yapmıştır. Kostantin, hayatını kaybetmiş ve kendisinin ahfadı olan Üstünyano hükümdar olmuştur. Kendisi ilim ve felsefeye ibadetten daha çok önem veren bir hükümdardır. Ancak aynı zamanda inançlı bir hristiyandır.

3.12.1. Aryanudlarla Mücadele

Aryanudlar, çok eski zamanlardan beri ülkede meskun olan bir toplulukmuş. Kendileri putperest olan kavimlerin bakiyesi olup ülkede hristiyanlarla bir mücadele halindeymişler. Zaman zaman kanlı olaylarla sonuçlanan bu mücadelenin artık bir nihayet bulması gerekmiştir. Üstünyano bunun için iki tarafın önde gelen kimselerinin bir araya gelip öğretilerini karşılıklı yarıştırmalarını istemiştir. Atmeydanı'nda gerçekleşen bu karşılaşma sonrası Aryanudlar'ın öğretilerinin zayıf olduğuna kanaat getirilmiştir. Bunun üzerine Aryanudlar sonucu kabul etmeyip şehirde büyük bir kaos ortamı yaratmıştır. Hristiyanlar ile aralarında yaşanan sert çatışmalarda beş bin kişi bir saat içinde hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine hükümdar vaziyetten oldukça rahatsız olmuş ve Aryanudlar'ın "...ıslaha kâbil..." olmamaları sebebiyle önemli kısmının kılıçtan geçirilmesi emrini vermiştir. Geri kalanlardan bir kısmı Hristiyanlığı benimserken bir kısmı ise ülkeyi terk etmiştir. Ayrıca putları da denize atılmıştır.

3.12.2. Ayasofya

Aryanudlar'ın Ayasofya'nın yerinde mabedi varmış. Üstünyano, atalarından kalma bu binayı yıkmaya kıyamamış ise de saygı duyduğu görkemli binaya putperestlerin mabedi olması sebebiyle ne yapacağına da bir türlü karar verememiştir. Eserde birçok kez gördüğümüz rüya motifi bir kez daha kullanılmıştır. Üstünyano rüyasında ak sakallı ve yüzü nurlu bir adam görmüştür. Hal ve davranışlarından oldukça etkilendiği bu adam ata binmiş evlerin çatısında gezinmekteymiş. Üstünyano'nun rüyasında konuştuğu bu aksakallı adam kendisinden mabedi yıkmasını ve mükemmel

bir ibadethane yapmasını istemiştir. Bu öyle bir yapı olmalıymış ki hem burada yapılan ilim çalışmalarıyla meşhur hem de Hz. İsa (a.s)'nın ibadethanesinin diğer dinlerin mabetlerinden üstün olduğunu göstermeliymiş.

Ertesi gün hükümdar rüyasını devlet adamlarıyla paylaşmış bu fikir onlar tarafından da makul karşılanmıştır. İmparatorluğun sınırlarının geniş olması sebebiyle İstanbul'a birçok yerden devamlı mal, mülk, erzak ve maden gelmiştir. Bundan dolayı hükümdar hem kendi ülke sınırları içerisinde hem de Hindistan'dan Arap ve Acem diyarlarına, Frenkistan'dan Türkistan'a elçiler göndererek yapılacak bu büyük mabede katkıda bulunmalarını istemiştir. Direk, mermer, kıymetli taş ve kaya, madenler; kara ve deniz yoluyla İstanbul'a ulaştırılmıştır. Bu işe yardım etmekle sevaba da girmiş olunacağından herkes katkıda bulunmak için elinden geldiğince uğraşmıştır.

İlk olarak sekiz adet sımakı direk dört köşeye ikişer olarak koyulmuştur. Bu direklerden bazıları sağlam ve Olyor denilen hükümdar zamanından kalmıştır. Olyor, Hz. İbrahim (a.s)'e saygısından dolayı bir ibadethane yapmıştır. İşte direklerden ikisi bu ibadethaneden kalmıştır. Getirilen direkler sağlam olmasa da kıymetinden dolayı bakırla kaplanıp binada kullanılmıştır. Başka bir rivayete göre ise iki taş Kaf Dağı'ndan getirilmiştir. Bundan sonra yazar sımakı taşının kökeniyle ilgili bazı rivayetlerden bahsetmiştir. Mesela Acem diyarında Herat şehrinin yakınlarında bulunan ırmağın orda iki taş madeni varmış ve onlar burada kesilmiştir. Bir başka rivayet ise bu taşın esasında ecza malzemelerinden bir araya gelmiş, sonradan ise altın ve gümüşün eklendiği alaşım olmasıymış. Ancak hiç kimse artık bu taşın nasıl yapıldığına vakıf değilmiş. Kalan direklerden *serçe gözü* denilen biri Ayasuluk'tan⁸⁷ getirilmiştir. Akdeniz'de ise *cezire-i mermer* denilen adadan beyaz ve sarı mermerler gönderilmiştir. Kızıla çalan sarı mermer Mihaliçe⁸⁸ tarafından gelirken, Yunan coğrafyasından ise yeşil mermerler verilmiştir. Ayrıca Habeşistan⁸⁹ tarafından da kıymetli ve nadir mermerler getirilmiştir.

⁸⁷ İzmir.

⁸⁸ Bursa.

⁸⁹ Doğu Afrika'da bugün Etiyopya denilen coğrafyanın eski adı.

Sımakı direklerden başka cihanın dört bir yanından değerli taşlar, kereste ve inşaatta kullanılacak diğer gerekli malzemeler İstanbul'a getirilmiştir. Üstünyano'nun baş mimarı Frenkistan'dan gelen oldukça yetenekli bir kimseymiş. Ağtadyos adındaki bu baş mimarın emrinde yüz usta ve her ustanın emrindeyse yüz işçinin çalıştığı toplam on bin kişiden oluşan bir ekip işe girişmiştir. Öncelikle putperestlerin mabedi yıkılmıştır. Çünkü mabedin yeri beğenilip yapılacak ibadethanenin burada olmasına karar verilmiştir. Ayrıca Üstünyano'nun düşünde gördüğü yer de burasıymış.

Mabedin yıkılma işleminin tamamlanmasından sonra ibadethanenin yapılacağı alanın çevre düzenlemesine sıra gelmiştir. Dolayısıyla bu alandaki evlerin kaldırılması gerekmiştir. Ancak hükümdar “... *gayet adil ve ilmiyle amel padişah* ...” olması sebebiyle hiç kimsenin mağdur edilmemesini istemiştir. Çevredeki mülk sahiplerinin arazileri devlete bağışlanmalı veya devlet hazinesinden bunların ederi neyse verilmesi istenmiştir. Bir ev hariç bütün araziler devletin eline geçmiştir. Evini vermeyen kişi tek başına yaşayan yoksul ve yaşlı bir kadıymış. Ayasofya'nın kible tarafındaki bu ev için ne kadar teklif yapılmışsa da yaşlı kadın kabul etmemiştir. Üstünyano bizzat kendisi yaşlı kadının yanına gitmiştir. Bir cihan hükümdarının ayağına kadar gelmesi kadını çok etkilemiştir. Dualar ederek ve özür dileyerek hükümdara inat etmeyeceğini öldüğü zaman yapılacak olan ibadethanenin yanına gömülmek istediğini söylemiştir. Arazisini içindekilerle beraber bağışladığını söyleyen yaşlı kadın zaten varisi olmadığını ilave etmiştir. Hükümdar aldığı bu cevaptan oldukça memnun kalmıştır. Yaşlı kadın işçilerle beraber hayatını kaybedene kadar binanın yapımında çalışmıştır. Vasiyeti üzerine cenazesine büyük saygı gösterilmiş, hükümdar ve halkın katıldığı törenle Ayasofya'nın yapıldığı araziye gömülmüştür.

Bu bölümde Üstünyano'nun ne kadar alçakgönüllü bir hükümdar olduğu vurgulanmıştır. Kimsenin zorla evinin elinden alınmaması, herkesin arazisinin ve evinin ederi karşılığında alınması, ülkeler sahibi mağrur bir hükümdarın yaşlı kadının ayağına kadar gitmesi gibi ayrıntılar verilerek onun adil ve mütevazı bir hükümdar olduğunun altı çizilmiştir.

Temel kazmaya başlamadan önce Üstünyano başta patrik ve keşişler olmak üzere herkesin inşaatın başlayacağı arsada dua etmesini istemiştir. Ardından beş bin koyun, iki yüz sığır, yüz deve, çok sayıda kaz ve tavuk kesilerek büyük bir ziyafet verilmiştir. Yemekten sonra dualar tekrar yapıldıktan sonra fakir, garip ve diğer ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere yüz bin altın dağıtılmıştır. Üstünyano eğer ibadethaneyi bitirmeyi başarırsa üç yüz bin altın daha ihtiyaç sahiplerine dağıtacağını ve ülkesindeki esirleri de özgür bırakacağı vaadini vermiştir. Bunun üzerine bütün halk, devlet adamları ve din görevlileri hükümdara çok dua etmiştir.

Üstünyano eline bir kazma almış ve temelin kazılmasına yardım etmiştir. Hükümdarın gayretini gören herkes daha arzulu işe girişmiştir. Temelin kazılması bittikten sonra ilk kireç taşını hükümdar kendi eliyle bırakmıştır. Arazinin güney ve doğu kısımları sağlam olduğu için taşın üzerine yapılmaya başlanmıştır. Kuzey ve batı tarafındaki arazi toprağının yumuşak olması sebebiyle kırk arşın miktarı daha kazılmış, buraya od taşı ve büyük kayalardan oluşturulan bir ekleme yapılmıştır.

Temel yeryüzüne çıkınca hükümdar buraya yakın bir noktada devlet işlerinin görüşüleceği divan hane yapılmasını istemiştir. Yazar bu binanın, cebehane denilen Ayasofya'nın yakınında saray-ı amire içinde mevcut olduğunu belirtmektedir. Sonra hükümdarın sarayı ile divanhane arasına gizli bir lağım kazılmıştır. Üstünyano, sarayına bu tünelden gidip gelmiş kimsenin haberi olmamıştır. Tünelden saraya gittiği için işçiler hükümdarın sürekli kendilerini izlediğini düşünüp ciddiyetle çalışmaya devam etmiştir. Hükümdar devlet işlerinden arta kalan zamanlardaysa kilisenin yapılışını izleyip gayretli olanlara bahşiş vermiştir.

Temel tamamlanmış ve bina yerin üstüne yükselmiştir. Ustalar mihrap, yarım kubbelerin köşeleri ve pencerelerin nasıl olacağıyla ilgili örnekleri hükümdara sunmuştur. Ancak Üstünyano verilen örneklerin hiçbirini beğenmemiştir. Bir hafta böyle geçtikten sonra hükümdar rüyasında aksakallı birinin elinde bir gümüş levha ibadethanenin yapımını izlediğini görmüş. Elindekinin ne olduğunu sorduğunda aksakallı Ayasofya olduğunu söylemiştir. Üstünyano, Ayasofya'nın ne olduğunu sorunca

ak sakallı burada yapılan ibadethanenin adı olduğunu ve kıyamete kadar bu isimle çağırılacağını belirtmiştir. Rüyadan uyanan Üstünyano, aklında kalan resmi hemen Ağtadyos'a aktarmak ister. Ancak Ağtadyos da aynı rüyayı görmüş, rüyasında gördüğü bu resmi çizip hükümdarın yanına gelmiştir. Üstünyano rüyasındaki resmi görünce çok sevinmiş ve buna göre yapının inşaatına devam edilmesini istemiştir.

Mimarbaşı Ağtadyos bir gün ansızın ortadan kaybolmuştur. Kendisi bütün inşaatın sorumlusu olup şimdiye kadar en ufak bir detay dahi kendisine danışılmadan yapılmamıştır. Daha sonra ortaya çıkmış ve durumu hükümdara izah etmiştir. Kubbeyi yapmaya başlamadan önce binanın kuruması gereken yerlerinin bulunduğu dolayısıyla eğer bu yapılmış olsa kubbenin sağlam olmayacağını söylemiştir. Kendisinin beklenmesi gerektiğini söylese anlaşılamayacağı bundan dolayı ortadan kaybolduğunu belirtip özür dilemiştir.

Yapının masrafı iki bin dört yüz elli kent dinarı tutmuştur. Kent dinarının ise on bin altına denk geldiğini aktaran müellif, bu rakamın sadece hükümdarın hazinesinden çıkan miktar olduğunu kaydeder. Artık hükümdarın hazinesi tükenmiştir. Çevre bölgelerden gelecek harç beklemeye karar verilmiştir. İnşaatın atıl kaldığı üçüncü gün rivayete göre işçilerden birisi ak sakallı bir adam görmüştür. Bu ak sakallının gösterdiği yerde en az Ayasofya'nın inşaatını tamamlayacak kadar altın bulunmuştur. Başka bir rivayet ise yine rüya motifi içermektedir. Bir kez daha hükümdar rüyasında ak sakallı birini görmüştür. Bu adam kendisine Silivrikapı tarafında gizli bir geçitten ulaşılabilen yer göstermiştir. Ak sakallının rüyada gösterdiği yer ertesi gün bulunup kazılınca sınırsız pahada altın bulunmuştur. Bunun üzerine Atmeydanı'nda büyük bir sofraya kurulmuştur. Devlet adamları, ilim adamları, din görevlileri ve ihtiyaç sahiplerine ziyafet çektirilmiştir. Ardından elli bin flori⁹⁰ ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.

Ziyafetten sonra kubbenin yapımı işine girilmiştir. Binanın yüksek olması sebebiyle depremde hasar görmesin diye kubbesinin olabildiğince hafif yapılması

⁹⁰ İtalya-Floransa kökenli para birimi. Osmanlılar Avrupa kökenli altın paralara genel olarak bu adı kullanmışlardır. Ayrıntılı bilgi için: Halil İnalcık, "Flori" *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, XIII, s. 106-107

düşünülmüştür. Çeşitli ülkelerden toprak örnekleri getirilmiştir. Tek tek tartılan topraklar arasında en hafifi Rodos toprağı çıkmıştır. Rodos toprağından elde edilmiş dokuz kiremit bir İstanbul kiremidine eşitmiş. Dolayısıyla kubbenin Rodos toprağından yapılmasına karar verilip Rodos'a usta ve işçiler gönderilmiştir. Rodos beyi elinden gelen her yardımı yapacağını söylemiştir. Kendi yardımcıları dahi İstanbul'dan gelen ustalara bizzat yardım etmiştir. Gemilere yüklenen kiremitler İstanbul'a ulaştırılmıştır. Başka bir rivayete göre ise Ayasofya'nın kubbesi sımakı mermerinden yapılmıştır. Ağıtadyos ustalığını konuşturmuş, Rodos'tan gelen kiremiti bir takım karışımlarla bir araya getirerek kubbe için gerekli sağlamlığı temin etmiştir. Yazar yarım kubbe ile kemerlerin ise başka bir topraktan yapıldığını ancak bu kısmın dayanamayıp çöktüğünü belirtmektedir. Büyük kubbedeki pencerelerden sızan ışık büyüleyiciymiş. Kubbenin kemeri ise gümüşten yapılmıştır. Üst kata kandillerin asılması için yerleştirilen zincir ve halkalar da gümüşle bezenmiştir.

Mermerler ana duvarın üzerine koyulmuştur. Çeşitli renkte ve surette olan mermerler ise bir araya getirilerek nakış ya da tasvir elde edilmiştir. Mermerler o kadar güzel görünmektedir ki gören hayran olmuştur. Büyük kapıdan girildiğinde dört duvarın her birine çizilen mozaik ise göz kamaştırmaktaymış. Bunlardan yazarın dönemine bazı izler kalmıştır. Mihrabın sağ tarafına patrik için yedi gümüş direktten oluşan bir kubbe, kubbenin üstüne ise mücevherden bir haç koymuştur. Bu kubbenin ortasına değerli taşlardan meyve ve çiçek nakşedilmiştir. Mihrabın sol tarafına ise yine değerli taşlardan merdiven yapılmış ve üzerine mücevherden büyük bir haç koyularak süslenmiştir. Mihrabın üzerine Hz. İsa (a.s)'nın sureti çizilip önüne ise gümüş ve altın karışımı haç koyulmuştur. Hz. İsa (a.s)'nın yanlarında birer havari önlerindeyse İncil bulunan kürsü birlikte tasvir edilmiştir. Ciltleri mücevherden İncil'in üzerine kumaş perde koyulmuştur. Mihraba sağında ve solunda toplam sekiz şamdan yerleştirilmiştir. Şamdanların üzerine ince işçilikle nakış yapılmıştır. Her şamdanın içerisine koyulan beyaz mumlar gece gündüz yanarmış. Yine duvarlara melek tasvirleri de yapılmıştır. Kubbenin dört tarafına koyulan kürsülerin üzerine zengin taşlardan İncil yerleştirilip bunlara nöbetleşe okuyacak keşiş tayin edilmiştir.

Mihrabın karşısında olan büyük kapı, iddiaya göre Hz. Nuh (a.s)'ın büyük tufandaki gemisinin tahtalarından yapılmıştır. Halk zarar verdiği için kapı tunçla kaplanmıştır. Bahsi geçen kapıda altın ve diğer mücevherler de bulunmaktaymış. İstanbul'un fethinden sonra isteyenin şehri terk etmesine izin verilmesi üzerine gitmeye karar verenler Ayasofya'dan götürebildiklerini alıp İstanbul'u terk etmişlerdir. Üst kattaki direkler arasına gümüşten tırabzanlar yapılması düşünülmüştür. Ancak devlet adamları gümüşün sönük kalacağını belirtmiştir. Hindistan'dan gelen bu işin ehli kimse varmış. Bu adam esasında tırabzanın altın ve diğer mücevher taşlarından yapılması gerektiğini ancak açgözlü kimselerin zarar verebileceğini söylemiş. Kendisinin bakır, kalay, kurşunu altın ve diğer değerli taşlarla karıştırdıktan sonra elde ettiği tırabzan göz kamaştırmıştır. 1204'teki Latin işgalinde bu tırabzan paha biçilmez sanılıp yağma edilmiştir. Ayrıca işgalciler altın ve gümüş ellerine geçirebildikleri ne varsa çaldıkları için buralar daha sonra beyaz mermerden yapılmıştır. Ayasofya'nın doğu kısmında Yunanca bu durumun anlatıldığı yazı birkaç mermerin içine kazılmış.

Ayasofya'nın dört köşesinde dört kapı varmış. Bu kapıların önünde birer havuz mevcutmuş. Bu dört havuzun içindeki su, süt, şarap ve şeker şerbetini, günahlarına göre insanlar içerlermiş. Bunu içmekle de günahların affedileceğine inanılmış. Ayasofya'nın tam orta yerinde sekiz köşeli bir havuz varmış. Ön kısmında sekiz tane tasvir olan bu havuzun kubbesinde ise Hz. İsa ve on iki havarisiyle Üstünyano zamanına kadar hükümdarlık yapmış kimselerin suretleri çizilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya camii yapılıncaya bu havuzun kubbesi, namazın huşuna zarar verir gerekçesiyle havuz saray-ı amirenin içine taşınmıştır. Ayasofya medreselerinin eski yerinde ise büyük havuzlar varmış. Yaz mevsimlerinde kimisi havuzun suyunu seyreder kimisi buna ayaklarını sokar dinlenirmiş. Ayasofya'da içinde keşiş ve papazların sürekli İncil okuduğu üç yüz oda varmış. Bu kimselerin yemekleri ayaklarına getirilirmiş. Yapının üst kısmı ise sadece ilim yapılmasına tahsis edilmiştir.

Üstünyano Ayasofya'nın ortasındaki havuzun önüne tahtını getirtmiştir. Tahta oturduktan sonra çevresinde devlet adamları, ilim adamları, din görevlileri bir araya gelip gerek yaratıcıya şükür etmiş gerekse hükümdara gayreti ve başarısı sebebiyle

övgüde bulunmuştur. Ardından on bin koyun, dört bin sığır, altı yüz geyik, üç bin kaz, bin ördek, bin horoz, beş bin tavuk, helva, yemişler ve içecekten mütevellit büyük ziyafet verilmiştir. Hükümdar, Ayasofya'nın yapımına girişmeden önce söz verdiği üzere ihtiyaç sahiplerine üç yüz bin altın dağıtmıştır.

Patrik ve üç yüz keşiş her biri ellerinde birer bal mumuyla hükümdarın yanına varmışlar. Ardından hükümdar, patriğin elini tutup mihraba kadar birlikte yürümüştür. Her keşişe bir görev verildikten sonra patrik dua ve Üstünyano'ya methiye içeren bir konuşma yapmıştır. Yedi gün süren bu şölen hali sona erdikten sonra Ayasofya'nın vakıfnamesi yazılmıştır. Ardından Ayasofya'ya yapılan toplam harcama hesaplanmıştır. Çevre ülkelerden gelen alet ve madenler hariç, iki yüz bin altın harcandığı öğrenilmiştir. Üstünyano, altı ay daha yaşadıktan sonra hayatını kaybetmiş ve kendisinin oğlu olmaması sebebiyle tahta kardeşi geçmiştir.

3.13. OSTINOS DÖNEMİ

Ayasofya'nın çarşı tarafında bir direk dikilmiştir. Direğin üstünde bakırdan yapılmış ata binen Üstünyano tasvir edilmiştir. Bir eli açık ve yer altında ise altından elma tasvir edilmiştir. Bu eser depremden dolayı çok zarar görmüştür. Altın elma ve eli açık tasvir; Cemşid⁹¹, İskender hatta Hz. Süleyman (a.s.) zamanından beri varmış. Büyük imparatorlara mahsus bu tasvir Üstünyano heykelinde de kullanılarak kendisinin yukarıda adı geçen kimselerle aynı seviyede olduğu ima edilmiştir. Üstünyano'dan sonra tahta kardeşi Ostinos geçmiştir. İki yıl sonra büyük bir deprem olmuş, Ayasofya'nın büyük kubbesi zarar görmüştür. Ağtadyos tekrar Rodos'tan kiremit getirip kubbeyi tamir etmiştir.

Bununla birlikte Ostinos kubbenin çökmesinde Ağtadyos'un ihmali olduğunu düşünüp onu gizlice ortadan kaldırmaya karar vermiştir, ancak başarılı olamamıştır. Ağtadyos canını zor kurtardıktan sonra uzun süre ortalıktan kaybolmuştur. Yıllar sonra Ostinos'un karşısına çıkmış. Ostinos kendisini öldürttüğünü zannettiğinden tekrar karşısında onu görünce büyük şaşkınlık yaşamıştır. Ağtadyos neler yaşandığını

⁹¹ İran'ın mitolojik hükümdarı.

anlatınca Ostinos yaptıklarından pişman olmuş, kendisine büyük tahsisatlar vererek itibarını iade etmiştir.

Ayasofya, cihanın dört bir yanından Hristiyanların gelip hac yaptığı bir ibadethane olarak varlığını sürdürürmüş. Devrinin büyük hükümdarı Nuşirevân-ı Âdil⁹², İstanbul'a geldiğinden dolayı Ayasofya'yı ziyaret etmeye kadar vermiştir. Aynı gece deprem olup kubbenin kible tarafındaki kısmı tahrip olmuştur. Nuşirevân-ı Âdil orada olduğu için tamirini bizzat kendi yaptırmıştır. Yazar daha önce de birkaç kez aynı yerin tahrip olduğu ifade etmektedir. Bunun üzerine kendisi, Hz. Peygamber (s.a.v)'in ağzına sürülmüş pamuğu getirtip sürekli düşen ve tamire ihtiyaç duyan yere koydurmuştur. Yazar bu olayın mucize kitaplarında mevcut olduğunu belirtir. Bu arada Hz. Muhammed (s.a.v)'in doğduğu gece Nuşirevân'ın köşkünün yıkıldığını da kaydetmektedir⁹³.

3.14. OSMANLI DEVRİ

Yazar Ayasofya'nın ilk binasının yapılışı üzerinden bin dokuz yüz otuz, hicretten sonra ise sekiz yüz elli yedi yıl geçtiğini ve Sultan II. Mehmed'in İstanbul'u fethettiğini söyler. Yazar ardından İstanbul'un nasıl fethedildiğiyle ilgili bazı ayrıntılar verdikten sonra Osmanlı devrinde şehre yapılan camii, medrese ve hayır işleri için inşa edilen binalardan bahseder. Öncelikle Fatih Camii ve sahn-ı seman medreselerinin⁹⁴ yaptırıldığını ilave eder. Ayrıca Fatih devrinde İstanbul'a bimarhane⁹⁵, matbah, misafirhaneler yaptırıldığını, Fatih'in türbesinin de burada bulunduğunu kaydeder⁹⁶.

⁹² İran'da (m.s. 531 - 579) tarihleri arasında hükümdarlık etmiş Sasani padişahı olup adâlet ve doğruluğu ile meşhur olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v)'in adaletini örnek gösterdiği hükümdar.

⁹³ Metin, 52-a.

⁹⁴ Fatih Camii'nin iki yanına yaptırılan sekiz medrese. Burada yüksek öğrenim seviyesinde eğitim verilmekteydi.

⁹⁵ Tımarhane.

⁹⁶ Metin, 52-b.

Sultan Bayezid II döneminde ise Eski sarayın yakınına büyük bir camii yapılmıştır. Ayrıca yazar Bayezid Camii'nin külliyesine medrese, matbah, misafirhane de eklendiğini söyler⁹⁷.

Ardından Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında babası I. Sultan Selim zamanında inşasına başlanılan camiinin tamamlandığı belirtilir. Camiinin çevresinde medrese, çeşme ve Sultan I. Selim'in türbesinin de bulunduğu nakledilir. Vefat eden şehzadesi Mehmed'in ruhu için de bir camii yaptırtan I. Süleyman, camiye medrese ve hayratlar da ekletmiştir. Yine bu dönem Üsküdar'da sultanın kızı Mihrimah sultan için camii ve medrese yapılmıştır. Haseki Sultan tarafından Avratpazarı yakınlarında camii, medrese, bimarhane tamir ettirilmiştir. Müellif Süleymaniye Camii'nin yapıldığını kaydettikten sonra Mısır'da yapılan hayratlardan da bahseder. Süleymaniye Camiinin mimarisini övdükten sonra hiç kimseye böyle bir şey inşa etmenin nasip olmadığını belirtir⁹⁸.

Ardından sıra yazarın maiyetinde bulunduğu Ali Paşa'dan bahsetmesine gelir. Yazar, Ali Paşa'nın da birçok hayrat yaptırdığını belirtir. Ali Paşa'nın Edirnekapı tarafına yaptırdığı medresede bulunan eserlerin hiçbir yerde bulunmadığını söyler. Verilen eğitimle bu medreseyi bitirenin başka bir medreseye gitmesine gerek kalmadığını ilave eder⁹⁹.

Eserin sonunda yazar Hz. Nuh (a.s)'ın gemisi hakkında bilgi verir. Geminin uzunluğu bin iki yüz, genişliği altı yüz ve derinliği üç yüz zira'dır¹⁰⁰. Yazar, Ayasofya'nın ölçülerinden bahsettikten sonra İstanbul'da kendi devrine kadar inşa edilmiş selatin camiilerinin¹⁰¹ ölçüleri hakkında bilgi vermiştir. Buna göre yazar;

Camii	Uzunluk	Genişlik
Ayasofya Camii	110 zira'	45 zira'
Fatih Camii	75 zira'	54 zira'
Bayezid Camii	50 zira'	45 zira'
Yavuz Selim Camii	36 zira'	30 zira'
Süleymaniye Camii	87 zira'	87 zira'

şeklinde aktardıktan sonra bütün bu bilgileri Mimar Sinan'ın tezkiresinden aldığını belirtip eserine nihayet verir.

⁹⁷ Metin, 53-a.

⁹⁸ Metin, 54-a

⁹⁹ Metin, 55-a.

¹⁰⁰ Bir kolun dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü. Yaklaşık 75-90 santimetre olduğu belirtilmektedir.

¹⁰¹ Osmanlı padişahlarının yaptırdığı camiye verilen isim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İNCELEME

4.1. YAZAR HAKKINDA

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mevcut olan eserin müellifi Alî el-Arabî İlyâs'tır. Yüksek lisans tez çalışmamızın ana malzemesi ise bu eserin istinsah edilmiş halidir. Müstensih Mesud bin İbrahim'dir. Ancak ne müellifle ilgili ne de müstensih ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Bursalı Mehmed Tahir'in '*Osmanlı Müellifleri*'i, Mehmed Süreyya'nın '*Sicil-i Osmani*'si ve Franz Babinger'in '*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*' gibi müracaat eserler ayrıntılı bir şekilde incelenmesine rağmen Alî el-Arabî İlyâs ve Mesud bin İbrahim ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak eserin son sayfalarında el-Arabî'nin vezir Semiz Ali Paşa döneminde yaşadığı ve bu dönemde eserini kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Alî el-Arabî'nin, Semiz Ali Paşa döneminde müderrislik yaptığı bilgisi dışında pek bilgi yoktur. Kendisi Edirnekapı semtinde Ali Paşa'nın yaptırdığı medresede bu görevi ifa etmiş olabilir.

4.2. ESERİN ADI, TELİF VE İSTİNSAHI

Tez çalışmasına kaynak olan eserin adı "*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*"dır. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra şehir ile ilgili Bizans döneminde kaleme alınmış eserlerin tercüme yapılmıştır. Bundan dolayı benzer isimde birçok esere denk gelinebilir. İncelenilen eserin telif edilmesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarına denk gelmektedir. Eserin son bölümüne bakıldığında 1565 yılı telif tarihi olarak belirtilmiştir. 1636 yılı ise elimizde bulunan nüshanın istinsah tarihidir. Eser Sultan IV. Murad (1623-1640) döneminde istinsah edilip bugüne ulaşmıştır.

4.3. FİZİKİ ÖZELLİKLERİ VE MUHTEVASI

"*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*", istinsah nüshası olarak tek cilttir (TSMK, Hazine, nr. 1640). 55 varaktan oluşmaktadır. 202X125 milimetre boyunda olan bu eserin satır sayısı on beştir. Bu eser nesih yazı tipiyle kaleme alınmıştır. Her bir varakın sağ sayfasının sonunda, varakın diğer sayfasının hangi kelimeyle başlayacağını işaret eden reddâdeler bulunmaktadır. Eserin bazı bölümlerinde açıklama türünden parantez içi kısımlar mevcuttur. Cetvellerin kırmızı olduğu görülmektedir. Yine eser miklepli kahverengi deri ve ebru cilt üzerine kaleme alınmıştır. Diğer istinsah nüshanın fiziki özellikler noktasında bazı farklılıklara sahip olduğu görülmektedir (S.H.M.H.K.Yaz. 505). Örneğin varak sayısı 27'dir. Ayrıca sayfa ölçülerinin ise 305X200 milimetre

olduğu görülmektedir. Satır sayısının değişiklik gösterdiği ve derkenarların mevcut olduğu bu nüshada nesih olarak kaleme alınmıştır. Bazı varaklarda sayfanın ilk ve son satırlarının daha büyük karakterlerle yazıldığı görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı istinsah nüshaları arasında varak sayısı farklılık göstermektedir.

Eserin bazı bölümlerinde Arapça ayet-i kerime, hadis-i şerif ve veciz sözler bulunmaktadır. Yine Farsça tamlamalara da rastlanmaktadır. Ancak eser genel olarak açık ve anlaşılır bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Lisan bakımından da Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ile Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığındaki nüshalar arasında büyük farklılık yoktur.

Eserde peygamber kıssalarına yer verilerek mevzubahis olayın daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Bazen ise Arapça veciz söz kullanılarak verilmek istenilen mesajın anlaşılması istenmektedir. Hazret-i Süleyman'dan imparator I. Justinianos'a kadar geniş bir zaman dilimi eserde ele alınmış ancak Bizans ncesi dönem kısa ve öz olarak işlenmiştir.

4.4. İZLENEN TRANSKRİPSİYON YÖNTEMİ

Eserde transkripsiyon sırasında okunamayan kısımlar "...” şeklinde, şüpheli olanlar ise (?) şeklinde gösterilmiştir. Yazarın parantez içinde belirttiği kısımlar aynen muhafaza edilerek çalışmada yerini almıştır. Bu eserde izlenen transkripsiyon yöntemi basit transkripsiyondur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARİH-İ KOSTANTİNİYE VE AYASOFYA

Transkripsiyon Metin

5.1. GİRİZGÂH

(2-a) Sipâs-ı bedî'ül-esas ve hamd-ı bîhadd û kıyâs ol a'zam ve hayy-ı kerîm hazretlerine olsun ki bünyâd-ı âlemi benî pâ-yı peşt ve divâr itdi ve kubbe-i felek a'zami hareket üzerine ve küre-i hâki berkarar eyitdi ve salavât ve tayyibât ve teslimât-ı zâkiyât ol hâtimü'n-nebiyyîn ve habîb-i rabbü'l-alemîn şeref-u bi şeref “ve mâ ersalnâke illa rahmeten lil alemîn”¹⁰² Muhammedü'l-seyyidu'l-murselîn ve akrebu'l-mukarribîn üzerine olsun ki el ve ikbâl ve ashâb-ı berkemâl-i birle bina-yı şehr-i dîn ve ihsâr-ı iman ve ta'ayun-i te'sîs-i imâret ve zabt u hırâset eyledi sallallahu te'âla aleyhi ve sellem ve radiyallahûanhum an baniihim ve men etenemme ileyhim ala men tebi'ahum bî ihsân (2-b) ila yevmi'd-dîn-i ve'l-îman çün muktezâ-yı ferâ-yı ibretnümâyı ve fil-ard-ı ayâtün li'l-mûkinin “ve fi enfusikum efelâ tubsirûn”¹⁰³ budur kira dünyada misâfir olan evlâd-ı Âdem ve menzil-i kevn û fesâda nâzil olan efâd-ı âlem kendülerinden evvel konub göçüb giden kârbânların menâziliye-i hâliyelerine ve âsâr-ı bâliyelerine ayn-ı i'tibâr ve basar-ı iftikâr birle basr û tefekkür ve tedebbür ideler “ân âsâruna tedullü aleyna fanzuru ba'denâ ile'l-asâr”¹⁰⁴ ma'lûm ve muhakkak-ı meşhûr ve musaddakdır hâliyâ “heresehâllahu te'âla ani'l-afât ve hafîze sahibeha ani'l-beliyye”¹⁰⁵ eşheru memâlik ve ekber û ensârdır ve içinde ve dışında olan binâlar ve eski ve yeni imâretler a'ceb-i ancâ bir rüzgârdır

¹⁰² “(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.”, Enbiyâ: 21/107

¹⁰³ “Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?”, Zâriyât: 51/20-21

¹⁰⁴ Bu eserler bizi gösteriyor. Bizden sonra eserlere bakılsın.

¹⁰⁵ Allah onları afetlerden korusun ve onun sahibini belalardan muhafaza eylesin.

Ve bu zamandaki resûlullah aleyhisselâm hazretlerinin hicret-i şerîflerinden dokuz yüz yetmiş iki yıl münfasır olmuşdı bu hakir-i mu'terifu't-taksîr Alî el-Arabî İlyâs el fakruhu el-mu'allem fer-hizmet(?) hazret-i el-vezir **(3-a)** e'azihi'd-dustûrû'l-a'zâm ve sâhibü'l-efhamü'l-ekrem el-kaîmu tedbîri'l-memâliki fî tarîki'l-insâf a'delü'l-mâlik mazharü'l-fazl ve'l- imtinân mazhar-u fahvâ-yı "innallahe ya'muru bi'l-adli ve'l-ihsan"¹⁰⁶ ilmü'l-hudâ kehfû'l-verâ muhibbû'l-fudalâ murebbiyu'l-ulemâ sâhibü's-seyf ve sâhibü'l- kalem melânü'l-halk ve melceü'l umem didüğim hazret-i Ali paşa sânehu Rabbena ani'l-fahşâ ve eyyede ileyhi eyyâme devletehü'l-elliyyin ve sebbete ve esase rif'atehu ve sa'âdetehû's-seniyye mâ imtedda'z--zaman vehtalefe'l-melevân sa'âdet-menâb ve inayet-i devlet esbâbların çâkeri âhirine olub "li ecli'l-indeke hedâha ve'l-amâl kalisûhü'n-nutk" in lem ba'de'l-hâl muktezâsınca ber muhtasar tuhaf biha idüb bu Türkî risalede şehr-i İstanbul'un ibtidâsından bu zamana gelince vâki' olan ahvâlini ve Ayasofyanun ve ba'zı meşhûr ve zikri lâzım olan binâların tafsilâtın tevârihinden kimini meşâhîdeden tenkîh ve tahrîr ve tebyîn ve takrîr oldı sâhib-i sa'adetün cenâb-ı ni'mel-me'ablarına **(3-b)** hidmet-i hakirâne eyledüm ümididir ki melâlet-i nazarıyla bakmayub ger-şime-i(?) lütf birle mütâla'a buyuralar

(Kıt'a)

Eri halk-ı kirâmanist neslet

Tahsîn-kuned herçi bîbend-i girîd

Banbe hob-sâzende

Ve hob sezâ-yı huviş kunit

şimden geru matlûba şurû' idelim ve halık-ı bî cûne tevekkül kılalım vallahü'l-muste'ân ve aleyhi't-tiklân.

¹⁰⁶ "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım yapmayı emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.", Nahl: 16/90

5.2. KOSTANTİNİYE

İbtidâ-i binâ-i kal'a-i Kostantiniye hemaha ileyhi an külli'l-beliyye râviyân-ı ahbâr ve nakilân-ı tevârih-i ruzgâr şöyle rivâyet eylediler ki; Ebü'l-beşer hazret-i Adem peygamber sallallahu aleyhi ve ala nebiyyinadan hubût eyledukden sonra beş bin yetmiş iki yıl geçtikde bu İstanbul ki yedi ada idi denizi Ebu Eyyûb ensârî cânibinden geçüb yedi tarafından Akdeniz'e karuşub ve şehiri üç köşelu cezîre idi bir köşesi Saray-ı Amire'nün burunı ve bir köşesi Tekfur Sarayıdır ve bir köşesi Yedikule canibidir ve içinde yedi dağı var idi ki biri Ayasofya yerinde idi ikincisi Tavukbazarı'nda ki Dikilitaş yerindedir. **(4-a)** Üçüncüsü Eskisaray yerindedir. Dördüncüsü Sultan Mehmed Han Camii yerindedir. Beşincisi Sultan Selim Han Camii yerinde idi. Altıncısı Türkmen tekkesi dimekle mâ'ruf mekânda idi. Ve yedincisi Edirne kapusu yerinde idi. Ol sebebden Arap ve Acem vilayetinde cezire-i heft cebel dimekle meşhur idi.

Ve târih-i mezburede Vezindon padişah idi. Bu cezireyi beğenüb içinde bir muhtasarca hisar yaptı ki hâliyâ Saray-ı Amire'nün yerinde idi. Ol hisara Vezindon deyu ad kodılar ve şehri yedi çep-e çevre ta denize varunca bağ ve bahçe ve mezkûr Vezindon bunu yaptıktan sonra geru kalan memleketi terk idüb bunu taht eyledi ve kendüsi vefat eyledikten sonra kendüsünün neslinden altı yüz bir yıl miktarı Vezindon evladı bunda padişahlık sürüb ve hâkim oldılar sonra ânların nesli kesildi kimesne kalmadı ve mezkûr padişahınun dört veziri var idi. Maraz-ı mevtinde kendüye danuşub **(4-b)** senden sonra bize bir padişah tayin eyle didiler padişah eyitdi. Memleket erkânı sizlere siz ve cemi'-i emr-u nehy ve hal û akal size râci'dir. Ol gün ki ben ahirete intikâl eyleyim beni defn eyleyüb orta temcid vaktinde Edirne kapusu semtinden varasız deyü haber virdi ki dışarı çıkasız ve benim tacı alasız bile götürsüz ve en evvel şehre gelen adama diyesiz ki bizim padişahımız fevt oldu ve biz ânun vezirleri idük. Bu tacını elüne al ve her kangımıza gönlün düşerse başına giyür ol kimesne tacı kim giydürüb sen ânı padişah eyleyesiz ve cân-ı dilden sami' ve muti' olasız.

Hasılı mezkûr padişah fevt olduktan sonra vezirleri ânun vasiyetini yerine getürdiler ve tan vaktinde tâcı getürüb şehirden dışarı çıkardılar ve durup yolları gözetdiler. İttifak an-ı evvel şehre gelen bir çoban imiş. Kesb için şehre süt getürür

imiş. Ânun yolunu aldılar ve macerayı söylediler. Meğer mezkûr çoban akıllu âdem imiş. **(5-a)** Kaziyyeyi fehm eyledikten sonra vezirlere eyitdi. Şimdi bu tâcı her kim giyirse padişah ider misiz ânlarda bizim padişahımızın vasiyeti budur elbette ideriz âna muhalefet itmeyüz didiler hemân çoban tacı kaldurub kendu başına giydi ve eyitdi. Her kangınuza giydirsem idim geru kalanuz bi-huzur olsa gerek idi. Pes olası budur ki beni padişah yerine tutasız güyâ ki padişahınız ölmemiştir ve sizlerde evvel ki halin üzere olasız ben sizlere muhalefet etmem ve her ne muradınız var ise ânun üzerine olam ânlar dahi çarnâçâr kâil oldılar ve mezkûr çobanı tahta geçürdiler ve dimek isterler ki hayli zaman padişahlık sürüb ve şimdiki zamanda yeni Haseki hamamı kurbunda bir kadim bina vardır ki âna cebe hâne derler ve bir âlâ kapusu vardır ki ve ânun kemeri altundan geçerler. Mezkûr çoban padişahının sarayı idi.

Sonra etraf padişahları bu hâle vâkıf oldılar ve ne münâsebet bir çoban padişah **(5-b)** ola deyü divan-ı memlekete göz diktiler ve İstanbul'ı elinden almağa teveccüh etdiler ve ittifak ol zamanda İsa peygamber (a.s) vücuda geldi. Ve Kostantin nam padişah ol eyyamda Roma-i ekber padişahı idi. Ve İsa peygamber (a.s)'ın ahbârını ve mucizâtının işidüb hüsn-i ihtiyarıyla varub ânun dinine girdi. Ve hazret-i peygamber (a.s)'ın dua-i hayr kıldı ve buyurdu ki kendü dinine tâbi olan padişahlar kamusu âna râm ve muti' olalar ve ândan sonra mezkûr Kostantinin halkını İsa peygamber dinine davet itmeğe başladı. Evvelki ihtiyarıyla dinine girdi. Kendü memleketinde mukarrer eyledi. Evvelki temerrudluk eyledi. Asker çeküb nâm-ı nişânını nabadid eyledi.

Ve tarih-i mezkûrda çobanun memleketü put perestler ateş perestler ve gayrı dürlü milel-i muhâlefe var idi. Kostantin ânları İsa peygamberin dinine kandırdı. Birbiriyle ittifak idüb itâat eylemedikleri için üzerlerine asker-i cerrar ve mukâtele-i bi-şimâr **(6-a)** ile maşrıktan ve mağribden ve karadan ve denizden geçüb Hakk te'âlâ hazretlerinin inayetüyle ve dahi Allah'ın emanıyla zaman-ı kalilede İstanbul'u feth eyledi. Ve mezkûr tavâifin reislerini kırdı ve kalanlarını cümle İsa peygamberin dinine kodı ve Kostantin bunu aldıktan sonra yerini beğendi ve cezire iken âna karadan nesne gelmek mümkün değil idi. Hemân fark etti vâfir mal ve ricâl ve ba irab ve ahcâr cem' idüb denizi ebu Eyyüb Ensarî canibden doldurdu ve ânı karaya yol eyledi ve hisarını

ba'dehu büyütti ve ânı taht idindi ve ol zamandan bu zamana gelince taht oldu ol sebebden Kostantin'in adına nisbet Kostantiniye (matlab) (sebeb-i elsine-i Kostantiniye) dirler amma gayrı râviler şöyle rivâyet iderler ki

5.3. KOSTANTİNİYE İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Kaçan Hazret-i Süleyman peygamber (a.s) maşrıkı mağribi alub cin ve inse ve tayyura ve riha mâlik ve hâkim oldukta kasd eyledi ki arazi-i mamurenün bir yerinde şehir yapub taht eyleye ki berde ve bahrde ve cihanun (6-b) dört yanından âna gelinmek mümkün hikmetullahın bu İstanbul'un yerini görmezden evvel Aydıncık didikleri şehir ki Akdeniz kenarında Mihalce(*) canibindedir ânı (matlab) (dedi) görüb beğendiler ve ol zaman içinde cin üstadları ve ins mâhirleri etraf-ı cihandan ve buldukları mekândan keraste ve alât ve ahcâr ve imâret hazırlayub bir azim şehir yaptılar ve hâliyâ ândan İstanbul ve gayrı yerler sorulub gelen mermerler ve mahya taşları ve alâtlarını gören kimesne ezelden ne mertebede idüğüne istilâl ider sonra Hazret-i Süleyman peygamber (a.s) bu İstanbul'un yerini gördi gayetle beğendi ve kasd eyledi ki tahtını Aydıncık'tan yerinden nakl eyleye amma vahiy ile bilmişti ki eceli yakındadır ol sebebden mukayyed olmadı amma hâliyâ saray-ı âmirenün yerinde bir âlâ köşk yaptı ve ânun etrafında vâfir bağ bahçeleriyle ve gâhı şikare çıktıkta bunda ânlar eğlenürdi ve karşı yakada şimali (7-a) canibinde bir hisar yaptı ki haliya Galata yerindedir ve Galata İstanbul'dan evvel yapılmıştır (Amma) İslambol'un yeri Galata'dan evvel beğenilmiştir

Sonra Yanko nam Bin Mad'yan padişah idi. Hazreti Süleyman nebinin kavlini ma'ale(?) getirüb İstanbul'ı yaptı ve tahtını buna nakl eyledi ve mezkûr Şeddad'ünejad ve amlak-ı asl-ı 'ibâd idi ve Şeddad bin Âd'ı görmüş ve tacı ândan giymiş idi ve kılıcı ândan kuşanmışdı ve çok yaşadı ve Buhtunnasır Hindustan etrafından gelüb Kudüs-ı Şerif'e hücum eyledi ve Benî İsrâil taifesini kırub helak eyledi ve Beytü'l Makdis'i harâb idüb ve Mısır'ı dahi dürlü dürlü hileler ile aldı. Mezkûr Yanko'dan gayrı kimesne âna mukavemet eylemedi. Nice kerre anla tutuşub cenk eyledi. Akıbet-i mezkûr Yanko, Buhtunnasırı sadî ve Beytü'l Makdis'i elinden kurtardı ve Mısır'ı ve

Şam'ı ve gayr-ı takallüb eylediği yerleri elinden çeküb aldı ve Hindustan'a gerü kaçurdu ve Kudüs-i Şerif (7-b) ve Şam ve Mısır ve Mağrib-i zemin ve Yunan ve Frenk ve Rus ve Rum ve Engirüs ve Bulgar ve Çerkes ve Türkistan ve Fars ve Çin ve Maçın ve Arab ve Acem ve Hindustan Denizi'ne varunca (velhasıl) arâzi-yi ma'murenün ekseri mezkûr Yanko bin Madyan'un tasarrufunda idi.

Ol sebep ile Hazret-i Süleyman peygamber (a.s)'dan sonra gelen padişahlar her biri Süleyman nebî dünyaya hâkim olurdu. Bu minval üzere hayli zaman sürüldü amma Şeddad bin Âd baş kaldurub başka oldu ve mezkûr Yanko ol zamana yakın idi sonra giderek bu hale geldi ve mezkûr şehirde Hazret-i Süleyman peygamber (a.s) için bir âlâ saray ve muallâ köşk yapmışlardı ki yer yüzünde irame zâtü'l-imâd gibi madûmü'l-misil idi ve her gelen padişah tememünen ve semanen ânda sâkin olurlardı (ittifak) mezkûr Yanko zamanında zelzele vâki' oldu ve mezkûr köşkün bazı yerleri münheddim oldu. Ânı meramet iderken yerde gümüşten (8-a) yerde bir put buldılar ki dürlü dürlü san'atlar ve envai' mahyalarla müsenneh ve kıymetlü la'l ve cevâhir ve ağır bahalu altun ve meğatiyle murassah olub ânı gören kimesne sanurdu ki henüz üstâd ânun nakşından fariğ olmuş ola belki ekser reaya zan iderdi ki ânda can vardır. Yanko ânı gördüğü saat ziyâde hayran olub taaccüb eyledi ve yanında olan efâzil ve ehl-i marifet ânun aslını sordı. Fikr-i ferâsetle ve hadis-i kıyâsetle bildiler ki Süleyman peygamber (a.s) hatununun düzdiği putdur, Hazret-i Süleyman peygamber (a.s) ândan ötüri cunudun 'itab-ı külli ve imtihan-ı aslî vâki' olmuştur.

5.4. HZ. SÜLEYMAN PEYGAMBER KISSASI

(Hikâyesi budur ki) Hazret-i Süleman peygamber (a.s) yer yüzine melik oldu ve götürü(?) memâlik padişahlarından tav'an ve kerhen harac alurdu. Meğer Frenkistan'da bir cezire-i ada var idi. Ânda Ankor(?) nam Frenk padişah var idi ki hisânat ve hakk-ı metanet ve askerine Hazret-i Süleyman peygamber (a.s)'a (8-b) tâbi' olmadı ol sebebden âna ins ve cinden ve bahriden yavaklar periler ve ejderhalar gönderüb mezkûr cezireyi deniz gibi kuşattılar ve tarfetü'l-ayn içinde alub feth eylediler ve mezkûr Ankor(?) cemi' ehl-i 'iyalin tutub esir eyleyüb kayd-ı bendle Hazret-i Süleyman'ın

nazar-ı şerifine getürdiler. Âna imanı arz eyledi, kabul itmedi tekrar ikdam idüb müslüman olmasına mukayyed olmadı. Ahirü'l-emr başını kesdi ve nam ve nişanını nabadid eyledi ve ânun ehil ve 'iyalinden evvelki iman kabul etti. Hazret-i Süleyman (a.s) kendu 'iyalune kattı ve evvelki sabıka-i şefâat hükmünce küfür üzerine mısır oldu ve reyislerine ilhâk eyitdi

Ve mezkûr Ankor'un(?) bir mühr-i dirahşan ve mah-ı tâbân Şemsiye nam kızı var idi ve kılıç havfindan imana geldi amma küfrünü ve adâvet-i diniyesini izhar itmeyüb gönlünde bâki kaldı ve Hazret-i Süleyman (a.s) mezkûr kızı ziyâde beğendi ve şer' buyurduğunca nikâhla aldı. Giderek (9-a) âna muhabbet-i artikoldı hatta cemi' hasekilerinün üzerine geçürdi. Ol sebebden “ennisâ-u habâil'üş şeytân”¹⁰⁷ (hadis-i sahihde) müferrede “innelena şeyatinu huliknelena neuzubillahi şerra'sşeyatin”¹⁰⁸ nakl-i sarihidir ve dirler ki şeytan iş pişiremedüğü yerde avrat bahanesiyle istikrâr ider.

(El kıssa) Hazret-i Süleyman mezkûr Şemsiyeye gayet muhabbet ve cemi' didüğüne sâmi' ve istedüğüne râgıb oldu ve hatırını gözetirdi ve Şemsiye dahi fırsatını gözetirdi kim Hazret-i Süleyman (a.s) ne vechle hiyeli hud'a(?) idüb bir put düzdürdi. Birgün Hazret-i Süleyman (a.s) kalb-i selim ve hatır-ı müstakim birle ânı görmek, varub hatırını sordı. Şemsiye dahi ol fırsatını gözetir idi. Heman yüzünü gözün yırttırdı ve bihuzurluk suretini gösterdi ve temâruzu izhâr eyledi. Hazret-i Süleyman (a.s) âna merhamet yüzünden biraz(?) incitdi ve illetin aslını sordı ol dahi bu bahane ile Süleyman (a.s)'a şöyle arz-u hâl (9-b) eyledi ki bir maraz-ı sevdâvi ve bir âfet û vesvese bana ârız olmuştur ve ândan gönlüme ziyâde gam ve gassaya mübtelâ olmuşum didi (kelime). Hazret-i Süleyman (a.s) eyitdi her marazun bir menşeyi, bir mebdei vardır eğer hastalığın aslına vâkıf ve bu teşevvüşün sebebine ârif olursak miktarımızı sarf eyledim ve bu ârızaya mümkün olduğu kadar ilaç bulalım, Şemsiye eyitdi şöyle malum-ı hazret ola ki küçücükten berü babam ile ziyâde ülfet bağlamıştım ve akıl ve fikrimde ânun hayalin dolmuştum, ânun şahs-ı nazarımdan gâib olalı beni cemi' havâssım şaşdı

¹⁰⁷ “Kadınlar, şeytanın ipleridir (tuzak araçlarıdır).” Hadis-i Şerif, Ebu Davud, Zühd, s. 160, Dar'ül-Mişkad 1993

¹⁰⁸ Şeytanlar bizim için yaratılmıştır. Onların şerrinden Allah'a sığınırız.

ve dünlü âzâm sust oldu ve korkarım ki bu maraz gitdikçe ziyâde ola ve akıbet beni öldüre veyahud divâne eyleye deyüb hâmuş oldu.

Hazret-i Süleyman (a.s) bu kazıyyeden ziyâde munkabız ve ol halden tamâm-ı teessüf kaldı. Ândan sonra biraz fikir kıldı ve Şemsiye'ye telattuf itdi. Bundan gam çekmeğe ve bu râz kimesneye acma ins çekmeleri ve cin **(10-a)** haberleri görsünler. Sana her ne vechle mümkün ise ilaç etsünler. Şemsiye eyitdi. Ben kendi ilacımı bilürüm ândan gayrı bir vechle kâbil-i imkân değildir. Eğer didiğim olursa fe-bihâ ve alâ kimesne bana ilaç etmesün ve yok yere zahmet çekmesün. Süleyman aleyhisselam eyitdi ilacın nedir görelim ve muradın ne ise di edelim. Hatun eyitdi muradım budur ki cihanun üstâd-ı kâmilleri ve mâhir-i teneşülleri(?) ve suret-i kebirleri benim babamun suretünü ve şekil ve endamını ve nakş düzüb suretini ne benimle koyasız tâ ki bana munis ola ve ânun fikri ve hevesi hayalimden gide ve ol zamanda ânların dininde sûret düzmek ve tasvir-i adda ibadhanede komak câiz idi

Ve Süleyman aleyhisselamın mezkureye muhabbeti artık idi ve bir sözünü iki eylemezdi ve ale't-teaccül buyurdu ki cin avâsları yerden ve bahrdan la'l ve cevâhir ve ins-i sabağları berü mâ'denden vâfir yadigâr çıkardılar. **(10-b)** Ve Şemsiye babası şeklinde ve hey'et-i endâmında bir suret düzdiler. Ânlar dahi Hazret-i Süleyman aleyhisselamın buyurduğunu ganimet bilüb bir âlâ şekl-i sûret ve ra'nâ tasvir ve hey'et düzdüler ki âna nazar eyleyen kimesne hüsn ve letâfetinden medhûş olurdu. Üzerinde olan cevâhir ve ma'âdi müşâhade eyleyenler hayran ve bi hoş olurdu.

Hasılı hatun-ı mezkûr bu sanemin yanında olub gice ve gündüz âna nazar idüb eğlenirdi ve onsuz bir lahza bir an olmazdı. Meğer ânun muradı babasının suretiyle eğlenmek değil idi belki ânun babalarının ve dedelerinin dini putperestlik eyledi. Mezkûr sûreti bahane eyleye düzüb durup ânun ibadetine meşgul olmak isterdi. Fe amma Süleyman aleyhisselamın hasekileri ile bir sarayının içinde olurdu. İstedüğü gibi ibadet idemezdi. Ol sebebden Hazret-i Süleyman aleyhisselama tazarru' ile kendüye **(11-a)** mahsus başka bir yerçeğiz istedi ve Hazret-i Süleyman aleyhisselam âna ziyâde meyl idi ve bu söz kendüye muvâfık geldi. Zaman-ı kalilde kendüye bir âlâ köşk

yapdırdı ve mezkûr köşkün hâliyâ Aydınçık'ta nişanları var idi ki âna kasr-ı Süleyman dirler ve avam hata idüb taht-ı Süleyman dirler mezkûr köşk yapıldıktan sonra Şemsiye'yi hasekiler arasından çıkarub âna koydı ve emr eyledi ki hatunun istediği kimesneden gayri kimse ol köşke girmeye ve Şemsiye mezkûr köşkte تنها kalub gece ve gündüz ibadet itmeye meşgul ve müdâvemet oldı ve Hazret-i Süleyman aleyhisselam kendü âleminde olub gâhı ziyaret iderdi ve ins ve cinin ve tayr-ı vahşın ve cem'-i âlem halkınun ahvalini görüb ve masalahatını gözetmekte hali olmazdı. Kendünün dahi ibadeti var idi âna müteveccih olub mezkûr Şemsiye'nin ahvalinden haberdar olmazdı ve puta ibadet eylediğinden âgah **(11-b)** düşmezdi.

Fe amma ki kendüsi hem peygamber ve hem padişah idi ve bu sa'natların berüsuyla mevsuf olan kimesneye lazımdır ki cemi' halkınun ahvalini göre gözete ve Hakk te'âlânın ibadetine kandıra ve emrine itaat eylemeyenleri doğru yola götüre ve Hazret-i Süleyman aleyhisselam ol avrata meyl idüb kendü hevesine salıvirüb ve ahvâlini tefahhus ve tefakküt itmeye mukayyed olmadığı çün Hakk te'âlâ âna 'itâb suretinden bir mihnet-i azim-i gâşite(?) eyledi ve sair peygamberân-ı hünadi sebil ve enbiyâ-i ulu'l-azmi minel-murselin kavimleri elinden ve ümmetler avcundan çeke geldikleri ve müsellemat ve nebiyyât ve ezayât berr u bahr ve ins u can ve tayr u vahş ve cemi' kâinat üzerine hâkim ve mutasarrıf iken ol mertebeden ma'zul olub imtihana düşüldi.

(Râvilerin rivâyeti ve hâkilerin hikâyet ve ehl-i tefsirin ve kıssas-ı râvileri) takrir ve tahrir ve tenkih ve satır eylediler ve icmali budur ki erbâb-ı kemal ve fazl **(12-a)** ve ehl-i şer' ve ashab-ı akl katında rûşen ve münir-i hissin belki "küllü'ş-şemsi fi nehari's sayf"¹⁰⁹ âşikâr ve mübeyyindir ki Hazret-i Süleyman peygamber aleyhisselamın padişahlık ve sâir kabâil-i ins ve cin ve cemi' esnaf ve tayr ve vahş ve zevi'l-ukul ve gayruhum üzerine hâkim ve mutasarrıf oldı, mühr-i şerifin hassası idi. Zira ki ol mühür cennetten çıkmıştı. İçinde Hakk te'âlânın ism-i âzâmı yazılmıştı ve kaçan Süleyman aleyhisselam ânı parmağına giyerdi. İns ve cin ve tayr ve vuhûş ve yel

¹⁰⁹ Güneşin bütün ışığı yaz gününde olur.

ve cem'i mahlûkat ihtiyârsız demur mıknatısa mukterib ve çorçöb kehrübâyiye müncezib olduğu gibi ism-i âzâma musahhar ve münkad ve Hazret-i Süleyman aleyhisselama tâbi'-i mutlak-ı bî-ta'arruz-ı ibad olurlardı ve ol mühri dâima tahâret üzerine giyerdi ve helaliya girdüğün zamanda ve cimâ' eylediği zamanda kendüde komazdı. Belki âna bir cariyeye ta'yin eylemişti. Âmine idi ve mezkûr zamanlarda mühri Amine'ye **(12-b)** teslim iderdi ve Âmine mühri tutardı dururdu Hazret-i Süleyman aleyhisselam hacetten fâriğ olub tahâret eyleyince ândan sonra âna teslim iderdi.

(Ve bazı kıssalar rivâyet iderler ki) mezkûr mühri şerifi kendüden gayrı kimesne yapışmazdı amma cevâhirlere murassa' deri meknundan hokka gibi zarfı var idi ve taharetsiz olduğu zamanda ol zarfın içine kordı ve mezkûr Âmine ânı gözetmeğe kordı ve ta'yin eylemişti. Ta ki taharetsiz olunca gözete ve illa Âmine kendüsi mühri'l-mübeşşirdi. “Vallahu â'lemu eyyü zâlike kad kâne”¹¹⁰ küllü insanın ve akl-ı nev'i âdemiye muhakkak ve ma'lum ve mücerreb ve mefhumdur ki cin taifesi ve peri-yi heykelleri ateşten olub ateşe hükmi kahr û kâsı olmayınca hâk üzerine serkeş(?) olur. Dâima âna isti'al ve dönüb kâsd ider ve ol sebeble Hazret-i Süleyman aleyhisselamın hizmetinde olan cinler ve taht-ı hükümetinde olan periler eğerçi mühri kuvvetle ıztırâr-ı itâat **(13-a)** ederlerdi. Fe amma kendü tâbiyetlerine göre şeytanlıkları komazlardı ve cin taifesinden bir şeytan-ı azgun ve deyu ma'lun var idi ki âna sahr bin kaller ecin derler ve mezkur ol zamanda sair cinlerin müberrisi idi ve kendüyi Hazret-i Süleyman aleyhisselam ile beraber tutardı ve her hususta âna tekebbür ve inat iderdi ve şeytan-ı aleyhi'l-lâ'ne dahi ânı kandırırdı ve ekser devler âna vesvese iderlerdi ve ol mel'un Hazret-i Süleyman aleyhisselamın fırsatını gözetirlerdi. Amma mühri cenbinden havf iderdi. Ol sebebden âna zarar görmeğe kâdir olmazlardı ve bir denk etmeye kâdir olamazlardı sonra mühri uğrılamağa kâsd eyledi ve muttasıl âna çalışırdı.

Fe amma ki Hakk te'âlânın kudreti yetiştirdi deyu mel'unun fırsatı düşdi. Hazret-i Süleyman aleyhisselam kalb-i selim ve hâtır-ı müstakim birle bir tahârethâneye girdi. Mühri şerifi **(13-b)** âdet üzere Âmine'ye teslim eyledi. Allah'ın iradesiyle helada biraz

¹¹⁰ Allah bunlardan hangisinin olacağını daha iyi bilir.

eğlendi ve sahar-ı laîn fırsatı ganimet bilüb fi'l-hâl ânun içinde Hazret-i Süleyman aleyhisselamın şekline girdi ve ânun giydiği kaftanlar suretini üzerine giydi ve ânun başındağı dülbendi ve tacı aynıla benzetti ve sözine ve kelimatına taklit idüb ve Âmine'nin önüne çıkageldi ve Âmine ânı Süleyman aleyhisselam sandı. Evvelki adet üzere mührü âna teslim eyledi ve ol mel'un mühri parmağına geçürüb ol şekil ve endamla geçüb taht üzerinde oturdu bir vechle kim asla kimesne şekk eylemezdi ki Süleyman aleyhisselam kendüsi ola dâima Süleyman aleyhisselamın hizmetinde durub cemi' hükm ve tasarrufatını ve sâmi' ve tedbirâtını gördi ve kendü ahvâlinde haberdar idi. Yine ol üslüb üzerine hükm-i hükümet ve emr-i nehy etmeye başladı ve cem'-i ins ve cin ve tayr ve vahş ve rîha (14-a) ve bilcümle Süleyman aleyhisselam hazretlerine itâat eyleyen eşyanun cümlesi buna dahi sâmi' ve muti' oldılar. Ol sebeble ki mühür ânun elinde idi ve ânlar ism-i âzâma musahhar idiler ve hatmı gözetirlerdi ve çarnâçar mühre tâbi' olurlardı. Ol zamanda mezkûr lâ'in her ne istese ider idi.

Amma Hakk te'âlânın hikmeti ve peygamberlik makamının heybeti şöyle eyledi ki Süleyman peygamber aleyhisselam mihnete düşüb ol felaketten halas olunca mezkûr sahar-ı laîn, ânun tahtında suret-i cemel gibi dururdu ve Hazret-i Süleyman aleyhisselam şerinden buyurduğundan hariç birinde tasarruf etmeye kâdir olmazdı. Hakk te'âlânın hıfz-ı hirâseti ve avn ve himayetiyle bu cânibde Hazret-i Süleyman aleyhisselam tahârethânededen çıkub Âmine'yi bulamadı ve mühür ve macerasından haberdar olmadı. Sarayda arayub Âmine'yi buldı ve ândan mührü istedi. Âmine eyitdi sen kimsin (14-b) benden ne istersin, mühri Süleyman aldı ve saray halkı hâli duyunca seğırttiler gördiler ki taht üzerinde Süleyman dururdu. Buna kimi ayar derdi ve kimi divane derler. Hasılı Süleyman aleyhisselam bunu görünce ziyâde bihuzur oldu ve ne kadar söyledi ise âna inanmadılar. “Li yukdiyallahi emran kane mef’ula”¹¹¹

¹¹¹ “Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi için böyle yaptı...”, Enfal:8/42. Ayet yanlış telif ya da istinsah edilmiş. Orijinali şu şekildedir: (لِيُقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا) Dolayısıyla “Li yakdiyallâhu emren kâne mef’ülen“ şeklinde yazılmalıydı.

muktezasınca rıza ve teslim ‘‘vasbir vema sabruke illa billah’’¹¹² mefhumuyla amel olub çarnâçâr başın alub çıkub gitdi, terk-i diyar eyledi.

Ve bu canibde Asaf-ı devran mezkûr deyün ahvâlini müşâhade iderdi. Giderek ba’zı şer’e muhâlif işler işlemeye kasd eyler oldı. Eğerçi elinden gelmezdi. Amma fikre varur bâtil cânibe nazar ider idi. Ekser cin taifesine meyl olurdu ve gördüğü durmayub azdırdı. Bâhusus ki baka-i Âmine kıssasına ve Süleyman aleyhisselam sarayında mühür ve ucunden vâki’ olan **(15-a)** ahvâle vâkıf olmuşdı. Fikr û ferâsetle bildiği tahtında oturan Süleyman değildir ve mahfice(?) saray halkından istifsâr-ı ahvâl eyledi ve ânlar dahi duymuşlardı ve avratları ve câriyeleri didiler ki evvel hayız gördüğümüz zamanda yanımızda uğramazdı. Şimdi temiz olduğumuz vakitte bize gelmez, hayız gördüğümüz vakit gelüb bizimle yatmak ister dahi kaçarız ve dahi getürdükleri yemek yemez velhasılı cemi’ ahvali, Asaf’a bildirdiler ve Asaf ism-i âzâmı bilurdi ve sihirde ve gayrı de mâhir idi. Âna göre tedarik idüb mezkûr lâ’inun boğması(?) kastına ism-i âzâm okumağa başladı ve bu niyetle ki eğer Süleyman değil ise Hakk te’âlâ bizi ândan kurtara ve eğer Süleyman kendüsi ise Hakk te’âlâ ıslah getüre ve Asaf ism-i âzâm okuyunca mel’un-ı mezkûr tahtınun uğramaz oldı ve gördüğü cemi’ işleri bağladı ve şeytanlığı duyuldu. Heman kaçtı, gitdi ve mühri derya-yı **(15-b)** muhitun çak orta yerinde bıraktı gitdi ve cin tâifesine sizi Süleyman’un hükmünden kurtardım didi. Ânlar dahi târumâr oldılar. Hakk te’âlânın iradesiyle mühri bir balık yuttı ve yuttuğu birle helak oldı. Ve takdiriyle mevc ol balığı deniz kenarına atdı.

Süleyman aleyhisselam felakete aç ve zelil gezer yürürdi. Amma deniz kenarına erişti ve kasd eylediği bir gemiye binüb irak memlekete baş alub gitdi. İttifak gemi bulunmadı ve birkaç gün deniz yalısında gezüb bir gün muhkem aç kalmışdı ve yanında yiyeceği yoğdı. Mecruhu’l-kalb münkesirü’l-hatır gezerken deniz kenarında bir balık buldı ve cu’ belasından kasd eylediği ol balığı gıda ideyim, içini temizleyüb karnını yarduğu gibi bir mühri-i şerif çıka geldi. Ve gün gibi gözüne ve kalbine ziya virdi. Heman bildiği mihnet-i nihayet buldı. Hakk te’âlâ hazretlerine vâfir şükürler eyledi ve

¹¹² ‘‘Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı iledir.’’, Nahl: 16/127

mühür bulub öpdi, başına kodı ve parmağına geçürdi **(16-a)** ve secde-i şükür için başu yere kodı. Henüz başını yerden kaldırmadan cem’-i ins ve cin ve tayr ve vahş evvelki âdet üzerine üstünde cem’ olub ve başını secdeden kaldırub bile emir eyledi varub tahtını getürüb hazır eyleye ve bir ânun içinde, yanında bulundı ve Asaf hazretleri ve cemi’ ekabir âyân insden ve cinden ta’zim ve tekrim birle memleket tutan Hazret-i Süleyman aleyhisselamı istikbâl eylediler.

Ve cân tene avdet eyledüğü gibi geru evvelki hâline rücu’ eyledi ve mel’un sahhar ... mühri derya-yı muhite bıraktı. Ândan sonra baş alub yedi. Deryanın öte ucundan cin azgunları ve şeytan tayyarları âna yetişüb kayd u bendiyle tutup Hazret-i Süleyman aleyhisselamın hâk-i pâ-yı şerifine dürlü dürlü haber ve ‘ikabıyla getürdiler. Ol dahi âna vâfir haşm ve ‘itâb eyledikten sonra emr eyledi ki mezkûr lâ’inun şanına layık ve boynuna **(16-b)** muvâfık bir büyük dağından yekpâre taş kestirdiler ve ânun için mücevvef eyleyüb mel’unı ol taşınun içinde habs eylediler ve taşınun ağzını kurşunla ber gidüb muhkem ile döktükten sonra üzerine mühri-i Süleyman aleyhisselam urduları ve cin ve şeytan ânı derya-yı muhitun orta yerine bıraktılar.

Ve Süleyman aleyhisselam mihnette iken mezkûr Şemsiye ibadet eylediği putı yere gömdi ve çıktı gitti. Kudüs-i Şerife gitdi bundan sabık Hazret-i Süleyman aleyhisselamdan Kudüs-i Şerife icâzet almıştı. Hatta dirler ki Hazret-i Süleyman aleyhisselamın mihneti ol puttan ötüri olmuşdı ve hem Kudüs-i Şerife icazet isteyince Hazret-i Süleyman aleyhisselama katı güç geldi. Zirâ ki ayrulduğı makbul değildi. Ânın çün Hakk te’âlâ âna mihnet virdi. Tâ ki mezbur hazret-i Hakk’tan gayrıya meyl eylemeye ve dünya-yı fâninün el hak nesnelere gönül virmeye ve mihnet zamanı geçdi ve mezkûrenün **(17-a)** haline vâkıf olunca Şemsiye gitmişti. Heman fevri ardınca adam gönderdi ki yoldan döndüreler ve Hakk te’âlânun yoluna kandıra ve yahud hakkından gele. Amma Allah’ın takdiriyle varan adam âna irişmedi. Kendü eceliyle fevt oldı ve mezkûr sanânım Aydıncıktan gömülü kaldı ve kimesne ândan haberdar olmadı.

5.5. YANKO

Tâ evvel zaman ki mezkûr Yanko kasr-ı Süleyman'ı merâmet itirdi. Yeri kazarken buldılar. Ol esnada Yanko bundan ziyâde taaccüb eyledi ve vezirlerine eyitdi. Hazret-i Süleyman aleyhisselam ki bu denlü binaları yaptırdı ve kadr-ı yadigârlarından(?) âlemde kodı. Âdem oğlu namı idi. Bu hisse-i ferîşte miydü ne idi dedi vüzera eyitdiler. Ol dahi bir ... adam idi. Amma ‘‘Hak sübhanehu te’âlâ’’ âna peygamberlik ve hem padişahlık virdi ve ol vezirlerün arasında bir ziyâde uslu ve tamam akıllu bir vezir var idi ki âna Kankor(?) dirlerdi ve mezkûr Kankor(?) çok tevârih bilürdi **(17-b)** ve Kudüs-i Şerif'i görmüşdi ve Hazret-i Süleyman aleyhisselamın (matlub-ı câr mescid-i Aksa) bina eyledüğü Mescid-i Aksayı dahi bilürdi. Ânun ahvâlinden biraz söyledi ve Hazret-i Süleyman aleyhisselamın hikâyetini ve macerasını tafsil ile takrir eyledi. Ândan sonra eyitdi, ey padişah-ı cihan senden dahi zamanun Süleyman'ısın ve senün memleketün ve cüretinün ve kudretün ve miknetün ândan kalmaz. Eğer ânun gibi âlemde anılmak istersen sen dahi bir yadigâr ile ki senün adın dahi Süleymanleyin ile zikroluna.

Yanko, Kankor'un(?) böyle didüğünden ziyâde hazz eyledi ve vâfir-i aferin ve tahsin kıldı ve eyitdi çak benim gönlüme fikri söyledün ve gizli zamirimi aşikâre eyledün imdi şimden geru fikr idün ve hatırınızı gaib-i cânibine müteveccih kılun ve bu gice sizde ne hatır olursa yarın bana ilâm eyleyin emrin Hakk te’âlâ bize hayırlu düş göstere ve bu **(18-a)** dünyada hayr ile yâd olunacak amele sevk idi

Velhasılı ol gice vezirlerün her birisi bir dürlü fikir eyledi ve aklına ve zannına ve idrakına himmetine göre bir rey hazırladı ve erte cümlesi divana gelüb her biri hâll û hâlince makamlu makamınca padişaha dua ve senalar kıldılar. Cemi'sinün fikri bunun üzerine karar eyledi ki bir azim şehir bina eyleyüb ânı taht ideler ve geru kalan memâlikten hayli rical ve zehâir ve emval getürelor. Padişah ânlarun tevil-i fikirlerine tahsin ve bülend-i himmetlerine aferin eyledi. Amma hiç yapılacak şehir ne yerde ola ve ne canibde münasip düşe deyü fikir eylemedi. Padişah bunı sual eyleyince heman bir uğurdan cevap virdiler ki padişah hazretleri yeğ bilür. Hemen buyruk senden hizmet bizden didiler. Bir gice dahi düş-i âlemde didiler ki senün yapacağın şehir Karadeniz

Akdeniz'e akub Haliç'ün kenarında olur ve bunu yine erte vezirlerine ba'd **(18-b)** ve şimden geru arayup tafahhus eylemek didi. Her birisi kendü maslahatına ve bildüğüne göre bir yeri kılavuzladı ve ikisi bir kavlı üzerine ittifak itmediler

Ve bir gice padişah tahtından gaib oldu ve bazı rivayette ânı tahtından döşekle kapdılar ve şimdiki İslambol yerinde bıraktılar. Sabah uyandı gördü kendüsi yapayalnız bir sahrada yatarken ânda deryadan nâm-ı nişan yok. Mütahhir olup olup ayağı üzerine kalkdu ve sağına ve soluna gözi ucuyla bakub iskeleye geldi ve hâliyâ Saray-ı Amire'nün yerindeki sâbıka Süleyman aleyhisselam ânda bir köşk yapmışdı. Sonra viran olmuşdı ve içinde mezkûr köşkün yerini beğenüb, çevre yanında gezerken Galata'dan birkaç kimesne meğer av avlamağa çıkub bu yerlerde gezerlerdi. Mezkûr padişahı ıraktan görüb ve canavar sanmışlar seyrederek yanına geldiler, gördüler. Yapayalnız bir mükellef adam piyade gezer. **(19-a)** Vardılar beylerine haber virdiler. Ol dahi atına binüb gelüb bakub görse kim memleket-i padişahı Yankodur hey sultanım bunda yalnız neden düştük deyüb atından inüb seyirtti. Padişahınun ayağına düştü ve ol gayriyet halinden sordı. Padişah dahi macerasını ilâm eyledi ve ânlar ile buluştuğuna ziyâde üns bağladı (ve fil hâl). Âna bir âlâ at çektiler ve gergi gibi hizmet itdiler ol dahi dolaşdı hasıl-ı kelâm gayet beğendi ve düş âleminde bana işaret olunan yer budur didi ve ol hinde Aydıncıka ulak gönderdi ki tahtını ve rahtını getüreler ve vüzerâ ve erkân-ı devleti çağıralar. Ânlar dahi sabah kalkub padişahı tahtından bulmadılar ve âna ne hâl oldu bilmediler. Her tarafa adamlar saldılar ve her ne sıraya haber gönderdiler. Nâgâh-ı ol viran ulak irişti ve padişahıtan haber virdilerdi ânlar dahi ziyâde sevinüb vâfir-i nefâis ve regâib ve tertibat ve acayip birle kalkub **(19-b)** padişah bindüler ve ta'zim ve tekrim şartlarını yerine getürdiler

Ve taht-ı haşm ve taleb ve âlem geldikten sonra vezirlere eyitdi. Düş âleminde bize işaret olunan yer buymuş. Heman şehri bunda yapmak gerek. Vüzerâ dahi semi'na ve ata'na deyüb padişahınun fikr-i ferâsetine ve tâli'-i gıyâsetine medh ve senâlar eylediler ve bu yeri fevkâlhâd beğendiler ve eyitdiler ey padişah-ı rûy-ı zemin senün tâli'un işledi ve devletünün beğün geldi. Süleyman peygamber aleyhisselam bilündüğü makam-ı âzim sana nasip oldu ve âna müyesser olmayan kâr-ı cesîm sana el virdi.

Ândan sonra bina ahvâline meşgul oldılar ve âna göre tedarik etmeğe başladılar ve Yanko ol cenbinden dünlü etraf beylerine ve sair memâlik padişahlarına elçiler gönderüb şöyle ilâm eyledi ki bana şunun gibi hâl oldu ve bu cezirede bir şehri-âzim ve makâm-ı kerim yapmağa işaret oldu. Sizler dahi dostluk muktezasınca himmet idesiz. **(20-a)** Memleketünüzde olan üstatlardan ve mimarlardan ve bildüklerinden bazı yerlerden bulunan dülgerlerden ve ırgatlardan ve keraste ve alat ve levâzım-ı mühimmat nekor mümkün ise bu canibe göndersin ve kalb ve kalid-i himmet idüb bu hayırlu maslahatta bile bulunasız ve bana yardım idesiz ve Hindustan ve Sind ve Hıda ve Hatın ve Çin ve Maçın ve Deşt-i Kıpçak ve Mesket(?) ve Rus ve Bulgar ve Engirüs ve Rum ve Frenk ve Mağrib ve Maşrik ve Zengibâr ve Hicaz ve Bahreyn ve Mısır ve Şam ve Irakeyn ve cemi' vilâyetün beyleri dönlü etraf hâkimleri hâll u hâlince miktarlu miktarınca üstatlar ve ırgatlar ve alât ve zevadeler gönderüb tamamı keraste yığıldıktan sonra bina urmağa başladılar.

Yaftan kubbe ve zir-i zemin ve kerkestan ve ol zamanda itikadları bu idi ki dünya duralı ol yere kimse el urmuş ve ol mekânda kimesne bina yapmamış ola ve en **(20-b)** evvel çepeçevre hisarun ve temelini kazdılar ve bazı yerde kaya çıkardı, bazı yerde yumuşak toprak olmağın kırk arşun miktarı temel kazdılar ta kim ol ittifak bir yerde kırk arşun miktarı kazılınca bir eski yapı bulundu ve ândan birle âlâ taşlar çıktı ve ânun ardınca oldılar ve dahi ziyâde kazdılar. Ekserin yer altında bir kubbe peyda oldu ki devri kırk arşundur ve boyu âna göredir. Etrafı ayrıtıldı(?) ve çalışarak kapusını buldılar. Dürlü dürlü hileler ile açtılar. İçinde girdiler ki kubbenün bir köşesinde altı adet kerkes kuşu sûretlerü vardır ki hikmeti balçığından düzülmiş ve yükleri ve kanadlar yerinde la'l ve elmas ve yakut ve pethanoşdan. Kerkesin üstünde bin tane taş kaz yapıştırılmıştır. Amma beş suret tamam düzülmiş idi ve altıncının endamı henüz nâtamam durur ve ânun önünde bir altun tahta vardır. Ol tahtada bir acayib **(21-a)** yazı yazılmıştır. Bu hâlden ziyâde taaccüb itdiler ve ol kerkesin hikmetini bilmediler ve ol tahtadaki yazuyu okuyamadılar.

Ve ol zamanda Eflatun hâkimun şakirtlerinden ve ândan okumuş âdemlerden bazı kimesneler var idi. Ânların bir kaçını getürüb kerkesleri ve yazuyu gösterdiler.

Ânlar dahi fikr û akl ve müşâhade ve nakl ile bildiler ki nice zamandan evvel bu yerde bir âzim şehir ve memleket var idi ve dünya duralı ve hazret-i Adem aleyhisselam mevcut olalı ne kadar padişah var ise her biri âlemde bir nişan koyub kerkes kuşu bin yıl yaşadığı çün ânun suretinde misal düzdürdü ve her bin yıl geçtikçe üzerine bir kasr yapıştırırlar imiş. Bin yıl tamam olunca bir kerkes tamam olub ândan sonra birini dahi düzerler imiş ve ahvâli tafsili üzere ol altun tahtanun içinde yazmışlardı ve her gelen padişaha ol kubbeyi zabt idüb ve tahtadaki yazuyu okuyub ol **(21-b)** şerâit üzerine amel iderdi. Tâ kim bir zaman muhkem zelzele gelüb kötri(?) yerleri harab eyledi ve adamlardan kimesne kurtulmadı ve kubbe-i mezkûre yeraltında olmağın bozulmadı kaldı. Sonra gelen adamlara ibret ola. Hakk te'âlânın kudretine ve âzâmetine ve dünya-i kadimden nice olduğuna istidlâl eyleyeler. Yanko ol halden ziyâde taaccüb eyledi ve Hakk te'âlâya fevkâlâde şükürler eyledi ve mezkûr kerkeslerün taşlarını ve altunlarını bozup hayli hazine hasıl oldu ve mezkûr kubbenin ahcarını ve alâtını binaya sarf eyledi.

Ândan sonra kırk bin mimar ile iki yüz bin ırgat defter olunub bina urmağa başladılar ve müneccimler ittifak eylemişlerdi ki bir saat vardır ki otuz yılda bir kez vâki' olur ol saat sadâ olunub bina urulsa ol memleket asla harab olmaz ve âna ziyan ve zaman-ı âvârizdan zarar ermez ve ol saati gözetmeye başladılar ve hisarun çevresinde minare şekillü **(22-a)** miller yaptılar. Her birinün üzerinde birer takos kodılar ki saat-i mezkûre irüşdiği gibi müneccimler haber vireler ve ol çanlar bir uğurdan çalınub mimarlara ve ırgatlara icâzet olub bünyadan yerden binyada el uralar.

Ve Hakk te'âlânun takdiriyle “El abdu yudebbiru Vallahu yukaddiru”¹¹³ muktezasınca çanı bellemeyen adamlardan birisi gayteylemişken bir anlık boğazında bir yılan olub ol milün üzerine kondı ve yemeğe başladı. Yılan can acısından hareket idüb çana dokundu ve geru kalan bekçiler çanın öttüğünü işitüb ve sandılar ki müneccimler destur viridi. Cümle bir uğurdan çaldılar. Mimarlar ve ırgatlar hazır dururlardı. Çan öttüğünü işitince bir yerden yana urdular. Müneccimler bu hali görüb feryat itdiler ve padişah seyredüb gözettüğümüz saat henüz irişmedi bu asl-ı hâl oldu didiler. Padişah

¹¹³ Kul planlar, Allah takdir eder.

duyub bu ahvâle vâkıf olunca temel yapılmış ve çok keraste sarf olmuş **(22-b)** ve padişah fikir eyledi ki Hakk te'âlânun iradesi böyle ola, Hakk te'âlânun takdiriyle abdin tedbiri faide eylemez hasılı bu fikirde hayran kaldı ve ne eyleyecini bilmedi. Ahirü'l-emr gördüğü ki bir iştir oldı. Tekrar bunu bozub kaldırmağa mukayyed olmadı, eyitdi böyle olsun nice edelim Hakk te'âlânın iradeti böyle imiş. Biz çalıştık bizim didüğimiz olmadı. Allahu te'âlânın istediği oldı.

(İttifak) peşembe günü üçüncü saatteki mariğ(?) saattedir bina uruldı ol saatinün tâbığı(?) gördiler ve ahkâmını çıkardılar gördüler ki tâ'avvün ândan eksik olmaya ve ânda sâkin olan kimesne 'iğamı gassadan hâliyâ olmaya ve en son halkı cümle zelzeleden kırılıb ve harâb olmasın ândan ola amma devlet ve izzet yeri ola ve cümle dünyanun (matlab) (cevası İstanbul) malları ve al'ât-tahfa ve yadigârları âna celb olunub dopdolu mal ola hele bu hâline nazar eylediler ve gayrı bâlâsından bir miktar eksili buldılar **(23-a)** ve yarınun esi vardır deyüb geleceğe bakmayub çar-nâ-çâr kâil oldılar

Ve (bilcümle) kırk bin mimar ve iki yüz bin ırgat şehrin bünyadını kırk günde tamam eylediler ve hisarını çevirdiler ve hisarun dairesinden üç yüz altmış bir kat eylediler ve her iki de bir katın arasında otuz beden eylediler ve hisarda altmış kapu açtılar ve şehir içinde altmış bin ev ve bin kilise ve yüz hamam ve beş yüz kârbansaraylar yaptılar. Ândan sonra etrâf-ı memâlikten, Arabdan ve Acemden ve Rumdan ve Frenkten ve sair Yanko padişahının hükm eylediği vilayetten çok ehil ve 'ıyal ve vâfir erzak ve emval ve haşm ve rical sorub kimini malından ve rızkından ve kimini yerinden ve yurdundan ve kimini kavminden ve hizmetten ayırdılar vüzera-yı dârı ağılattılar. Ol sebebden her taife dillü dilince ve hâll û halince Hakk'a tazarru' idüb ve şimde şehre beddua itdiler ânun çün sonra zelzeleden harab oldı. Nitekim zikr olunur göresin inşallahu te'âlâ ve çün şehir tamam oldı. **(23-b)** Padişahının adını âna kodılar, adı Yanko oldı. Ândan sonra şehir etrafında ve deşt ve sahrasında üç yüz altmış pâre kal'a yaptılar. Tâ kim asker ânda sâkin olalar ve sefere gittükleri zamanda etrafında cem' olmağa ihtiyaç olmaya. Ve hem sürgün adamları dağılmağa komayalar ve dahi şehrin içinde bir âzim kilise yaptılar ki aşağı ve yukarusunda rast bin hücreci vardır ve

her bir hücrede ol zamanki din ve mezhebince okumuş yedi bin talebe-i ilim kimesne dururdu.

Ve ol zamanda Hazret-i İsa (a.s) henüz zuhura gelmemiştir amma ekseri Hazret-i Hud peygamber (a.s) dininde olub suhuf okurlardı. Ve kimi Davut peygamber (a.s) dininde olub Zebur okurlardı. Ve kimi Musa peygamber (a.s) dininde olub Tevrat okurlardı ve kimi yıldıza ibadet iderlerdi ve kimi aya ve kimi güneşe ve kimi puta ve kimi ateşe taparlardı. Velhasıl çok mezhebler vardı ve demek isterler ki ol zaman Hud peygamber (a.s)'ın **(24-a)** sahabesinden bir ehl-i fâzıl kimesne mevcut idi ve Kudüs-i Şerife'de olurdu. Ve beş yüz yıl yaşamış idi ve mezkûr adamı Yanko Kudüs-i Şerif'den getürtüb ve mezkûr kiliseye reis eyledi ve her gün ânı ziyaret iderdi. Ve ânın meclisinde okurdu ve Ebhas ilminde ve kelimât-ı hakimiyesinden istifade iderdi ve dirler ki mezkûr adam bu kadar yaşamağa sebep bu imiş ki zeytunden gayrı yemek yemezmiş ve her gün birkaç zeytun yiyüb ânınla geçinür imiş.

Ve dahi Mağrib vilayetinde bir kâmil kimesne vardı ve ol dahi Aristo şâkirdlerinden idi ve Mağrib'de çok tılsımlar ve dürlü dürlü mahyalar işlemiş idi. Ka çan kim İslambol'un ahvâlini işitdi ve mezkûr kilisenün tertibatını haber aldı. Mağrib'den hicret idüb İstanbul'a geldi ve ânda peydâ olan acâib ve garâibi gördi. Ol dahi gördüğü ve dahi kasd eyledi ki bir mahya eyleye ve ilimde nişan koya. Padişah buluşub icazet aldıktan **(24-b)** sonra altundan sığırcık kuşu endamında bir tılsım düzdi ve ânun gözlerini yakutu'l-ahmerdan eyledi ve dahi elmas taştan zeytun kadar üç tane düzdi ve birini sağ ayağında birini sol ayağında ve birini münkârında kodı. Ândan sonra bir yüksek mil minare gibi yaptı ve mezkûr tılsımla ânın üstünde kodı ve abasını düzüp üzerinde bildi ki esma-yı û tılsimat eyledi ve her yıl mezkûr kuş zeytun zamanında sığırcık gibi ötmeğe başladı ve her ne yerde ki sığırcık kuşu vardır gayrı memleketten ve bulunduğu yerden üç tane zeytun birini ağzına ve birini sağ ayağında ve birini sol ayağına götürüb İslambol'a götürüb mezkûr tılsım üzerinde birağurlardı ve ândan evvel İslambol'da ve götürür Rum vilayetinde zeytun bulunmazdı. Mezkûr tılsımdan her yıl bir anbar zeytun cem' olub hayli zahire hasıl olurdu ve mezkur kilisenün ekseri **(25-a)** harcı ândan olurdu.

Ve dahi Frenkistan vilayetinden bir kâhilü'l-vücut hekim vardı ki âna Arganos(?) hekim dirlendi. Evvel dahi tılsım düzmekte gayet pehlivan idi. Mezkûr sığırcık mahiyetini işitince Frenkistan'dan gelüb seyr eyledi ve ol padişahdan icazet istedi ve Kum kapısı canibinde deniz kenarında bir mahya yaptı ve teveccüden havan gibi bir mukadder leğen eşledi ve ânı ziveyle doldurdu ve altun mâ'deninden bir balık suretini düzdi ve ol zivenün içine salıverdi ve derya üzerinde minare şekillü bir mil yaptı ve mezkûr tılsımı ânın üzerine kodı ve bildü ki efsunları sihiratı üstüne okudu ve ol milün dibinde bir havuz yaptı ve her gün güneş doğduğıylan zive hareket gelüb evi ve içindeki balık oynamağa başladuğı gibi ol hayanda cemi'-i deniz balıkları büyükten ve küçükten hep ol yakada cem' olurlar idi ki koy ki ibadetgâhları oldu (25-b) ve cümle su yüzünde durup akl-ı mahyaya bakarlardı ve ol esnada birbirini yemeğe başladılar ve ufakları büyüklerinden kaçan can acısından sudan dışarı atılıb ve mezkûr havuzun içine düşerlerdi. Hergün ândan vâfir balık hasıl olurdu ve hayli derâmed(?) gelürdi ve cümleten mezkûr kiliseye ve içinde olan ulemaya sarf olunurdu. Kimini taze ve kimini kuruturdu yerlerdi.

Ândan sonra mezkûr padişah çok yaşadı ve her gün kiliseye varub mezkûr azizi ziyaret iderdi ve cem'-i papaslar ve patrikler ânın önünde cem' olub bildikleri ulüm ve fünûn okurlardı ve bi'l-cümle ziyâde mahrü okuttu. Okuduklarını öğrenirdi ve kendüsi ziyâde akıllu kimesne idi. Sonra mezhebin yazdırdı ve hâliyâ Ayasofya'nun olduğı yerde bir deyr yaptı ve ânun önünde bir mil kodı ve sabıkan mezkur olan putı ol milün üzerine kodı ve sarayından çıkub ... putı kiliseye varub geldiğı (26-a) zamanda ol puta tapardı ve halk ânı taklit idüb tapar oldular. Giderek halk yapa yapa iğva etmeli başladı ve ol putun yanına çıkub dururdu ve bir renk ile putı söylerdi ve halka emrünü buyururdu. Hasılı halk puta tapardı ve kendüsi vâsıta gibi oldu ve kendusi el vâhid davasını eyledi.

Ol sebep ile ki üç yüz yıl yaşadı ve bu denlü medetinün içinde bir maraz ve gayr görmedi ve her ne murad edinse muradı hasıl olurdu ve sair memâlik padişahları âna muti' ve münkad olmuşlardı. “El-iyâzu billâh şeytân-ı gaddâra tabı'-ı ğarrâr”¹¹⁴

¹¹⁴ Çokça zulmeden ve aldatan şeytandan Allah muhafaza etsin.

kendüye şöyle söylendi ki şimden geru Yanko sevk eylediği tanrılık davasını eyleye. Birgün puta şöyle söylendi ki şimden geru Yanko el vahid mertebesine irişdi ve ben ânı size halife eyledim. Bu günden sonra ânı Allah bilün ve âna ibadet idün deyü ândan sonra putı giydirdi ve her gün kendüsi evvelki adet üzerine milün üzerine çıkub halka karşı **(26-b)** gelirdi ve istediği gibi emrünü iderdi. “Te’âlâllahu amma yekulu’z-zalimune âla ekberü’l amma ed-deyyan-ı tehemmele ve la tehemmele”¹¹⁵ muktezasınca müddet-i ömri nihâyet buldı ve vâ’de-i “cezâen bimâ kânû ya’melûn”¹¹⁶ vakti irişdi.

(İttifak) Yılda bir günde nevruz gününde bir âzim cemiyet olub üç yüz altmış kâfir beyleri ve beyzadeleri mezkûr kilisedeki yedi bin keşiş bunlara ta’allüm iderlerdi. Tâ ki yıldan yıla ânınla amel ideler ve her yıl ânlara başka ahkâm ve tertibât buyurub keşişlere ta’allüm iderdi ve ânlar dahi cemaatine hazır olan adamlara öğretürlerdi. Bu hal üzerine her nevruzda şöyle ve mezkûr Yanko kendüsi çıkub mil üzerine ve semi’na ve ata’na deyüb geru memleketlerine giderlerdi.

İttifak, bir nevruzda bu denlü adam ve beyler ve şehzadeler kilisede cem’ olub küfre ve delâletde ve ahmak ve cehaletde iken bir âzim bâd-ı sarsar kopdı ve harab idici seller ve mühlik yağmurlar yağdı ve bir hâil zelzele vâki’ **(27-a)** oldu ki kilise heb yığıldı ve taşları ve toprakları içindeki adamlarun âzâları karış katış oldu ve dönlü şehrûn binasın ve hisarı ve turabı ve ahcârı târumâr oldu ve bazı emekte yere geçdi ve bazısı rûy-ı zemin ile beraber oldu. Ve ol etraftan bulunan adamdan ve hayvanattan bir can kurtulmadı ve Yankodan ve gayrıden bir savt û sadâ peydâ olmadı ve bilcümle bulunan efrâdattan gayrı heb kırıldı ve dışarıda bulunan kimesneler başların alub târumâr oldılar ve her biri bir memlekete dağıldılar ve bu zelzelede çok memleket harab oldu ve hayli arazi yere geçti ve bu vaka’ havâdis-i ‘izâm ve meşhur havass-ı âmm idi. “Neuzubillahi te’âlâ min seyhatillahi.”¹¹⁷ Ve bu bela-yı âzim vâki’ olunca şehir ıssuz kaldı ve yaban canavarlarına mesken oldu. Ve içinde bir ma’mur yer kalmadı. Râviler ile rivâyet ve hâkiler ile hikâyet iderler ki mezkûr zelzelede yalnız **(27-b)** İstanbul

¹¹⁵ Allah, zalimlere çok büyük ve üstün gelir. Deyyan olan Allah mühlet verir ama ihmal etmez.

¹¹⁶ “...Yapmakta olduklarına karşılık, orada sürekli kalacaklardır.”, Ahkaf: 46/14

¹¹⁷ Allah’ın azabından (kıyamet günü vâki olacak) Allah’a sığınırız.

halkından bellü başlu yüz otuz bin adam helak oldu. Tevâbi' ve levâhakdan gayrı fe amma ki ufak tefek adamlar ve Rum düşürmeler olanlar hadd u hesabdan hariçtir.

5.6. BUZANTİN

Ve mezkûr Yanko'nın bir oğlu var idi ki adına Buzantin dirlerdi. Ol zamanda askeriyle Engirüs vilayetine gitmişti. Ma'hud zelzelede bulunmadı ve babasının tevâbı'ından helak olmayanlardan, şundan bundan cem' olub Buzantin'i padişah eylediler ve ânun emrine muti' ve sâ'm'i ve hükmüne tâbi oldılar ve Hakk te'âlâ âna taht ve ömür ve devlet virdi. Tâ Engirüs ve Macar ve Moskovda ve Sana ve bazı Frenkistan vilayetini alub kırk yıl beylik sürdi. Ol esnada İslambol harab olub ejderhalara ve periyi canavarlara mesken oldu. Ândan sonra Buzantin kuvvetlenüb asker ve reâyâ ve halkı bir araya cem' idüb yine İslambol'ı tâmir eyledi. Amma zelzele havfindan yeri kazub kilise (28-a) ve hamamlar ve kârbansaraylar ve ânun gibi muhkem kârgir binaları zir-i zeminde yapub ândan sonra yeryüzünde âdetçe evler ve mahalleler yaptılar. Tâ ki zelzele vâki' oldukda zir-i zemine kaçub helak olmayalar ve şimdi İslambol'un neresinden kazılrsa muhkem temeller ve dürlü dürlü binalar ki bulunur heb ândan kalmıştı

Ve mezkûr Buzantin gayet mücessem ve kuvvetlü adam idi. Hatta ki at ânı götüremezdi. Daima file binerdi sonra mezkûr babasının sâbıka yaptığı milün evvelki yerinde bir mil dahi peydâ ettirdi ve kendü sûretini düzüb milün üstünde dike kodı ve halkı âna taptırdı ve ol kimse ki imtinâ' idüb ibadet etmezdi. Milün üzerinde atub helak iderdi. Giderek fitne ve fesâdı ziyâde oldu ve zulm ve fıska başladı ve ol sebebden Hakk subhanehu ve te'âlâ ânlarla bir ta'un gönderdi ki bir uğrından hücum eyledi (28-b) ve halkı ol denlü kırıldı ki bir uğurdan on bin adamda bir iki kalmadı ve ândan kurtulan adamlar dağılub her biri bir memlekete gitdi ve şehir yine ıssuz kaldı.

5.7. KİRMİHAL

Ândan İskender-i Rumî vücuda geldi ve cem'-i maşrıki ve mağribi alub zapt eyleden sonra bunu ta'mir etmek istedi. Amma zaman müsaade etmeyüb, çok yaşamadı.

Ânın çün şehir muattal kaldı ve İskender zamanında mezkûr Buzantin neslinden Kirmihal adlı bir bey var idi. İskender'ün yanında mukarrib ve muteber idi. İskender kuvvet olduktan sonra Kirmihal bunu ta'mir etmek istedi. Amma etrafta olan memleket halkı istemediler ol sebebden ki kendülerine sorub taştı ve toprakta kullanırlardı ve mallarını ve rızıklarını çeküb zahire iderlerdi ve mezkûr Kirmihal Engirüs hâkimi idi ve ândan fevt oldu.

5.8. ALAIYE

Ve ânın oğlu Alaiye babası yerine bey oldu ve ol dahi adam ve asker sürüb bunu yapmağa (29-a) kasd eyledi. Lakin geru memleket-i halk istemediler ve ol zamanda Rum padişahı Hirakl(?) idi ve Hirakl'ın taht-ı kayserya idi ve mezkur Hirakl(?) zamanında hazret-i İsa (a.s) vücuda geldi ve ânun dini ekser memâlikte az zamanda şâyi' oldu ve mezkur Alaiye İslambol'un ta'mirine ikdam idüb mübaşeret etmişken memleket halkı cem' olub Hirakl(?)'a şikayet ettiler ve âna anlattılar ki eğer Alaiye İslambol'u ta'mir idecek olursa senün memleketine külli zarar ve reâyâ taifesine ziyâde şerr ve şûr hasıl olur belki külli ... eyleyüb padişahlığı elinden ala. Hirakl(?) bundan ziyâde mütefekkir oldu ve ... elçi gönderüb bu dahi mukayyed olmadı ve ta'mirine mısır oldu. Tekrar Hirakl(?)'a şikayet itdiler ve bir dahi men' eylemesine asker gönderdi ki eğer iyilikle vaz gelmezse güçle komayasız. Hasılı Hirakl(?) askeri gelüb Alaiye ile cenk ve cidal vâki' oldu.

Ahirü'l-emr Alaiye denizden geçüb Mısır'a varub ve Mısır'da (29-b) ol vakit İsa peygamber (a.s) havâriyunundan Şem'un(?) olub aziz var idi ki ve cem'-i memâlikin padişahları ve etraf-ı hâkimleri âna itikat iderlerdi ve duasını iltimas ederlerdi. Alaiye varub ânun üzerine düştü ve ahvâlini ale't-tafsil söyledi ve eyitdi. Malum-ı hazret dedi ki İslambol benim babalarımın ve dedelerimnün ocağıdır ve âna nice mal ve hazinelerine harc eyledi ve hâliyâ binası bunda durur. Amma içinde adam yoktur ve ben kasd eyledim kim ma'mur eylesem ve evvelki gibi geru acem fe amma ki Hirakl(?) bana mâni' oldu ve benim niyetim hayırdır muradım ıslahıdır. Senden ricam budur ki bu hayrıyata müsâade buyurasız. İslambol ahvâlini Şem'un(?)'a haber virdi ve Yanko'nun

ve evladının ... ef'âlini işitmiş idi. Alaiye'ye eyitdi bildim ki senün muradın iyidir ve niyetün hayırdır. Amma senden evvel vâki' olan fitne ve fesadı bilürsin ve putlara ibadet ettiklerini işitmişsin ve Hirakl(?) ol (30-a) sebeble ta'mirine mâni' oldı. Ama eğer min ba'd ol delâletten feragat olub İsa peygamber (a.s) dinini kabul idersen ben dahi sana muavenet ideyin ve Hirakl(?)'dan size varub icazet alubda ben diyecek. Alaiye dahi bu şartı kabul idüb ve âna göre kavlı-i vaad eyledi ve Şem'un(?) dahi Mısır'dan beyli çıkdı karadan Hirakl(?) kasrına teveccüh itdiler. İttifak bu yolda iken Alaiye helak oldı.

5.9. KOSTANTİN

Ve ânun bir oğlu var idi ki âna Kostantin dirlerdi ve ol dahi böyle idi. Şem'un(?) ânı bilisence(?) getürüb Hirakl(?) buluşturdı ve babasının kazasını takrir eyledi ve İstanbul'unun babalarının ve dedelerinin ta'mir eylemiştir ve âna nice hazâin ve emvâl çürüttükleri ve hâliyâ binası yerinde durur ama içinde adam yoktur ve ânun gibi âzim şehir şöyle ıssuz kalmak münasib değıldür ve bunlar şimdi Hazret-i İsa(a.s)'ın dinine girdiler ve şimden geru kendülere mâni' olmayasız ve mülk-i müvarislerine taarruz itmeyesin. Tâ ki varub (30-b) eba ve ecdadınun ocağını ma'mur eyleye. Nikâh-ı Kostantin bazısına Hirakl(?) da her Hirakl(?) Şem'unun(?) dinini kabul eyledi ve kendünün Sofya adlu kızını vardı eyitdi. Şem'un(?) hatırcık ânı Kostantin'e viridi ve ândan mâada evâfir-i asker-i mütekâire bu İslambol'a gönderdi ve kendü memlektinden hayli yerleri kemin-i Kostantiyye zamm eyledi ve kimini kızına bağışladı.

Ve bilcümle mezkûr Kostantin ziyâde kuvvet buldı ve geldi İslambol'u ma'mur eyledi ve evvelki bina ve hisarun bakılmayan yerin hâli üzerine kodılar ve evvelki merâmete muhtaçtır, ânı merâmet itdiler ve hâliyâ İslambol'un çevresinde olan hisar-ı mezkûr Kostantin'in merâmet idüb ta'mir eyledüğüdür. El çün âna nisbet idüb (taleb-i sebeb-i Kostantiyye) Kostantiyye didiler.

Ol zamanlar ki ıssuz kalmışdı. Vâfir yılanlar ve mevzi-yi hayvanlar içinde cem' olub mesken idinmişlerdi ve şehir katı büyük olduğundan mezbur hayvanatı kırub yahut içinden sürüp çıkarmağa kâdir olmadılar. Ol sebebden At meydanında (31-a)

teveccüden üç başlu ejderha suretin düzdiler. Üzerine efsunlar ve dualar okudılar ve yılanlar ve ejderhalar def'ine tılsım itdiler ve kalan mevzi-yi nesnelere zarar-ı def'iyesine At meydanında öldürüp köşelü sûretli denlü duran taşı düzüp üzerinde düşman askerinin def'ine ve kâd idici zararların kal'a-i teslimat ve eşkâl-i rast idüb nakş itdiler. Hatta bundan sonra İslambol'da yılan bulunmaz oldu. Ve mevzi-yi hayvanat ve mazarr-ı haşerattan zarar gelmezdi ve gayrıdan asker gelüb almasına kâdir olmazdı ve şimdi dahi bazı eserleri müşâhiddir. Hasılı mezkûr Kostantin ihtimam idüb şehri evvelkiden dahi âlâ yaptı ve ânı taht idindi ve içinde karar eyledi ve etraf-ı memâlikten adam ve zahire sürüb bu hale getürdi.

Vallahu a'lem bundan sonra mezkûr Sofya hatun Hirakl(?)'ın kızı ve mezkûr Kostantin'un hatunudur, hasta oldu. Mal ve menal ve rızık ve emlakı çoğ idi kimi babasundan ve kimi Kostantin'den ve kimi gayrı yerden (31-b) gelüb vâfir emval ve hazâini var idi. Şöyle vasiyet eyledi ki cemi' malını ve mülkünü bir ibadethane-i bünyadına sarf ideler ve kendüsi ânın yercağızında defn ideler. Vefat eyleden sonra ânun malıyla küçük Ayasofya'yı yaptılar ânun adına nisbet idüb Ayasofya didiler.

5.10. ÜSTÜNYANO

Üstünyano sahib-i Ayasofya-i kebir ve mezkûr Kostantin fevt olub yüz elli yıl geçtikten sonra ânun neslinden Üstonyano nam padişah hâkim oldu ve mezkûr Üstonyano katı taze imiş (amma ilim) ve hikmete ibadet ve tâatten ziyâde meyl idi ve babaları ve dedeleri semti üzere İsa peygamber (a.s) dinine tâbi' idi.

5.10.1. Aryanudlar

Ve bunda kadimden putperest taifesi var idi ki ânlara Aryanud'lar dirlerdi ve bunlar sâbıkâ puta tapmağı öğrenmiş taifelerin bakayasından idiler ve bazı ânların nahsında(?) adamları ânlara bir mehl û vazı' komuşlardı ki ânların cümlesi ânı şer'i bilürlerdi. Sonra Hazret-i İsa peygamber (a.s) dinini şer'isi zuhur buldı ve Nasara taifesi muttasıl (32-a) Aryanud'larla cenk ve cidal iderlerdi ve şer'i ve ahkâmından ve din babından bahis û tezâi' kopardılar. Ol sebebden Üstonyano emr eyledü ki cümlesinin reisleri ve âkılâsı ve ehl û fâzılâsı cem' olub imtihan olalar bir gün tayin idüb cümle

seyr At meydanında fâsıl olalar ve bahs itmeye başladılar ve Aryanud'ların kavilleri zayıf ve hüccetleri vâhili ve Nasara taifesinün bir hanları şeri'-i ilahî oldu ve ândan Aryanudlar mâlum ve mülzim oldılar ve ol hezasıyla gavga kopardılar. Birbirine dik gelüb muhkem nizâ' ve cidal itdiler. Akıbet iki canibden kılıç kılıca ve bıçak bıçağa olub bir saatün içinde beş bin adam helak oldu ve Üstonyano bu kaziyeden ziyâde bihuzur oldu ve askerine ve havassına ikra eyledi ki Aryanud'lar hep tutup önüne götüre. Bir bir cümlesini bağlayub önüne getürdiler. Söylendi, gördük ma'nâler ve küfür üzerine musır olup ıslaha kâbil değillerdür. **(32-b)** Evvel demde putlarını denize attırdı ve cümlesini kılıçtan geçirdi. Meğer birkaçı İsa peygamber (a.s) dinine tâbi' oldılar ve kalanları kaçub perakende oldılar.

5.10.2. Ayasofya

Ve mezkûr Aryanud taifesinün bir ibadethaneleri var idi ki Ayasofya'nun yerinde idi ve Üstonyano ânı yıkmağa komazdı. Ol sebebden ki ezelden dedelerinin eyyamından kalmışdı. Ânı görüp gayret alurlardı ve ânların ruhları için incitmezlerdi. Belki ta'zim ve tekrim iderdi ve âna nazar virirdi. Evvel mezkûr Aryanud'ları kırduğı gün ânlarla ziyâde bihuzur oldu ve kâd eylediğı ol taifenün nâm-ı nişânını nâbedid eyleye. Evvel gice düşünde gördü ki bir müşekkil ak sakallu ve nurlu bir pir, bir güzel at binüb seyrenerek damları üzere gezer. Üstonyano ziyâde taaccüb eyledi ve şekline ve endamına bakub hayran kaldı ve ol pir dolaşarak padişahının önüne vardı ve selam virdi. Üstonyano dahi selamını alub ve eyitdi ey aziz bunda neylersin ve ne maslahatun vardır deyu sordı, pir dahi eyitdi. **(33-a)** Sana bir hayırlu maslahata kulavuz olmağa geldim. Padişah eyitdi, buyur azizim senün didüğünü cana minnet buyrulurum. Pir eyitdi, putperestlerin dinini binyâd ve mahz-ı küfür ve inayedir bu murada dek ânları kabirden ama tamamı budur ki ânların deyrini yakasın ve ânın yerinde bir âlâ ibadethane yapasın ki ilimde gün gibi meşhur ve sair memâlikte irame zâtü'l-imâd gibi mezkûr ola. Tâ ki İsa peygamber (a.s) dini şâyi' ve râyi' olub ânın tâbileri sair edyân üzerine gâlib olalar heman dem uyandı ne pir ve ne gayrı gördi. Amma didüğü sözün suret-i sahife-i dilde münakkaş kaldı ve bu ilham Hakk te'âlâ canibinden olduğuna ziyâde sevindi ve ol demde takrir eyledi ki eğer Hakk te'âlâ ölümden eman virirse

elbette bu vâka'ı yerine getüre ve bu işinün hasılinda başım üzerine sayardım didi ve ol sabahda bir divân-ı âzîm ve cemaat-ı cesîm eyleyüb vüzerâsına ve erkânına ve ahbâ û a'vânına bu düşî söyledi ve ol üzerine iltizam eyledüğü nazarı beyan eyitdi. Ânlr dahi gâyet mâkul gördü. **(33-b)** ve padişahınun bülend fikrine ve âli nazarına tahsin itdiler ve ol zamanda dögli(?) rabi'-i meskunun padişahına muti' ve sâmi' ve nasr ve tâbi' idiler.

Nitekim yukarıda beyan olunmuşsa da ve ol zamanda Rum ili ve Anadolu yakasından takdir-i padişah ve hâkim-i ekâr idi. Kostantiye padişahına ya haraç virürdi veya dostluk hediye ve tuhaf gönderürlerdi ve muttasıl Üstonyano'ya emval ve hazâin ve erzak ve mâ'den akub gelürdi. Heman ol vâki' gününden haracına birer elçi gönderdiği her birisinden direk tayin idüb Hindustan ve Hıta(?) ve Hatın ve Arab ve Acem ve Rum ve Deylim(?) ve Türkistan beylerine ve Frenkistan krallarına birer hüküm gönderdi ki her nerede direk veya ustavân-ı mermer ve ahcâr-ı melun veya mahsus-ı mâ'den bulalar. Yerinden koparub karadan arabalar ile ve denizden gemiler ile gönderüb İslambol'a irişdüreler ve sevabda bile bulunalar ve herkes kendü hâline ve kudretine göre cedd û ihtimam ve sâmi'-i ikdam ideler ve memleket padişahları **(34-a)** dahi bu fırsatı ganimet bilüb her birisi hizmeti artık ideyen sevabda ziyâde bulunayan deyü fevkâlâde-i ve'l-âda cedd û cehd eylediler.

Evvel sekiz summâkî direk gibi hâliyâ Ayasofya'nun içerü dört köşesinde ikişer ikişer vâki' olmuşlardır. Kimi sağ ve kimi hicranlıdır ve bunları çak medâin canibde ve bir ana ibadethane içindedir ve ânı Olyor nam padişah yapmıştı ki Hazreti İbrahim peygamber (a.s) zamanında idi ve Nemrudu'l-lâ'in helak olduktan sonra ve mezkûr Olyor Hazret-i İbrahim Halilullah (a.s) çok riâyetler eyledi ve mezkûr ibadethaneyi Hazret-i İbrahim peygamber (a.s) için yaptı. Sonra viran oldu ve zikrolunan direkleri ândan çıkarub bunda getürdiler ve dimek isterler ki direkler ândan idi amma söküb çıkardılar. Zamanda ikisi yerinden oynayub hurda olmuşlar idi ve sekizini bunda getürdiler ve bunların dahi ekseri sakat oldu. Amma gayrı yerde ânlarla eş bulunmadı. Ân çün bakır ile kuşadup üzerlerine bina itdiler.

(34-b) Ve bazı kimesneler zu'm iderler ki sımakı iki taşun mâ'deni Kaf dağındadır, gayrı yerde bulunmaz ve bazı kimesneler dimek isterler ki Acem vilayetinde Herat şehrinün kurbunda bir ırmak vardır âna âb-ı amu(?) dirler. Mezkûr ırmağınun garbî kenarında sımakın iki taş mâ'deni vardır ve ânda kesilürmiş. Amma henüz mâ'dende iken biraz mülayim olur sonra kesildikte ve damga el virür amma eskidikçe pek olur ve senün tıraş atlatları ândan aciz kalur ve bazı kimesneler dirler ki sâbıka ânun mâ'deni var idi amma şimdi hiçbir yerde yoktur.

Ve bazı âkıller dirler ki sımakı direkler taş değildir belki eczadan tereküb olunmuş nicesine der ki sırça gibi düzilür ve ol zaman çekmeler altundan ve gümüşten ve sırçadan ve birkaç dürlü eczadan cem' idüb karışdurub koyub tamam mütehammil olduğu gibi kum ile karıştırırlardı ve istedikleri direğin veya gayrı dürlü taşun sûretinde ve endamında balçıktan kalub düzüb eczayı ol (35-a) kalıbun içine dökerler ve döküb soğuduktan sonra kalıbı üstünden bozub çıkarırlardı ve bu zamanda ânun san'atına kimesne kâdir değildir ve esrarına dahi vâkıf olamaz ve bu söz ba'id değildir ve kalan direkler ki ekseri yeşile mailler kadar bazısına serçe gözi dirler. Ayasoluk nahiyesinde kesmişlerdir ve ak ve saru mermerler Akdeniz'de cezire-i mermer dimekle ma'ruf adadan istihrâç etmişlerdir ve bir dürlü sarı mermer dahi vardır ki kızıla meyilder olduğu Mihaliçe canibinden gelmiştir ve şafak mermeri ki saf olub safrana meyildir. Yunan vilayetinden gelmiş ve ol yeşil mermerler ki bi'l-kuvveye benüzdür ve kimisinün içinde dürlü dürlü nakışlar ve acâib ve garâib sûretler görünür çak Habeş vilayetinden kesmişlerdir (velhasıl) her kangı memleketteki bir âlâ taş muhkem direk bulduysa tava'an ve kerhen İslambol'a sorıub, Ayasofya için nakl olundu ve mezkûr ahcâr-ı durâ'i' ve keraste ve sair levâzım ahsâr olunub cem' (35-b) olunca yedi yıl altı aygeçti.

Ândan sonra binaya el verdiler ve yapmağa sekiz yıl on ay ekletdiler ve Üstonyano'nun mimarbaşın var eylediği veyb-ı(?) Frenkistan'dan gelmişti ve ziyâde hüner-i mündekil-i kâmil ve fen-i hendesede hâzık ve fâzıl idi ve ânın ismi Ağtadyos idi ve ânın taht-ı tasarrufunda yüz üstat bina ve mezkûr üstatlarun her birisinin hizmetinde yüz dülgerler ve ırgat ve taşçı var idi ki cümleten on bin yüz adam idiler. Ândan sonra yapmağa başladılar ve en evvel mezkûr putperestlerin deyrini yaktılar. Zira ki üstatların

ittifakıyla ve mühendislerün reyile mezkûr deyrün yerin başdan ayağa varıncaya yıktılar zira ânın yerini beğenüb ânın yerinde temel yer komağa kast eylemişlerdi ve hem sâbika düşünde gördüğü vâkâyı yerine getürmek istedi. Heman baştan ayağa varıncaya yıktılar ve ânın çevre yanında olan mahâllat ve put imarâtı ve ashabından akçe ile alubâna katarlar. Bu denlü yapmağa **(36-a)** kâil ola

Ve mezkûr Üstünyano gâyet âdil ve ilmiyle âmil padişah idi ve şöyle emr eyledi ki hiç kimsenün evini gafle-i mefta eylemeye ve evvelki ihtiyar ile evini ya mülkünü için bağışla. Ândan kabul ideler ve illa istediği kadar hazineden bahâsın vireler ve ol etrafta olan evler ki cümle alındı. Meğer kıble canibinde bir fukara-i acuzenün mülküceğizi var idi. Ve ol kadar çalışub elinden almadılar ve anâ vâfir mal ve menâl ... itdiler kâil eylemedi ve ândan gâyeta âciz kaldılar. Ahir Üstünyano ... varub tevessül eyledi. Mezkûr karı çün padişahunun bu mertebe gönlü alçaklığın görücek ayağına düşdi ve önünde yer uçtı ve çok dualar eyledi ve özür diledi ve eyitdi. Ey padişah-ı rûy-ı zemin benim yoktur dayandüğüm ve evi teslim eyledüğüm inat için değildir veyahut dünyadan ötüri etmiş olam böyle değildir benim hod padişahdan gayri vârisim yoktur ve o dahi ânun bazı malındandır. Fe amma senün **(36-b)** adlun izhar etmeye kasd eyledim. Tâ kıyamete dek seni anub dirler ki Hakk te'âlânun rızası çün bir fukaranun ayağına vardı ki muradım sanadı çün inayet itdüğün ve kadar rencide kaldüğün şimdi mahale geldi. Eğer ihsan buyurılırsa diyem padişah eyitdi. Hey azize muradun her ne ise virelüm ve gönlün ne eyleye hoş olursa idelim. Pîrezan eyitdi bu evin belki cem'-i mal ve emlâk ve esbab ve alâtım bu ibadethaneye vakf olsun. Ve uğurundan bir akçe bir habbe istemezim fe amma muradım budur ki bu evün bir köşeciğün bu fakireye ta'yin siz ki öldüğüm zamanda beni anda defn ideler. Ömrüm ki bu bahane ile Hakk te'âlâyun âzabından hâlâs bulam ve sevaba müstehak olam. Üstünyano böyle didüğünden ziyâde hazz eyledi ve emr eyledi ki karınun beğendüğü yere kendüye ta'yin eylediler ve âna türbe yapalar. Fevt olduğu ziyanda ânda gömeler. Ândan sonra mezkûr pîrezan varını ve emlakını ve cemi' alât ve esbabını Hakk te'âlânun **(37-a)** yoluna kodı ve kendüsi bel bağlayub ırgatlarla Ayasofya'nun ta'mirine ölünceye çalışdı ve fevt olduğu zamanda ta'zim ve ihtirâmla ve tekrim-i ihtimâm ile tecehhüd ve tekfin eylediler ve padişah ve

âna cem'-i halk ânun cenazesine hazır oldılar ve kendünün tayin idüb istediği yere defn eylediler.

Ândan sonra binaya el verdiler. Ol gün ki temel kazmağa başladılar. Padişah emr eyledi ki takdir-i patrik ve keşiş ve arsaya ol yerde cem' olalar duasına ideler. Tâ ki Hakk te'âlâ ol işi âsân eyleye ve dahi emr eylediği beş bin koyun ve iki yüz sığır ve yüz deve ve âna göre kaz ve tavuklar boğazlayub bir âzim ziyafet eylediler ve ta'âm yenülüb duadan fâriğ olunca fukaraya ve garibler ve müstehak olanlara yüz bin altun sadaka eyledi ve eyitdi cân û dilden dua okuyun ve hamd ile yardım idün. İnşallahu te'âlâ eğer ecelden emân-ı ömr-i zaman bulursam nazarım olsun ki tamam olduğu gün üç yüz bin altun sadaka idüb ve köturi esirleri ki benim memleketimde vardır, âzâde ideyim. Memleketlerine toyım(?) **(37-b)** gönderdim. Bu niyetle duaya el kaldırub her biri kendü hâline ve bildüğüne göre dua ve sena okudular.

Ândan sonra padişah kendüsi eteğini beline sokub eline kazmağa aldı ve temel kazmağa başladı ve cemi' halk ânı görüb cân û dilden kazmaya başladılar ve temel tamam kazıldıktan sonra âna bir münasip saat gözedib kirecini ve taşını yine en evvel Üstonyano kendü eliyle bıraktı ve mimarlar ve binalar ânın ardınca bir yerden başladılar ve ittifak kible ve maşrik canibinde som kaba itmiş, Ol tarafun temelini çak taşun üzerinde yaptılar ve şimal ve garb canibi yumuşak toprak olmağla kırk arşun miktarı dahi artık ve eksük kazub od taşından ve büyük âzim kayalardan doksan iki marsada(?) yaptılar. Tâ kible tarafıyla beraber olunca ve temel cuk yeryüzüne çıkdı ve aralıkta Üstonyano emr eyledi ki bir muhtasarca divân hâne yaptılar tâ kendüsi divan eyleyüb maslahatı üzerine ola. Hâliyâ saray-ı âmire'nün içinde eylediği Ayasofya kurbunda bir kubbe vardır ki âna cebehane **(38-a)** dir en evvel ânı yaptılar padişahınun sarayında evvel kubbeye dek yer altında bir lağım eylediler ve Üstonyano ol lağımdan sarayına varub gelüb ve kimesne ânı duymazdı. Ve hergün ânda divân iderdi ve divân dağıldıktan sonra ahşama dek çıkub iskemle üzerinde otururdu ve ırgatlara ve mimarlara bakardı ve iş üzerine kandırırdıka çün birinden artık hizmet görse âna bahşış virirdi ve ziyâde in'am ve ihsân iderdi. Ve bu vechle ırgatlar cân û gönülden çalışurlardı. Padişah daima evvel kubbede oturub sarayına gittüğünü kimesne görmezdi. Şöyle sanurlardı ki

muttasıl ânda ola âna göre çalışub iş işlerdi ve çün temel tamam olunub bina yeryüzüne çıkdı.

Üstatların her birisi bir vazı'-ı ihtiyâr idüb mihrap ve nim kibleler köşeler ve pencereler vaza'atta birer kânam düzüb padişaha arz eylediler. Hiçbirisi gönlüne makbul gelmedi. Yine tekrar vâzi'larını tayin idüb özüne vechle resm eylediler. Hasılı bir hafta rast-ı miktarı bu hâl üzerine oldılar. Hiçbirisi bir vâzi' beğendiremedi. Yedinci gice padişah bu fikir ile yatur görür ki **(38-b)** vâka'da bir güzel ak sakallu yeşil kaftanlu müşekkel adam bina yerini seyr ider ve elinde bir gümüş levha vardır ve ol levhada bir kânam tasvir olunmuşdur. Üstünvano eyitdi. Ey aziz bunda neylersin ve bu elündeki levhada nedir. Pir eyitdi, bu levha Ayasofya'nun kârnamesidir. Padişah eyitdi, Ayasofya didüğün nedir. Pir eyitdi, Ayasofya didiğim bu yerde yapılacak ibadethânedir ki ânın ezel-i ezelde adı budur dahi bu levhada ki surettir ve tâ kıyamete dek ânun adı ve sureti bu olsa gerektir. Üstünvano ol isimden ve resimden ziyâde hazz eyledi ve ol levhayı eline alub içindeki sureti gâyet beğendi ve hatrına aldı ziyâde sevindiğünden sıçrayub uyana geldi. Ne pir var ve ne levha buldı. Amma kârnamenin sureti hatrına kaldı ve endamı ve sâfi fikrinde münakış oldu ve ittifak ol gice dahi mimar başısı olan Ağtadyos ayn ile ol vâkâyı gördü ve ol nakış ve suret hatırında mahfuz kaldı ve bir levhanın üzerine nakş eyledi ve henüz elinde iken padişahtan çavuş geldi **(39-a)** ve Ağtadyos'ı istedi. Tâ ki padişah düşünde gördüğü vâka'yı âna diye ve ol sûret hesabınca bir kânam peydâ eyleye ve ol hod görmüş ve sûretin yazmışdı. Heman elindeki levha götürüb padişahınun saflarına vardı. Padişah eyitdi, seni neden ötüri çağırdım bilür misin. Ağtadyos eyitdi, buyurun padişahım didi. Üstünvano eyitdi şimdilik vâka' da şöyle gördüm. Ağtadyos dahi eyitdi ben dahi aynla ol vâka'yı gördüm ve ol kârname padişahınun nazarına gösterdi. Baksa görse kendünün vâka'da gördüğü nakş ve sûrettir. Ândan gâyet hazz eyledi. Hazret-i Hakk'a çok şükürler eyledi ve ol resm Hakk te'âlâ canibinden olduğuna şad ve candan oldu ve ol sûreti cem'i üstatlara gösterdi. Ânlar dahi tesellüm idüb ziyâde beğendiler ve âna göre yapu tedariken eyleyüb maslahat üzere oldılar.

Şöyle rivâyet iderler ki Ayasofya'nın aşağı ki divarları ve direkleri ve nim kubbeleri fevkaniyeye varınca yapulub fevkaniye ve büyük kubbe henüz şuru' itmeyen mimar başı olan Aġtadyos ki emrünü **(39-b)** cümle vâka'da ânun elinde idi ve emirsüz bir taş komazlardı, Bir gece gayb oldu ve kimse ândan haber bilmedi ve bina şöyle mu'atıl kaldı ve beş yıl deġin gayb oldu. Bina hâli üzere kaldı ve bir rivâyette on sekiz yıl gayb olmuştur. Sonra çıka geldi, padişaha buluştu ve özür beyan eyledi ki bunun gibi ağrabına tâ ki kuruyub otruşmadın bir uğurudan fevkaniyesini ve kubbesi üstüne bu gelinecek olursa aşağısı duymaz. Belki zaman-ı kalilede bozulub harcı zâyi' olur ve eğer bu vechle gaybet eylemese idim elbette padişahın bülend-i himmetizce hâl olduğunu iktiza iderdi. Ândan sonra binayı ölçdi gördü ki dört arşun miktarı evvelkiden eksik olmuştur. Ol sebeble ki muhkem kurulmuş ve otruşmuştur. Padişah bundan yine hazz eyledi ve evvel demde emreylediği maslahat üzerine olalar yine evvelki üstatlar ve ırgatlar fevkaniyeyi nim kubbeler ile ve direklerle tamam yapub heman büyük kubbe kaldı.

Bir gün yazıcılar ve nâzırlar ve defterdârlar muhasebe eylediler gördiler ki iki bin dört yüz elli **(40-a)** kent dinar altun harc olunmuş ve kent dinar didikleri ol zamandanun hesabınca on bin altun olurdu ve meblağ yalnız Üstünyano hazinesinden çıkmıştır ve bu memalik-i padişahların gönderdikleri tuhaflardan ve dinardan ve taşlardan veya digârlardan gayrıdır. Eğer cümle kendüden ve gayrıdan olan harca hesab olunsa katı çok olur ve bu muhasebe tamam olunca hazinedârbaşı, padişahun önünde secde eyledi ve eyitdi. Padişah hazretleri sağ olsun hazinede altun ve akçe cinsinden bir dane ve bir habbe kalmadı. Üstünyano bundan ... oldu ve baş aşağı eyilürdi biraz fikir eyledi ve eyitdi bu ibadethânenin ta'miri cenab-ı Hakk'tan oldu ve eğer bizim hazinemiz âna vefa etmediyse Allahu te'âlânun hazineleri dopdoludur. Ömrüm ki Hakk te'âlâ bunun evvelin müyesser eylediği gibi ahirin dahi ihsân eyleye ve bu hale gelmişken şöyle mu'atıl komaya.

Ândan sonra birkaç gün bina kurusun deyü tehir idüb hatrında niyet eyledi ki ka çün haraç malı geline mübâşeret idüb itmam eyleye. **(40-b)** Bir iki gün binalaru dülgerler ve ırgatlar işlemediler. Üçüncü gün yapucu şâkirtlerinden birisi bina yanında

durup alât-ı binayı beklerdi. Yeryüzü nurlı müşekkil ferîşteye benzer adam gelüb binayı seyr eyledi ve ol oğlana eyitdi, niçün bunu tamam eylemezler. Oğlan eyitdi, padişahun hazinesi dökündi ve memleket haracı gelince şöyle mu'attal kalsa gerek didi. Pir eyitdi, var ustana ki bana çağır âna bir yerde mal göstereyin çıkarsunlar ve buna sarf eylesünler. Bu kadar cüzvi nesne için şöyle mu'attal kalmasun ve oğlan vardı ustasına haber ile deyücek oğlan cevab eyledi ki ben alâtları ve binayı beklerün didi ol dahi ben beklerin sen gelince deyü cevap eyledi. Oğlan dahi vardı ustasına haberdar eyledi. Cevabından haber aldıkta galiba bu sana haber viren ferîşte olmak ihtimal vardır deyü çünkü sen gelince beklerin deyu vâde eyledi. Artık oğlanı götürmediler demek isterler ki ol ferîşte kıyamet gününe dek Ayasofya-yı (41-a) kebirde müekkeldir deyü rivâyet iderler ki ve oğlanın didüğü bir adam durur. Heman bunları gördüğü gibi ıraktan parğala beride işaret eyledi ve eyitdi, bu yeri kazun ve her ne bulursunuz bunun imâretine ve levâzımına sarf eyleyin ve bunlar ol hâlde taaccüb idüb acaba bir yerü ki görecek mi yoğsa efsane mi deyüb işaret eyledüğü yerde bakıştılar, durdular ve ânlar bu halde iken mezkûr adam gayboldı. Ne bilürler ki göğe çıktı yoğsa yer içine mi yatdı ola olabildiler ki Hakk te'âlâ canibinden olmuştur. Heman didüğü yeri kazmağa meşgul oldılar ve binaya mal buldılar ve padişah seyredüb haber eylediler. Padişah dahi ... zikr olunan yerin üzerine geldi gördi ki kendünün harc eyledüğü maldan azâ'fa-i muz'afı vardı. Hakk te'âlâyâ ziyâde şükürler eyledi ve mezkûr malı hep zabt eyledi ve Ayasofya'nın imâretine harc eyledi.

Ve bir rivayette dahi menkuldür ki ka çün Üstünyano'nun hazinesi dökündi ol gice mahzurluğundan uyumadı sabaha karşı uzandı vâka' sene-i evvel (41-b) mukaddema düşünde gördüğü yeşil kaftanlar giyüb bina üzerinde gezüb aşağı yukarı seyr ider. Üstünyano önüne seyredüb hey aziz kattasın çoktan ararım ol tanrı hak çün ki mevcut ânun serçesine-i hayyatını adem-i zulmetten vücud-ı sahrasına akıttı size kim dirler ve bunda niye geldün deyü tazarru' eyledi. Pir eyitdi, biz hazret-i zatında teskir-i fermandayım ve bunda etki çün geldim ki bu ibadethâne maslahatını görem. Üstünyano eyitdi, ey aziz-i hob seyret ve ey kâmil-i sâhib-i kudret hazret-i hod malumdur ki bu ibadethâne bu hale gelince cümle hazineleri harc eyledim, mülkümde bir akçe ve bir

habbe kalmadı ve zulümle kimsenin malını almak bana reva değildir ve bu hususta ziyâde ızdırabım vardır ve eyleyeceğimi bilmezim. Pir eyitdi, gam çekme bu cüzî nesneden ötüri bîhuzur olma yarın Silivri kapusından dışarı çıkub falan yerde üç depecük vardır ve ol depelerin garp canibinde gök mermerden bir direk vardır ol direği koparub ve altında her ne bulur **(42-a)** sanuz bunu harc eyleyin didi. Üstünyano ziyâde sevindüğünden uyana geldi, görse ki sabah olmuşdur, has adamlarından bir kaçını bile alub Silivri kapusından çıkub zikr olunan yere varub gördü ki pirün didiği gibi üç depe vardır ve ânların garp canibinde bir direk paresi dikilüb durur emreyledi kopardılar. Meğer kim ol direk kapu imiş ânun altında giriz gibi serdab çıka geldi. Mumlar yakub içine girdiler ki serdabın dökündüğü yerde bir demür kapu vardır ve üzerinde bir âzim kilidün miftah yanında asılıub durur. “Bismillah”¹¹⁸ deyü geldi açtılar ve içine girüb gördüler ki tunçtan yedi küp var ki altunla dopdolu durur. Hazret-i Hakk’a fevkâlâde şükürler eylediler ve şehirden develer ve katırlar getürüb bulunan altunı yükletüb şöhret ve dârât birle alub şehre getürdiler ve padişahının hazinesi ba kilise harab olmuşken ma’mur ve memlu itdiler. Ândan sonra At meydanında bir âzim donatma itdiler ve ümerâya ve ulemâya ve fukarâya ve gurebâya ve cemi’ şehirde olan adamlara âli taâmlar ve nefâisler pişirüb **(42-b)** ziyafet itdi ve ol maldan elli bin floriyi üleştirdiler.

Ândan sonra çün bu kadar mal buldı ve Hakk te’âlânın canibinden Ayasofya’nun itmamına işaret olunub mühendisler ve mimarlara cümle ittifak eylediler ki kubbenin derûnu gâyet hafif topraktan düzetmek gerek zira kim kubbe hem boldır ve hem yüksektir ve ne kadar seni olsa âfet-i ihtilâlden ba’id olur ve eylemeye her memleketün toprağından getürdiler ve bir kalıp düzüb ol kalıpla her etraftan birer miktar kireci kestiler. Ândan sonra başka başka baş vurdılar ve bir bir tarttılar. İttifak Rodos adasının toprağı cümlesinden hafif geldi, hatta dirler ki Rodos toprağının dokuz kiremidi İslambol toprağının bir kiremidi ağırınca geldi. Ol icma’ eylediler ki kubbeyi ândan yapalar¹¹⁹. Heman dem Rodos beyine yazub birkaç kiremitçi üstadkâr ile vâfir ırgatlar Rodos’a gönderdiler. Tâ ki varub ânda kiremit işleyüb bunda göndereler. Rodos

¹¹⁸ “Allah’ın adıyla.” Bir işe başlarken uğurlu olması için kullanılan lafız.

¹¹⁹ Bu kısım eserde iki kez tekrar edilmiştir.

beyi dahi ânlara küllî ta'zim ve tekrim eyleyüb beğendikleri yerden toprak kazdılar ve firunları **(43-b)** düzüp pişirivermeğe başladılar ve hergün Rodos beyi Nika varub ırgatlar üzerine dururdu ve ânlara kendi rüesâsından yardımcılar koşdı ve gemileri hazırlayub muttasıl işledüklerin İslambol'a gönderirlerdi ve bir rivâyette gelmiştir ki Ayasofya'nun kubbesini summâkî mermerden yapılmıştır.

Ve'l-hasıl kubbenin kirecini ve harâsâtını ve kiremidini tamam eyledilden sonra Ağtadyos emr eyledi ki büyük kazanlar getürdiler ve içlerinde lisanu'l-usfûr bir ma'ruf ağacın kabuğuyla arpa suyuyla pişürdiler. Tutkal gibi oldu, ândan sonra kireci ânunla yoğurdılar ve kubbeyi ândan binyâd itdiler ve evvel evvel dört kürsi ki kubbe ânların üzerinde yapılmıştır. Ol vechle yaptılar ânın çün muhkem olub kubbeye getürdi. Fe amma ki mihrâbın üstündeki nim kubbe ve kemeri gayrı topraktan yapmışlar. Ânın çün dayanmadı çökdü. Nitekim beyan olunsa gerek inşaallahu te'âlâ ve kubbe tamam olunca ânın dairesinde olunca çam kemerlerini gümüştten eylediler ve büyük kubbelerin ve bilcümle haremın içine nurunı işğadan eylediler. **(44-a)** Ve şimdi çak yerinden görünür hususa fevkanide yerlerde vardır. Henüz işlenmiş gibi gelür ve dahi kandiller asmağ çün zincirler ve halkaları hep gümüştten eylediler ve ol mermerler ki dıvar üstünde konulmuştur.

Bina tamam olduktan sonra mermer taşların iki cephelerdi. Daima içlerinden dürlü dürlü renk ve sûretler çıkardı. İkisini endama koyub birbiri yanında bir vechle korlardı ki iki peçi(?) icmâ'ından bir nakış veya bir sûret peydâ olurdu ve dahi mermerin dişisi mülevven mermerlerden ve müvâcih taşlardan itdiler ki adam bakub hayran olurdu. Aşağı harem içinde dört köşede dört şems-i kasesgârı eylediler ki âna nazar eden kimesne letâfetinden ve hasetten bakmazdı ve hâliyâ Ayasofya'nın mahfili kurbunda ve cisraltından nişanlar vardır ve dahi mihrabın sağ yanında patrik için yedi gümüştü direk üzerinde bir mazi' kubbe yaptılar ki sâfî altundan çubuk ile birbirine dolaşturub kubbe gibi çatdılar ve aşağı direktten direğe altın müşayyık eylediler ve mezkur kubbenin üstünde sâfî altundan bir sâlib kodular ki ânda yakut **(44-b)** rummanı ve elması bed-i haşânı ve le'al ve cevâhirlle murassah olunmuşdı ki adam bakub hayran olurdu ve kubbenün orta yerinde çep çevre cevâhirden ve mâ'denden ve elvân-ı melvaneden ve

ahcâr-ı mütenevviden meyveler ve çiçekler dürlü dürlü şekiller nakş itdiler ki gözler görmüş değil ve dimek isterler ki mezkûr kubbe altı yüz bin altun olmuşdu.

Ve dahi mihrabun sol tarafında sâfi yeşim taştan bir nerdubân düzdiler ve üstünü billur sâfiden itdiler ve billurun üstünde yine altundan cevâhirlle murassah bir büyük salib kodılar ve mihrabun üstünde Hazret-i İsa peygamber (a.s)'ın suretini sâfi altundan bir gümüş haçun üzerine yapıştırdılar ve ânın iki yanında olan iki havarinün sûretlerini birer gümüş kürsi üzerinde yine sâfi altundan eylediler ve her bir havarinün önünde birer zer-i şân kürsi ve her birisinün üzerinde altun haliyle yazılmışdı ve ciltleri sâfi altun le'al ve cevâhirlle murassah İncil kodılar ve her birisinün üzerinde âlâ çatma kumaş perde kodılar ve dahi mihrabun (45-a) iki yanında dört şamdan kodılar ki yukaruları billurdan ve aşağıları altundan dört şamdan dahi sâfi gümüşten cümle mihrabun sağında ve solunda sekiz şamdan oldu ve mezkûr şamdanlarda kalem işli ra'nâ nakş olmuş şekiller vardu ki adam bakduğı vakit bî hod olurdu ve her şamdanun içinde birer mezmûde(?) beyaz kâfuri mumlar kodular ki muttasıl gice gündüz yanardı ve dahi henüz ferişte sûretlerinün eserleri vardır.

Kubbenin dört tarafında durur her birisinün altında sâfi gümüşten birer kürsi kodılar ve her bir kürsünün üzerinde birer İncil kodılar ki cild ve kürsileri le'al ve cevâhirlle murassah ve hatları altun ve piruze cildlerle mazı' idi ve bir İncil'e onar keşiş tayin olunub gice ve gündüz nöbetle okurlardı ve her birisinin önünde birer buhurdan kodılar ve aşağı ve yukarısında altun ve gümüş kandiller ve top aynalar hadduden ziyâde idi.

Ve mihrabun karşusunda olan büyük kapunun suddesini Hazret-i Nuh peygamber (a.s)'ın sefinesi ağacından eylediler ve bir rivâyette gelmiştir ki medrese (45-b) canibindeki dış kapularınınun şark tarafındaki kapudur ve şimdiki zamanda halk vâfir yontmuşlardır hatta üzerine tunç kapladılar. Yine kâbil değildir tuncun altından bile yontub çıkarırlar ve mezkûr kapu altın ile melis ve le'al ve cevâhirlle murassah idi. Hatta bir ağır hazine değerdı. Amma merhum Sultan Mehmed aleyhi'r rahmana mâ'enedü'l sema İslambol feth idüb sâbıkâ içinde olan keferre beylerine çıkub gitmede icâzet

virtdiler idi. Parça-i mallar dopdolu idüb denizden çıkardılar ve ol zamanda mezkûr kapuya ve ekser Ayasofya'da mahivelerün götürmekle kâil olanı hep yele alub gitdiler ve dahi bakardı.

Fevkaniyenün kenarında hisarın vardı. Olan direklerin arasında direktten direğe hilafı gümüştan maşbaklar düzmeğe kasd etmişlerdi. Fe amma erkân-ı devlet ve âyân-ı hazret âna râzı olmayub eyitdiler ki bu denlü harc gidüb bu kadar var iken gümüştan tırabzanlar işlemek deva idedir ve padişah-ı mezkûre bülend himmet idi. Elbette olmak gerek didiler ve ol esnada Hindustan mühendislerinden birisi ki **(46-a)** üstat-ı kâmil ve feylesof-ı fâzıl ve nice denlü kemâl-ı alât-ı ârif ve fûnûn san'atlara vâkıf idi ve acayib mahyalar işlemeğe kâdir ve padişah katında makbul ve san'atta mâhir idi. Üstünyano'ya yerine eyitdi. Ey padişah-ı rûy-ı zemin senin şanın ve âzâmetine layıktır, eğer bu tırabzanı gümüştan veya altundan ve le'al ve cevâhir edesin. Fe amma budur ki aşağıdan iken görünmez biri budur ki gümüştan altundan tamahı arıcaaktır ondan sonra tamahkâr kimesne padişah olup mala tamahtan ötüri kopara ve ihtimaldir ki ândan bu ibadethaneye zarar gele vâka' ve hayrınız zayı' ola ve fakir bir zat bilürim eğer buyurulursa birkaç dürlü mâ'denden halat idüb size bir âlâ maşbık tırabzan ideyim ki harc-ı cüzvi ola ve kimse âna tamah etmeye zira ki bundan ışıramaz ve hem lemâ'nı ve şafâkı ve endamı söyleye latif ve makbul ola ki gümüştan ve altundan dahi ziyâde mergûb ola ve Üstünyano bu makule sözden çıkmadı ve ol üstada emr eyledi ki san'atını ve makduru sarf eyleyüb didüğünü yerine getüre. Ol dahi bakırdan **(46-b)** ve kalaydan ve kurşundan bir miktar alub ânlara cüzi' altun ve gümüş katdı ve bazı cevâhir halat itdi ve ocağa koyub eridi ve mezkûr direklerin arasına direktten direğe hikmet balçığından müşayyık kalıplar düzdi ve mezkûr kalıbun dış canibinde bazı le'al cevâhir ve dürlü mâ'den yapmıştırdı ve mezkûr ocakta ecza arıduğı birle tel'if ve tesanifle mezkûr olan kalıbların içine dökdi ve kalıbdan olan cevâhir dökdüğünün levazında murassah kalurdi. Sonra mezkûr kalıbı üzerinden bozub çıkardı. İçinden bir ra'nâ cevâhiri ... bir tırabzan çıka geldi ki gözler görmüş değildir. Ândan sonra mezkûr tırabzanun yüzünü pürdaht eyleyüb mührü oldan sonra bir cevâhiri şeffaf ve le'al ve cevâhirle murassa' mahya oldu ki gözler âna bakduğı vakit kamaşur dururdi ve ândan

bakmağa doymazdı. Belki sâfi gümüş veya altun olsa ol kadar merğûb düşmezdi. Sonra sâbıkâ mezkûr olan putperestleri bundan çıkardı ândan sonra **(47-a)** bir dahi biraz şundan bundan cem' olub biraz kuvvet buldılar ve İslambol üzerine asker ve bir miktarundan yeni askeri çeküb gelüb İsevilerün elinden alub nice zaman hâkim oldılar ve mezkûr tırabzanı kıymetlü nesne sanub cümlesini koparub aldılar ve dahi her ne yerde ki altun veya gümüş varsa bozub aldılar sonra ak mermerden işlediler. Nitekim şimdi görünür virir berü kimin kasdlar ale't-tafsil Ayasofya'nun içinde şark canibinde Yunan yazusuyla yazılmışdır. Birkaç mermer tahtaları vardır ve ânun içinde kazılmıştır.

Ve dahi Ayasofya'nun dört yanında dört kapu var idi ki birbirine mukâbil vâki' olmuşlardır ve her birisinün yanında misli mermerden yazılmış birle âlâ havuz dururdu ve her birisinün içinde bir dürlü nesne var idi. Birinde su ve birinde şarap ve birinde süt ve birinde şeker şerbeti hâl-i mal sürerdi ve her kim günah işlese ânlarun patrik haline göre ve günahı hesabınca bir cerime emr idüb ol dahi cerimesini getirüb kilisenün kıymetlerine virirdi. Ânlar dahi ânun mukabelesinde ol havuzlardan içerlerdi **(47-b)** ve böyle etmekle günahı afv olur diye itikad iderler idi.

Ve dahi Ayasofya'nun çak orta yerinde birkaç summâkî taşından sekiz köşelü yekpare havuz var idi. Yüzünde sekiz dane servi sûretleri kazılmış idi ve ol havuzun üzerinde bir kubbe yapılmış idi ve ol kubbenin çevre yanında İsa peygamber (a.s)'ın ve on iki havarünün sûretleri yazılmışdı ve dahi Üstünyano'nun zamanına değin ne kadar padişah geçtiyse her birisinün sûreti mezkûr kubbenin üstünde nakş olmuşdı ve kubbe-i mezkûr tâ İslam zamanına değin mevcud idi ve merhum sultan Mehmed aleyhu'r rahmet ilelebet İslambol'u feth eyleyüb Ayasofya'yı küfür eserinden pak eyleyüb cami inince gördiler ki mezkûr kubbe haremın orta yere muzayaka virür ve üstündeki nakş ve sûretleri adem-i güçle baka düzüb namaz kılındun adem-i huşûna bais olduğundan ortadan götürdiler ve mezkûr havuz sımakı hâliyâ saray-ı âmirenin içinde

Ve dahi şimdiki hâlde Ayasofya'nun medresesi yerindeki büyük havuzlar var idi ve ânları için suyla daima dopdolu iderler idi ve yaz zamanında ikindiyin **(48-a)** şehir

halkı ekseri ânda cem' olub kimi soyunub havuzda yüzerdi ve kimi ayağı üzere durub seyr iderlerdi. Ta ağşam olunca seyran iderlerdi.

Ve dahi dirler ki Ayasofya'nın çevre yanında üç yüz hücre var idi. Papaslar ve keşişler tayin ve mesken kılınmışdı ve sabah ağşam yemekleri çak ayaklarına gelürdi ve muttasıl vakfinun ruhu için İncil okurlardı ve tevvabin âna heydiye iderlerdi. Fevkaniyede bütün yalnız ehl-i ilimlere mahsus idi ki muttasıl ânda mütâlâ-i ulûm ve mübâhasa-i fûnûn iderlerdi. Bilcümle eğer Ayasofya'nun cemi' ahvali ve tertibâtı zikrolunacak olursa tatvil-i kelim ve tasdi'-i ruus-ı fehâm olurdu. Pes olası budur ki hayru'l kelim mefhumuyla âmil olub ağşam yol çün mezkûr ibadethâne-i dilin yerü bina-yı bînazar tamam oldu.

Üstünyano emr eyledi Ayasofya'nın çak orta yerinde mezkur simak havuzun önünde tahtı kurdular ve kendü ve ânın üzerine geçüb üzerine oturdu ve sağında ve solunda vüzerâ ve ümerâ âyân-ı kebir ve ulemâ ve fâzıla ve erkân-ı devlet-i memleket yerlü yerinde ve muâkılı melamında durup bir âzim divan eylediler ve Hakk te'âlâ hamd-ı şükür eylemeye **(48-b)** başladılar ve padişahun sâmi'-i cümlesine aferin kıldılar ve ol gün dahi on bin koyun ve dört bin sığır ve altı yüz geyik ve üç bin kaz ve bin ördek ve bin horos ve beş bin tavuk boğazladılar ve âna göre nefâis tâ'amlar ve ra'nâ şekeri helvalar dürlü dürlü yemişler ve içecekler cümle hazırlanub hassa ve amme ihsân-ı şâhî ve ziyafet-i amm eylediler ve üç yüz bin altun fukarâya ve gurebâya ve el cümle müstehak olanlara şâd eyledildi. Ândan sonra ol zamanun patriki üç yüz keşişler birle her birinün elinde birer büyük bal mumı yanar bu vechle padişahun tahtına geldiler ve padişah dahi patrike istikbâl idüb elini eline alub mihraba dek böyle yürüdü. Ve ol keşişlerin her birisine bir hizmet tayin idüb ulufe buyurdu. Patrik dahi mihrabınun sağ yanında kubbenin üzerine çıkub Hakk te'âlâyâ hamd û şükür eyledi ve geçmiş peygamberlere revâhıt-ı salavat virdi ve ândan sonra Üstünyano'ya vâfir medh söyledi ve âna çok dua ve senalar okudu ve Ayasofya'nun ta'mirini zikr eyledi. Hasıl yedi güne değin bu hâl üzerine oldılar. Ândan sonra vakıfnamesi yazdılar ve üzerine harc eyledikleri **(49-a)** malı hesab eylediler. Cümle hedayadan ve pişkeşlerden ve etraf

padişahlarının gönderdikleri alât ve mâ'denden gayrı iki yüz bin altun harc olunmuş buldılar.

Ândan sonra Hakk te'âlâ hazretlerinin takdiriyle altı ay miktarı yaşadı ve âna ansızın ‘‘hadim-i lezzat ve muğarrak-icmâât’’¹²⁰ pekiyi irişüb ahirete intikal eyledi ve ittifak kendünün salibi oğlu yoğ idi. Amma kendünün karındaşı var idi ki Ostinos dirlerdi ve Üstünyano dünyadan geçüb gitmeği mukarrer bildi. Âna berü ibadeti ve efâzıl ve erkânı cem' idüb şöyle vasiyet eyledi ki kendüden sonra Ostinos'ı padişah eylediler.

5.10.3. Üstünyano Sütunu

Ve dahi Ayasofya'nın önünde bir direk dike kodılar ve ol direğün üstünde kendünün sûretini teveccüden ve atını bakırdan tasvir idüb âna bindürüb direk üstünde kodılar. Ve yer altında altun elma ve bir elini şöyle açık koyalar ve mezkûr sûret henüz Cemşid-i zaman ve İskender devrânı yani hazret-i Sultan Süleyman han zamanına dek kalmışdı. Ayasofya'nun çarşu canibinde olan kapısı önünde dururdu. Amma zelzeleden düşdü ve çok yerleri harab oldu. Hasılı kelim mezkûr Üstünyano (49-b) ahirete intikal eyledi ve erkân-ı devlet ve âyân-ı memleket ânın vasiyetini tutub Ostinos'ı padişah eylediler ve didüğü gibi direği ve sûreti dikib kodılar.

5.11. OSTİNOS

Ândan sonra iki yıl mikdarı geçince bir âzim zelzele vâki' oldu ve Ayasofya'nun büyük kubbesi bir yerden düşdü ve içinde olan mahyalarun ekseri bozuldu ve bu kadar emek çektikleri zâyi' oldu. Amma fevkaniyesine asla zarar dokunmadı. Hikmet-i Allah'ın cem'i mahyaları sağ kaldı ve Ağtadyos dahi hayatta idi. Bir dahi Rodos'a adamlar gönderüb kiremit kesdüriler ve çalışub kubbeyi tekrar yaptılar ve Ostinos şöyle tevehhüm eyledi ki kubbenin Ağtadyos'un taksirinden ola hususda Ağtadyos'a muhkem gazap eyledi ve nefsinde şöyle niyet eyledi ki bir vechle öldüre ki kimesne ânı duymaya ve bu fikrini kimesneye dimedi. Hele kubbe tamam olunca sabr eyledi. Ândan sonra Ağtadyos'a emr eyledi ki kendü için dahi yer düzüb ve sûretini ânın üzerine dike koya. Ağtadyos dahi bu maslahata mübâşeret eyledi. Amma bütün (50-a) direk bulunmadığı

¹²⁰ Dünya lezzetlerini tahrip eden ve birçok topluluğu boğup alıp götüren.

çün summâkî direk pareleri var idi. Birbirine uydurub ... tavuk pazarında kurbında olan dikili taşı yapdı ve tamam olduğundan sonra Ostinos sûretini ve atını düzdükten sonra bir uzun nerdubân eylediler ve dikili taş üzerine bindirdiler ve Ağtadyos ol nerdubânın üzerine çıkub mezkûr sûreti düzüp dururken Ostinos ısmarlamışdı. Heman nerdubânı iki taraftan yıktılar. Ağtadyos taşın ortasında kaldı ve ol zamanda mezkur dikili taşın etrafından ârat ve mahal yoğ idi. Heman sahr idi. Hasılı Ağtadyos bu hâli müşâhade eyleyince duydu kayziyeye nedüğin anladı. Amma gâyet âkîl û cihanda da ve merd-i kâmil idi. Bu hâlden ceza' etmedi. Kazaya rızâ gösterdi. Başın aşağı eyilüb taş üzerinde yatdı ve kendünün bir âkl-ı ehl-i tedbire hatunı var idi. Ağtadyos'un bu kazıyyesini işitecek feryâd iderek seyretti. Taşın altına geldi ağlayub, zarılmak etmeye başladı ve Ağtadyos kendü avratının **(50-b)** avazını işitdi ve bakub âna işaret eyledi ki halk dağıldıktan sonra yalnız gelesin sana söyleyeceğim vardır deyü avrat dahi yüz anlatdı ve halk yanından gıtdikten sonra taşın altına geldi. Ağtadyos yukarudan baktı. Gördüğü kimse yoktur. Avrata eyitdi, yarın bana irişmeden bir ip düzesin. Şöyle ki ipini ve anca ola ândan sonra baştan başa zift ile eyleyesin ve yarın gice halk yattıktan sonra getirüp gelesin ve burasını kimesneye açmayasın. Avrat dahi irte didüğü gibi irişmeden bir uzun anca muhkem ip düzüb ve ziftle yağladı ve ağşam halk yattıktan sonra yalınca alub taşın altına vardı gördü ki Ağtadyos âna katlanub durur ve ânın cebinde bir incecik sicim vardı ki mimarlar ânın ile üzerine yapu yaparlar ol sicimi sarkıttı ve avrat elindeki ipün ucunu ol sicime bağladı ve Ağtadyos çekti ucunu yanına aldı ve yukarı taşın başında dolayub muhkem eyledikten sonra iki eliyle tutub sarılıb esenlikle aşağı indi ve yanında çakmak hazır dururdu. Fi'l-hâl od yakub mezkûr ipün ucunu **(51-a)** tutuşturdı. Bir ağuzdan yandı gıtdi ve ol saatte tebdil-i sûret eyleyüb şehirden çıkub gıtdi ve nice olduğunı kimesne de duymadı.

Birkaç yıl geçtikten sonra keşiş sûretinde İslambol'a geldi. Silivri kapusından taşra yer Ayazma vardır. Âna balıklı Ayazma derler, varub içinde mücâvir kaldı ve mezkûr Ostinos haftada bir gün varub mezkûr Ayazma'yı ziyaret iderdi. Birgün âdetince Ayazmanın içine girüb Ağtadyos fırsatı gözetüb keşiş suretinde seyredüb padişahın eteğini öpdü. Ve çok dualar ve senalar eyledi ve Ostinos eyitdi ne mâkul

adamsın ve ne muradın vardır deyücek, Ağtadyos tebessüm idüb eyitdi. Ben evvel kimesneyim ki beni helak etmeye kasd eyledin. Amma Hakk te'âlâ lütfundan beni kurtardı. Hasıl-ı kelam macerasını söyledi ve özür diledi. Padişah, bundan ziyâde taaccüb idüb ve istedüğüne pişmanlık eyitdi ve Ağtadyos'a ziyâde ta'zim ve tekrim eyleyüb evvelki ulûfesinden ve ra'âtından dahi ziyâde eyleyüb sonra cümlesi ahirete intikâl eylediler ve Ayasofya ol hâl üzere kaldılar. Cem'i memâlikten âna nazar ve sadakat (51-b) çekülüb gelürdi ve her yıl etrafından âna hac iderlerdi.

5.12. OSTİNOS SONRASI

Sonra Nuşirevân-ı Âdil ki arazi-yi ma'murenin, bilâd-ı muazzam ânın hükm ü tasarrufunda idi ve İslambol dahi ânın tevabı'ından idi ve İslambol'a gelüb hacc-ı ziyaret iderdi. Yıl ki hazret-i risâletpenah ve güzide-i halkullah seyyidü'l murselin ve cenab-ı rabbi'l âlemin fahrü'l atiya ve hatim-i asefeyâ-ı hazret-i Muhammedü'l Mustafa aleyhi's-salavatu ve's-selam min Allahi'l-meliki'l-allam vücuda geldi. Nuşirevân bunda Ayasofya'yı ziyaretine gelmişdi. Ol gice ki fahr-ı âlem delalet olundu. Ayasofya'nın kubbesinde sülüs miktarı ki kible canibindedir, on dört çam kemeri birle secde eyleyüb yere düşdü ve Nuşirevân-ı Âdil bunda bulunmağla ânın harcını ve levâzımını görüb girü yapırdı. Amma evvel ki asluna uydura bir rivâyet dimek isterler ki mezkûr müdim olunan on dört çam kemeri birkaç defa' ta'mir olunub ândan sonra yine yere düşdü. Ancak Nuşirevânı Âdil bir akl-ı evvel adam idi hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve's-sellemin (52-a) mübarek ağzı yarından bir miktar penbe içinde getirüb mezkûr kemerlerinün balçığı içine mahlud olunduktan sonra muhkem olub düşe durmamışlardır. Nitekim şimdi Ayasofya'da görünür mâlumdır ve bu kazıyye mu'cizât kitaplarında beyan olunmuşdur. Ale't-tafsil ve bir rivayette nakl olunmuştur ki hazret-i resul sallallahu aleyhi vessellem veladet olunduğı gicede yıkılan Nuşirevân'ın eyvanı idi ki Acem memleketindedir ve kızılbaş-ı evbaş(?) ziyaretine varanlar görmüşlerdir.

5.13. OSMANLI DÖNEMİ

“Vallahu a’lemu ve ileyhi’l-merciu’ ve’l-mealu”¹²¹ ve çün Ayasofya’nun tarih-i binasından bin dokuz yüz otuz yıl geçti. Resullah hazretlerinin hicret-i şerifinden sekiz yüz elli yedi yıl geçmişti. Merhum ve mağfûr ve me’cûr ve mebrûr Sultan Mehemmed Han hassallahu te’âlâ bi’r-rahmete ve’l-gufran ve rav vaha rahmetehü’l-mukaddesî fi gurafi’l-cinan Rum ili canibinden askere cerrar ve cünud-ı bîşûmar uydurub İslambol üzerine geldi ve bunun gibi muazzam hisarı ve muhkem diyarı feth eyledi ve karadan gemiler donatub Kasımpaşa ile Hasköy arasından **(52-b)** arabalar üzerinde yürütüp top ejderhaları bahadır nehengleriyle doldurub Fener kapusına doğru denize saldılar ve ol tarafınun hisarını zir û zir itdiler ve ol rıhtımdan şehre girüb yürüdüler ve Hakk te’âlâ ânun avniyle ve din-i İslamınun bereketiyle zaman-ı kalile deldiler. “Elhamdulillah rabbi’l alemin.”¹²² Sonra emr eylediki şehrin orta yerinde ve âlâ mekânda ol cami-i şerif ve makamını yaptılar. Ve caminin havalinde cennet misal sekiz medrese ki semaniyye demekle meşhur ve her medresenin ardında birer tane dahi mükemmel ve mamurdur. Ve bir canibde Bîmârhâne ve bir canibde matbah ve misafir hâneler vâki’ oldı ve ânların tafsilî ve icmalî cümle tertibât ve ahvali İslambol’da olanlar ve görenlere zeheb ve müşahaddir ve malum ve müekked olduğuna tahririne ihtiyaç yokdur ve ba’de saidü’l-hayat ve şehidü’l-memât sahibü’t-tafsil el-mezid.

Hazret-i merhum sultan Bayezid han Eski Saray’ın kible-i canibde bir cami-i muâllâ ve medrese-i âlâ ve matbah ve misafir hâne ve ihsâniyât ve cennât-ı vâfir-i **(53-a)** tecdiye ve tayyibed eyledi ve ânun hâli dahi manzûr ve ma’lûmdur ve bahsiyât-ı ihtiyâc yokdur.

Ve şimdiki zamanda sultan-ı islâm ve müslimîn sâhibü’l-izz ve’n-nasr ve’t-temkîn melikü’l- maşrıkeyn ve ve’l-mağribeyn ve mâlikü’l berrî ve’l-bahreyn halife ve kisre’l-Acem ve hâkânu’t-Türk ve re’yü’l-Hind ve’ d-Deylim ve Kayzer-i Rum ve İskenderü’l-Yunan aziz-i Mısır ve şehradü’l-Yemenü’l-Habeş ve’s-Sudan ve Süleymanü’z-zaman zâbitü’l-ekalimü’s-seb’ bâ etraf-ı-Yunan Sultan Süleyman Han

¹²¹ En iyi bilen Allah’tır ve dönüş sadece O’nadır.

¹²² “Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah’a mahsustur.”, Fâtiha: 1/1

edemâllahu te'âla ale'l-müslimîn eyyâm-ı kurretu bi'l-cevzî şuhur-ı avâm bu şehirde imaret itdiği hayrat ve yaptığı cevâmi'-i medârise ve i'mârât-ı ezharu mine'ş-şemsî ve eşheru minel-lâmîdir evvelâ merhûm ve mağfûr ve mîr ve mebrur vâlideleri Sultan Selim aleyhü'r-rahmet min Allahi'l-berrîne'l-alem ruhi çün bir câmi'-i muazzam ve makâm-ı mükerrerem ve medrese-i sâmiye ve türbe-i âliye ve i'mâret-i azîm ve hayrât-ı çeşme-i bünyâd ve nihâd buyurdular ve sâniyen kendülerin veled-i azîz şehzâde Sultan Mehmed aleyhü'r-rahmetehu mine'l-ezeli ile'l-ebed ruh çün bir câmi'-i muazzam-i âli-erkân ve medrese-i nefsiyye-i azîmü'ş-şan **(53-b)** ve imâret-i âmire ve hayrât-ı mütekâsire ta'mîr ve tevkîr eylediler

Ve sâlisen duhter-i muaazzam ve bint-i mükerremleri Meryem iffet ve Belkıs azîmet ve Aişe keramet ve Fatıma hürmet Hazret-i Hanım Sultan sarayı çün karşı Üsküdar'da bir câmi'-i sâmi' ve medrese-i nâmi ta'mîr eylediler ve râbi' hanedân-ı tâhire sâhibetü'l-hayrâtü'l-vâfir Haseki Sultan ta'mîr-i maliye ta'a bi'r rahmet ve'r-rıdvân-ı hatrı çün Avratbazarı kurbunda bir câmi'-i şerîf ve medrese-i menatik ve bîmârîstân-ı latîf ta'mîr buyurdular ve hâmisen merhûm ferzend için ve şehzâde-i bî nazîr Sultan cihani'nu'r-rahmete'l- melikü'l-kâdîr câmi' çün Tophâne canibinde bir câmi'-i âlâ ve makam ve simmin yapıldılar.

Ve sâdis-i evvel gurre-i vûrud-ı Hürrem ve Hürrem-i cehârim mümeyyen ki ehl-i fazıl ve i'tibar ve ashâb-ı ilm ve akl ve kâdur ki ta'zîma ve tekrîma ve temeyyüzen ve tefehhümen Süleymaniye dirler ve nisbet-i sevâlif selâtîn-i izâm ve sevâyik-i padişâhân zevi'l-fazl ve'l-hayram aslınu üzerine vâki' olmuşdur nitekim İskenderiyye ve Kahire'ye ve gayruha derler ve mezkûr câmi'-i a'zim **(54-a)** ve imâret-i efham ü hayrât-ı dil-pezîr ve medârisin-i bî nâzir ki bir tağsîr-i azîm ve cedîd-i tekrîm için ve durdu dahi ulûm-ı usul ve furû' ve envâ'-ı fûnûn-ı ma'kûl ve meşrû' için ve biri ilm taleb ve hikmet ve kalanı fûnûn-ı âdâb-ı kırâ'at için tayin olunmuştur ve ânlara tâbi' olan vücûh-ı hayrât ve asâf-ı mirât ve bîmârîstân-ı zü'efâ ve mesâkîn ve mefâhirhâne hayy ve zâd ve iradet-i u'lemâ ve irzâk-ı fukâra ve ihsâniyat-ı erâmil ve sadakât-ı yenâmi ke'ş-şemsî fi temmûz rehârân zâhir ve aşikârede ve ol tabâyi ale'l-erkân ve câmi'ü'l-vâzi' ve muhkemü'l- benân ol dörtilü minâresiyle ve ol acayib üslûb ve tertîbiyle de ki

padişâha müyesser belki rûy-ı zeminde kimesneye mukadder olmuş değildir ve ânda olan esbâb ve âlât-ı ahcâr ve ustuvayât her biri bir memleketün harâcı ve bir vilâyetün şehri sirâcı idi ve ol summâkî amutları birer padişâhun yâdigârı idi birkaçı hazret-i Süleyman (a.s) tahtından ve birkaçı İskender-i Zülkarneyn âyinesi tahtından idiler. “Kul innelarda lillahi (54-b) yûrisuha men yeşâe min ibâdihî vel akıbetu’l muttakîn.”¹²³

Ve bâki ahvâli ale’t-tafsil mezkûr câmi’-i şerîf ve solunda olan emâkin kangısı eyleyen kimesnenün lütf nazarına havâle olundu ve ânın ibtidâ-yı binâsında câmi’ü’l-ahbar (sene 957) vâki’ oldu ve itmâm-ı nihâyetine haber-i mecâmi’ (sene 964) düşdi ve hâliyâ Asaf-ı zaman ve sâhib-i kırân-ı azîm ve zâiü’l-enâm ve efham-ı hülafâ-yı selatinü’l-izam hâfizü’l-ilm ve hâmilü’s seyf ve te’sirü’l-adl ve kâhirü’n-necîf ve ni’mena ve mubi ihsânena ve’l-harfü’l-ferdu min gayrıdır fî zamanına bu yirmi yıl adâlet-i Osman hebâ alî mehâbet-semi esed-i ileyhü’l-gâlib sırrü’l-müstârikü’l-megârib hazret-i Ali paşa en’am-ı ileyh te’alâ aleyh bîmâr-ı sâir hayrât ve hasenât-ı mütekeşsirât ve sevâbık-ı asâr-ı sâbit ve levâhik-i sadakât bî nihâyetinde maa’dâ Edirne kapusu yanında ve gâyet ol çak mahalinde ve yerinde bir medrese-i azîm ve haber-i celîl-i esma ta’mîr ve nisbed tapdû tezdîd buyurdular ki ânın binâ-yı acîb ve üslûb-ı lütf garîb ve ref’et mekâna ve tertib-i (55-a) azîmü’ş-şan içinde vâkıf olan ulûm-ı şer’iyyenin kitâbları ve fûnûn-ı asliye ve karî’yenun alât ve asılları bir yerde mevcûd değildir belki dünlü müderrisleri yoktur ve denlü fazilet ve kerâmet bir ferde müyesser ve bir ahde mukadder olmuş değildir. Faraza-i talebe-i ilim belki böylesini bile sebni ve şuhûr ve a’vâm-ı duhûr medreseden çıkmalar ve asla bir nesneye ihtiyâç çekmeyeler ve kangı yerde bunun gibi miknet ve esbâb veya kangı sâhib-i hayr böyle sevâb kazanmağa kâdir ola hâşâ ki bunun gibi şefaât-ı azîm gayri yerde buluna mâre ina şehîdü’l fî mekânın ve la bi meselin sem’ına ve mezkûr medrese-i fâyıkaya bir kıt’a fâris lâyıkâ oldu târih-i muharir fî hakkü’l-medrese asaf-ı sâhib kırân-ı zaman ânındır dû cihân-ı sa’âdet-mend sırr-ı ehl-i kerem Ali Paşa sadr-ı kisvar güşâ-yı düşmen-i bendkerde indar-ı alemra

¹²³ “...Şüphesiz yeryüzü Allah’ındır. Ona, kullarından dilediğini mirasçı kılar. Sonuç, Allah’a karşı gelmekten sakınanlarıdır.”, A’râf: 7/128. Bu ayet de yanlış telif veya istinsah edilmiş. Orijinali şu şekildedir:

(إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ أَمْرُ كُلِّ شَيْءٍ مِنَ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ) Dolayısıyla “innel arda lillâhi yûrisuhâ men yeşâu min ibâdihî, vel âkıbetu lil muttekîn” şeklinde yazılmalıydı.

bünyad hakkın ki taarruz-ı ümid ve latîf ve bülend Hakk'ı kabuleş künâda hayr-ı dühd bâşide'ş-sayd-ı kâm dil-i bekemend vakt-i itmâm hâtif-i gayşiyi güft-i târih-i hayrını mânend-i Hakk subhanehu ve te'âlâ sâhib-i sa'âdetimizin zıll ve ref'etini ibâd üzerine **(55-b)** memdûd binâ-yı zât-ı şerifleri külliyyetü'l-memûr ve's-sakfû'l-merkû' idi el-vücûd-ı ileyh bi hürmet-i ism-i vedûd amin ya mucibe's-sâilîn.

Kad vekea' el-ferâğatu min tahrîri'r-risâleti fi yevmi'l-cumu'ati vaktü'd-duha ba'de erbea' aşere eyyâm-ı halvin(?) min saferi'l-hayri (sene sitte ve erbea'în ba'de'l-elf) an yed'i ez'af-i ibâdin ileyhi'l-kûva Mesud b. İbrahim b. Emrîllah b. Abdî el-edreteviy(?) ve ala cem'ihim rahmetu'llahi'l-Meliki'l-Aliyy. Temmet bi hamdillahi subhanehû ve te'âlâ es-salâtu ala eşrefi'r-rusuli Muhammedin aleyhi's-salâtu ve's-selâm. "El-hamdu lillâhi Rabbi'l-alemîn."¹²⁴

Hezâ şerhu sefine-i Hazret-i Nuh peygamber (a.s). Tûluhâ: 1200 zira' ve 'arzuha: 600 zira', Umkuhâ: 300 zira'. Tabakatuh: selâsün. Tabaka-i evvel: İns; tabaka-i sânî tabaka-i sâlis: Tuyûr.

Aya Sofya-yı Kebîr, tûlen: 110 zira', ardan: 45 zira'.

Câmi'-i Sultan Muhammed Han, tûlen: 75 zira', ardan: 54 zira'.

Câmi'-i merhûm Sultan Bayezid, tûlen: 50 zira', ardan: 45 zira'.

Sultan Selim, tûlen: 36 zira', ardan: 30 zira'.

Sultan Süleyman, tûlen: 87 zira', ardan: 87 zira'.

(56-a) Merhum koca mimarbaşının tezkiresinde bir vechle nakl ve ihraç olunmuştur. Tevarih-i Bina-i Şehr-i Kostantiniye ve Aya Sofya-i Kebir ve sâyir ebniye-i Sultan Süleyman tabe serâhu. Temett'il-kitabu bi'avn'il-Melik'il-Vahhab.

¹²⁴ "Hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur.", Fâtîha: 1/1

SONUÇ

İstanbul tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Coğrafi ve stratejik konumu oldukça cezbedici olduğundan şehir birçok kez ele geçirilmeye çalışılmıştır. Şehir hala jeopolitik önemini korumaktadır. Asırlar boyunca dünyanın en büyük imparatoru olmak için bu şehre sahip olunması gerektiğine inanılmıştır. Yüksek lisans tez araştırması olarak seçilen “*Tarih-i Kostantiniye ve Ayasofya*” adlı yazma eser de bu cihan şehri İstanbul’un antik dönemden on altıncı yüzyıla kadar olan dönemini ihtiva etmektedir.

Bu yazma eserde Osmanlı devrinde üretilen bütün tarih kitaplarında olduğu gibi başlangıcında dua bölümü vardır. Yazar başlangıç bölümünün ardından İstanbul isminin kökeninden bahsedip şehrin özel konumunu incelemiştir. Ardından yazar İstanbul’un antik dönemden başlamak kaydıyla tarihsel sürecini anlatmıştır. Eserde kronolojik olarak bazı zaman dilimlerinde geçişler yapılmıştır. Antik döneme kısa bir parantez açılmışken Roma dönemi yazma eserin en geniş bölümünü kapsamaktadır. Osmanlı dönemi ise küçük bir bölümü kapsamaktadır. İstanbul’un kuşatılması için yapılan hazırlıklar, şehrin muhasarası ve fethi eserde kısaca anlatılmıştır. Daha sonra ise fethe müteakip İstanbul’da meydana gelen değişikliklerden bahsedilmiştir.

Eserde birçok kez çaresiz kalma, işin çıkmaza girmesi ve sair durumlar meydana geldiğinde bazı gizemli dokunuşlarla olağanüstü çözümler getirilip sorunun halledildiği görülmektedir. Özellikle rüya bu konuda en çok kullanılan motiflerden biridir. Yine esere genel olarak bakıldığında yazarın birçok dönemde dua ve benzeri İslami notaları kullandığı görülmektedir. Yazar eğer kendi dönemini anlatmış olsaydı elbette bunun kayda değer yanı pek olmazdı. Ancak Bizans dönemi anlatılırken koyu Hristiyan olan birinin ağzından *Allah* lafzının kullanılması dikkat çekicidir. İstanbul’un fethinden sonra genç Sultan, Bizans döneminde kaleme alınmış eserlerin tercüme edilmesini istemiştir. Elimizdeki eserin yazarının da tercüme edilen eserlerin birinden yararlanmış olduğu düşünülmektedir. Belki de yazarın faydalandığı Fatih dönemi tercümeleri böyle değildir ve Alî el-Arabî bu şekilde bir dil kullanmıştır. Ancak Bizans döneminde kaleme alınmış eserlerden yapılan tercümelerde de bu tür lafızların kullanıldığı düşünülebilir.

Örnek vermek gerekirse hazinesi tamamen boşalmış olan Bizans imparatorluğunda, hükümdar tam bir çaresizlik halini yaşamak üzereyken rüyasında kendisine altınlarla dolu olan bir yer gösterilir. Ertesi gün hükümdar rüyasında gördüğü yere gittiğinde bir kapı bulur. Ardından kapıyı *bismillah* diyerek açtığı ve hazineye ulaştığı nakledilmektedir. Besmele Arapça bir ifadedir, İslam dininde yer alan lafızdır. Çünkü gerek Kuran'da bütün sûreler bu lafızla başlar gerekse günlük hayatta Müslümanlar bu lafzı kullanarak işine başlar. Koyu bir Hristiyan olduğu iddia edilen imparatorun bu sözü kullanması mümkün değildir. Diğer yandan eserde geçen ayet-i kerimelerin bazılarında hata olduğu tespit edilmiştir. Yazarın kullandığı ayet-i kerimenin orijinalinde bulunmayan ifade eserde kullanılan ayet-i kerimede mevcuttur. Bu hususta birtakım benzer hatalar yapılmış, bazı harfler eksik kullanılmıştır. Bunun dışında eserde geçen coğrafya isimlerinin bazıları dipnot kısmında açıklanmıştır. Ancak bazı yer adlarının neresi olduğu tespit edilememiştir.

Eserin özellikle başlangıç ve sonuç kısımlarında Arapça ve Farsça tamlamalar yoğun olarak kullanılmıştır. Genel olarak sade bir Türkçe kullanılmış ancak araya girilerek ayet-i kerime, hadis-i şerif ve Arapça veciz sözlere müracaatta edilmiştir. Bu husus birkaç şekilde izah edilebilir: Yazarın eserinde *Allah* lafzının geçmesini istemesi, hadiseleri izah ederken daha somutlaştırıcı ve açıklayıcı olmak istemesi, sözü çok uzatmak istemeyip bir cümlede meselenin özünü vermek istemesi ve anlattığı konudan kendisi etkilendiğinden, hissettiklerini dile getirmek istemesi gibi çeşitli sebeplerden böyle bir tercihte bulunduğu tahmin edilmektedir.

Bir diğer husus şehirde meydana gelen felaketler ve insanların gösterdiği reaksiyonlardır. Yaşanan depremden sonra hayatta kalan insanların şehri adeta lanetli bularak terk etmesi dikkat çekicidir. İstanbul'u tekrar gelişmiş bir şehir haline getirmek isteyen antik dönem hükümdarlarına insanlar direnmiştir. Yayılan veba salgınından sonra hayatta kalan insanlar şehri terk etmiş ve bir daha dönmek istememişlerdir. Bu gibi olaylardan sonra şehir ıssız kalmıştır. Bu gibi durumlarda tılsım ve sihir gibi motifler eserde kendine yer bulmuştur. Eserde İstanbul'a kurulan büyük mabedin gelirinin önemli bir kısmı iki tılsım tarafından sağlandığı anlatılmıştır. İstanbul tarihiyle

ilgili yapılan okumaların genelinde rastlanılan doğaüstü motifler veya mitolojik imgeler bu eserde de yer almaktadır. Devler, ejderhalar, cinler, periler ve sair nesnelere bu eserde de kendine yer bulmuştur.

Eser bir dünya tarihi görünümündedir. Hz. Hud, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v) peygamberlerden eserde bahsedilmektedir. Ayrıca Cemşid, İskender ve Nuşirevân-ı Âdil gibi tarihin gördüğü büyük imparatorların dönemlerinden de kısa da olsa bahsetmektedir.

İstanbul, yangın ve deprem afetlerinin yaygın olarak yaşandığı bir tarihe sahiptir. Antik dönem, Roma ve Osmanlı devirlerinde şehirde sık sık deprem meydana geldiği görülmektedir. Araştırmaya kaynak ve merkez teşkil eden yazma eserde; antik dönemde meydana gelen depremler, insanların yaratıcıya karşı gelmesinin bir sonucu olarak cezalandırma aracıdır. Roma devrinde ise meydana gelen depremlerde böyle bir sebep aranmamaktadır. Sadece depremin yaşandığı belirtilip sonuçlarının anlatılmasıyla yetinilmiştir. Osmanlı devri incelendiğinde İstanbul'da bu dönemde birçok depremin meydana geldiği anlaşılmaktadır. Yazma eserde yer bulmamasına rağmen İstanbul'un pek çok kez yangına teslim olduğu bilinmektedir. Roma döneminde görülen yangınların bu kadar tahrip edici olması; şehrin sokaklarının dar ve ahşaptan evleriyle ilgilidir. İstanbul da çıkan yangında pek çok kez semtler adeta kül olmuştur. Tıpkı Roma'da olduğu gibi Osmanlı döneminde de şehrin benzer mimarisi yangınların zarar kat sayısını artırmıştır. Bir diğer afet olarak salgın hastalıklarla karşılaşmaktadır. İstanbul kalabalık ve geçiş noktasında yer alan şehir olarak, birçok kez salgın hastalıkların yaygınlık gösterdiği yerlerden biri olmuştur. Yazma eserde veba salgını, insanlara yaratıcı tarafından verilen bir başka ceza unsuru olarak gösterilmektedir. Veba dışında birçok salgın hastalık İstanbul'da görülmüştür. Örneğin on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında koleranın şehirde yaygınlık gösterdiği bilinmektedir.

Sonuç olarak tez çalışması olarak seçilen bu yazma eserle, araştırmanın merkez noktası olan İstanbul'un çok eski devirlerinden eserin yazıldığı döneme kadar olan kısım esas alınarak irdelenmiştir. Yapılan çalışmanın İstanbul'un tarihine katkı yapması

temenni edilmektedir. Umut edilir ki gösterilen çabanın, bu büyük şehrin tarihinin araştırılmasına bir zerre katkısı olmuştur.

EKLER

ORIJINAL METİN

سپاسی بدیع الامناس • وحمد بجد قیاسی اول اعظم
 وحی کریمه حضرت زینبیه اولسونکه • بنیاد عالمی نبی باعین
 و دیوار اندی • و فیه فک اعظم حرکت اوز زینبیه و کوه
 حاکم برقر اندی و صلوات و طیبات و تسلیات زکیات
 اول خاتم النبیین و حبیب ربنا العالمین الشرف بنترقی
 و ما ارسلاک الارجم العالمین • محمد سیدنا محمد ابن وقر
 المقربین • اوز زینبیه اولسونکه ال و اقبال و محبة بیکال
 بیه بنای شهرت و فخر اربابان و تعین تأسسین بنای
 وضبط و حراست ایلک • صل الله تعالی علیه و سلم
 ورضعهم عن باعینهم و من تلحقهم الیهم علی من نعمهم باحسان

الیوم

الیوم الذین والایمان • چون مفقضای فریضه
 تمای و فی الارض آیات للموفین • و فی انفسکم افلا تبصرون
 بودر که • دیناده مسافر اولان • اولادی آدم و
 منزل کون و فساد نازل اولان افا دعالم • کذولیدن
 اول قیون • کوجوب کیدن کار با تکرار منازله حالیه
 و انار با لیه لرینه • عین اعتبار و بصیر افکار بر لیه بصیر
 و تفکر و تدبر بر لیه • ان آثار نازل علینا فانظروا بعدنا
 الی الآثار • معلوم و محقق مشهور و مصدق قدح الیایا
 • حسبها الله تعالی عن الافات • و حفظ
 صاحبها عن الیه اشهر ممالک و اکبر انصار در و انجمن
 وطنشان و لان ایشا لرواسکی و بنکی عمارت انجمن
 عجا بر روز کار در • و بوزمانه که رسول الله
 علیه السلام حضرت لبریک هجرت شریفه بدین طوفان
 یوز تمسک اکی بل منصرف و لشکر • بوجیه معرفت النفس
 علی العری الباس الفقیر المعزوم خدمت حضرت الوزیر

اعزبه المستور الاعظم وصاحب الاخرم الاكرم القائم
 تدير الما المت في طريق الاضاف عدنا لما لك عظم الفضل
 والامتنان مطهر قواي ان الله يا رب العباد والاحسان
 علم الهدى كلف المورى محبا لفضله مني العلم اساحل
 السيف وصاحب الفهم ملا ان الحق وملي الامم ديدكم
 حضرت عياضا صانه ربنا عن الفخا واو اليه ايام دولته
 العلية ونفت والساس برفته وسعادته السبته ما انما
 امتد الزمان واختلف الموان سعادته منان واعني
 دولت اسبابك جاكيري آخريه الويد الاحمر
 هديها ولا مال فليس النطق ان بعد الحال انقصا
 برخصت خفها ايوب بوزكي رسالة ده شهر اسنانك
 ابتدا سندان بوزمانه كنجته واقع الا ان الحو النبي وآية
 صوفية نوك وبعض مشهور كرى لانم اولان ببارك
 تفصلا ان تواريخنا كني شاه ميدون تفج وخربرو
 ونبين وقرير اولكم صاحب نوك جناب علم الما اليه

خبر

خلفت خيرة الابد ولم يبدركم ملاك نظيره غيبنا
 كرسمة لطف بره مصالعه بيوم **الطهار** اري خلق كذا
 تحسب كنه فرجه بيدك يه با بنه حبيب سار به وزح
 سناي خويش كونه شمدكروه مطلوب شه وعقابه
 وخالق مجونه نوك كل فالار والله المستعان وعليه التكل
النبأ طه فطنت اجها اليه عن كل البية راويان
 انجان ونا فلان تواريخ روزگار شويلا روايتا ايلديك
 ابوالنضر حضرت آدم معبر صل الله عليه وعي نبينا ان هبوط
 ايلدوكه نصركم لشربك نفس اكي كجركان بر اسنانك
 بلدي آطه ايلدوكه ايلان با نصاري جانبدك كوي
 بدني طرفه لاق دكته فار شوب وشه بري وجهك
 شلو جزيره ايلدوكه شه سي سلك عامر نوك بروفي
 وبركوشه سي تكفور سر ابيدر وبركوشه شيبان قلعه
 جانبدر وايجهنك يدا طالعني وارايلدوكه بري آيه نوك
 برده ايلدوكه ايكجسي صا ونا الله كهدك كل صا شره نوك

او جنسی اسکی سربانی برین در دور نجسی سلطان محمد
 خان جامع برین در بنجی سید سلطان ساجان جامع
 برین ایدہ النجسی زکان نکیہ سید بیکہ معروف کاند
 ایدی و بدنجسی ادرہ قیوسی برین ایدہ اول سیدین
 عرب و غیر و بلائہ سنہ جزیرہ هفت جیل بیکہ مشهور ایدہ
 و تاریخ مزبورہ و زنده و بادشاہ ایدہ بوجریہ بکن
 ایدہ رخصتہ حصار ایدہ کالیسیہ عامہ ایدہ
 برین ایدہ اول حصانہ و زنده و دیوانہ قویہ و
 شہریہ جب جورہ نادکین و ارجہ باغ و باغچہ و من
 کوز زنده و بونی یا بانی صکرہ کبر و اولان مملکت
 ترک ایدہ بونی تخت ایدہ و کندی و وفات ایدہ کاند
 صکرہ کندی و کاندن البوزیر ساقاری و زنده و
 اولادی بونی بادشاہ سوری و حاکم اولاد کیم
 انارہ و کندی کالیسیہ قادی و مرکوز بادشاہوں
 دولت و زیری و ایدہ مرضی و من کندی طاعتی

سید

سند صکرہ زہ بر بادشاہ نقیاب الیہ و بدیل بادشاہ
 ایدہ مملکت ایدہ سیرا سیر و جمع امر و من و محل و عقد
 سین رجید اول کونکی زخیزہ انتقال الیہ بونی دق الیہ
 ایدہ نجید و قند ادرہ قیوسی سندن و ادرہ سیر و بوجریہ
 و بریدی کملتن جفہ سیر و نیم ناجی الیہ سیر کوزہ
 و اول شہر کلان ادم دیر سیر کیم بادشاہ قوت
 اولاد و زری ایدہ و زری ایدہ و کالیسیہ اولاد و من
 قندی کولک و دوشمہ با سیر کوز اول کندی ناجی کیم
 کد و رت سنانی بادشاہ الیہ سیر و جانی اولاد سیر
 و مطیع اولاد خاص کوز بادشاہ قوت اولاد صکرہ
 و زری اولاد و صیت برین کوز دیر و طاعت و قند
 ناجی کوز و رت شہر دن طعن جفاز دیر و صورت
 بولاری کوز دیر اتفاق اول شہر کلان بوجریہ ایدہ
 کندی چون شہر سوت کوز ریش اولاد بونی الیہ
 و طاجری سوبادیر کیم کوز ریش اولاد کندی

فضیله فیه ایلمد انصهره وزیره استیلا شدی بویا
 هر که کرسنه بادشاه ایلمد میسن لکره بر فریاد شاهزاد
 وصتی بودر البته ابع رزاکامه الفت نبورد دیل
 هان جو بان تاجی فالور شب کند و با شسته کیدی و است
 عرفه کر کیدر منم ایلم کیر وفالان کور حضور اولسه
 کربک ایلمد اولاس بودر که بن بادشاه برینه طوقه
 کوباکه بادشاه هر که اوله عشق دوز سیز زده اوله کاجا کور
 اوزره اولامین سیز زده مخالفت نم و هر نم را دیگر
 و از ایسه آنک اوزر سه اوم اندر سی جان با جا فانیل
 اولدیله و هر کور جو بان مخت کور دیل و دیک سنز
 از کجی زمانه اولد شاهلق سوروب و شمدی کور مانع بیک
 حاله کجای فم بنده رفاه برینا و از در کجی کجه حاکم دوز
 و بر افلاقیوسی و از در و انوک کرمی السون کور کور
 جو بان بادشاهت ستر ایلمد صکره اطراف بادشاه ای
 بو حاله واقف اولدیله و نه مناسبت بر جو بان بادشاه

اوله

اولاد بودیوان فمکک کور دیکیلر و استیلا نول ایلمد
 المعنه لوجه ایندیله و اتفاق اول زمانه عیسی بیخیم
 وجوده کلیدی **و فسطحی نام بادشاه اول ایلمد**
 رومه اکبری بادشاه ایلمد و عیسی بیخیم کجی ایلمد
 و معیر انوک اشیدوب حسن خیار ایلمد و اربا لوتک در
 کوردی و حضرت بیخیم کور دماغه خیر قاله و سوزدی
 کدود بینه تابع اولان بادشاه هر کور سی کارام و صغیر
 اولار و ایلمد صکره کور فسطحین خلقی عیسی بیخیم
 دینه دعوت شانه کجی ایلمد اوله اختیار یاره دینه کور
 کند و مملکتی مغز ایلمد اوله کور ذلک ایلمد عسکر
 چکوب نام لشانی نابد ایلمد و تاریخ کور کورده
 جو بان لوتک مملکت بت پرست و آتش پرستلر و غیره
 دوز لومل حاله و اولد فسطحین اثری عیسی
 بیخیم دینه فسد دی برینه اتفاق ایلمد با طاعه
 ایلمد کلری ایچون و زر زینه عسکر جبار و مغانه ایلمد

اياه مشرفين ومغربين وفردن وديكر دن كجوب
 حاشا حضرت منك عنا نبولود وحی الهك اما نبولود
 قلیان استنبولود فتح ایلد و مرکز طوبیقتك ریشلین
 فردی و قلاتلری جمله علسی بعمبرك دنه فردی و
 فسطین بونی ادهنصا که برین کندی و جریز اکن
 اکا فردن سنه کلمک ممکن دکا بدی فان وف یلد
 و ارمال و رجال و ازاب و الحار جمع ایوب دیکری
 ایوبی اشاک جاندن طولردی وانی فردی بولون ایلد
 و حصارینی بویدی بعدانی غن بدناج و اول زماندن
 بو زمان کینه تحت اولان اول سیدک فسطین ارسنه
 نسبت فسطینیه **مطلب** اما غیری
 روایر سنه روابت ایلد لاکه قبح حضرت سلیمان
 پیغمبر مشی معری الوب جن و انسه و طوبی و اینه
 مالک و حاکم اولد فان فصل ایلد لاکه اراضی معمرن نولک
 برینق شهر یا ایوب غن ایلد که زده و مجرب ده و جم اولد

فردن

دورت با نندن اکا کلمک ممکن حکمت الهک باستان ایلد
 برین کوز فردن اول ایدجک دیکری شهر که اف دیکری
 کارنق سینه جانه نندن درانی کورب **مطلب** بکلیل
 و اول زمان ایچن جن استا ذری و انش ماهری
 اطراف جهاندن و بولدقاری مکاندن راسته و الان
 و انجان و غارت حاضر ایوب بر عظیم شهر یا ایلد و حالبا
 اذن استا نبولود و غیری برین سور طوب کلان فرزند
 ماهیه حاشی و الاغیری کورن کسنه ازلدن
 مرتبه ده ایدو که راسته لالا بدر صکر حضرت سلیمان
 پیغمبر بو استا نبولون برین کوزدی غایتل کندی و فصل
 ایلد که غنی ایدجکدن برندن نقل الیه اما وحی الیه
 بلشد که اجمی با قنار در اول سیدک مقبلا و لمدی
 اما حالبا سری عامر نولک برینق بر اعلاکونشک با پاسه
 و انوک اطراف نقل و اونیاق با غمه رایله و کاهن سکاره
 چند غن بونق ارا کوزدی و ونشوبقاده شهرک

جانبه بر حصار باید که حال با غلظه برین دروغ غلظه
استا بولدن اول با این در راه اسلامبولک بری غلظه
دن اول بکلمت در صکره بافتونام ز عادیان بادشاه
ایده حضرت سلیمان نبی مک قولی معله کنور و سناسنا
نیوی با ایند و حتی بوکر نقل ایله و مرکز سنسداد
نزد و علاق اصل عباد ایله و سنسدادین عادی کور مشرو
تاجی اندن کیمش ایله و قلی اندن قوشا مشدی و حیو
بشادی و تحت نصیر هندوستان اطرافند کلوب قلد
شریفه هجوم ایله و بی اسرا تیل طائفه سنی فیروب
هلاک ایله و بیت المقدس احزاب ایروب و مصر دخی
دولودر لوجه لریله آلدی مرکزور بافتون دن عبری کسه
اکامتا و منت ایله محله کراکل طوشون جنک ایله دی
عاقبت مرکزور بافتون تحت ضری صدی و بیت المقدس اندن
قوزردی و مقری و شاهی و عبری نقل ایله و کبری براری
الذکر چکوب ایله و هندوستانه کور و جزیری و قدسین

وشام

وشام و مصر و مغرب زمین و یونان و فونک و روس
و روم و اکروس و بلغار و جرکس و ترکستان و فارس
و چین و ماجین و عرب و عجم و هندوستان و کوریه را رخ
و کمال اراضی معجزه اولدک اکثری مرکزور بافتون
مادی اولدک تفریق ایله اول سبب ایله حضرت سلیمان
بعجز عم دن صکره کلان بادشا هله مرپی سلیمان نبی
دنیاه حاکم اولوردی بوسوال اوزره خلی زمان
سورلدی اما سنسداد بر عادی باش قلد و روب باشقه
اولدی و مرکزور بافتون اول زمان بقین ایله مسکره کیه
بو حاله کلدی و مرکزور شهر ده حضرت سلیمان بعجز عم
بجور بر اعلا سری و بر معلا کونک بافتون دیکه
بروزن آرم ذات العاد کچی معدوم المنال ایله و هم
کل بادشاه نیرگا و نینا انق ساکن اولور لردی **اشاف**
مرکزور بافتون زمانن زلاله واقع اولدک و مرکزور کوشک
بعض براری شهده اولدک انی مرمت بذر کنی برده کورن

4

زده بر یوت بولد بیکه در لودر لوصغله و انواع
 ماهیه لاله منسج و قید لولعل و جواهر و غیره لالتون
 و معانیله مرصع اولون بی کورن کشفه صورت بیکه
 هنوز استاد انوک نقشه دن فارغ اولمش اوله بیکه
 اکثر عاظمین ایدر بیکه انجان و اردر یا نغوانی
 کورد بیک ساعت زیاده خبران اولون نجیب ایلدی
 و یانتان اولان افاضل و اهل معرفت انوک اصله
 صورتی فکر و سسته و حدیث کاسته بایر کد سلی
 بیغیم بزم سخاوتونوک دورد بیکه بر ندر حضرت سلیمان
 بیغیم بزم آندن او توری جندن عنان کلی و اسخان
 احلی و اقی اولمش **حاجی پور** حضرت سلیمان
 بیغیم بزم یور سینه ملک اولمش و کوزی ممالک بیغیم
 طوعا و کرها خواجه آلودی مکر و کشتن زجر
 اطاه و اراده آفاق عکورتام فونک بادشاه و ایلدی
 حصانت و حفر فانت و عسکر بیکه حضرت سلیمان بیغیم

تایع اولمش

تایع اولمش اول مسبدن کانس و جندن و جوبیدن
 یوقار و بریلر و اردرها کونون روف مکر و جزیره
 دیکر کن فوساندر و طرفه العیان ایمن آنویغیم ایلدی
 و مکر و عسکر و جمع اهل عیال لظنون سیر ایلدی
 سیده بیکه حضرت سلیمان انوک نظر شریفه کورد بیکه ایمان
 عرض ایلدی قبول ایلدی نکر اقام ایلدی و سلی اولمش
 مقید اولمش ان اولار یا سنی کندی و نام و نسا تی ایلدی
 ایلدی و انوک اهل و عیال لندن اولمش ایمان قبول ایلدی
 حضرت سلیمان معکده و عیالنه فاندی و اولمش سابقه
 شفاعت حکیمه کفر اوزینه مصر اولمش و رسلینه
 الحاق ایلدی و مکر و عسکر کورد بر مکر در خندان و مائة
 تابان شمشیر نام قهری و ایلدی و قلع خوفند زلمانه
 کلبی افا کفر غنی و عدوت دینه سنی اظمار ایلدی
 کولکن باقی قلدی و حضرت سلیمان تم مکر قهری
 زیاده بیکدی و متع بورد و غنجه کاحله الله کورد

کا مختار اولاد حتی جمع حاصل کنوٹ اور زینہ
 جو زدی اول سبب دن الشا حبال الشيطان **حقیقت**
صحیح مفردہ ان لثا شیا طین حلق لثا لغوذ با لثه شمر
 الشیا طین طرا صر محمد رود بر لکه شیطان ان شیطو
 مدوعی برده عورت با سبب استغرا ابدرا **النصره**
 حضرت سلیمان بعد کور شمس غائب محبت و جمع دیوار
 سامع و استدیو که رانبا اولاد و حاضرین کوز رزم
 و شمس ابدی و صفتی کوز زدی که حضرت سلیمان تم
 بوجله جلی و جمع ابدوب بر بوت دوز زدی بر کون
 حضرت سلیمان دم قلب سر و حاضر مستقیم زله آن که
 واروب حاضرین صورتی شمسه داخلی و لوصین کوز
 در ابدی همان یوزن کوز بر زدی و محصور بق صورت
 کوز زدی و نما رض اظهار ابدی حضرت سلیمان دم
 اکامجت بوزن دن بر رانجادی و علت اصل صورتی
 اول دخی یو با نه ابله سلیمان دم شویا له عرض حال

ایله که

ایله که بر مرض سودوی و زرافت و و سواس کا عاثر
 اولشدر و اولدن که کله زیاد تم و غصه به نینلا اولشدر
 ردی که حضرت سلیمان دم ابدی هر مرضونه بر شفا
 بر مبدائی وارد اگر خسته لعل لولک اصله و لث و یو
 شوشک مسینه عارف اولو سوزمندا رومری صریق با لث
 و یو عارض به ممکن اولدوغی قدر علاج بوله که شمسه ابد
 شویا له معلوم حضرت اولد که کوچیک دن بر و با لث
 ابله زیاده لث بعلتندم و عقل و ذکرمان اولد حیا ز
 طولشدر اولد شخص نظر بند نایب اولد و جمع حویم
 شاشدی و دو کلی اعصاب سست اولد و غوز و مکه
 یو مرض بد کجه زیاده اولد و عاقبت بنی اولد و لکنه
 دیوانه ابله دیوب حاموش اولد حضرت سلیمان
 دم یو فسیه دن زیاده متعین و اول حال دن تمام نشد
 قادی لث صکره بر فکر ابدی و شمسیه نطق ابد
 بوزن عجز کله و بوراز کسبه ابله انج کله و حنی

خیری کوز سوناسکا هر نوجهه نمک ایسه علاج
 اشو بلر شمشیه ایندی بن کندو علاجی بوزم اندن
 غیری برونجهه قابل امکان دکلدز اکر دیکیم اولور
 فیها والا کسه بجا علاج اشون و یوق بره زحمت
 چکسون سلیمان علیه السلام ایندی علاجک
 نذر کور لور مراد نه ایسه دی ایلم خانقون ایندی
 مرادیم بودر که جه اولک استاد کامل و ماهر تر نشای
 و صورت کبرلی نیا با مویک صورتی و شکل و انداز
 و نقش و وزین صورتی تماله قهر منیا که بجا مویک
 اوله و اوله کبری و هو سی جملدن کیم اوله نمان
 اولر اوله دینان صورت دوزنک و نظوبری و درده و
 خانق مومن خانق ایدی و سلیمان علیه السلام فر کون
 محبت از نمانک و بر سوزن اکی ایله دی و علی التعلی
 بوز اکر کین عو صبری بردن و خوردن لعل و حویطر
 و اش صباغری برو معادن دن و اوقیاد کان جبر دبل

دختر فزیده

و شمشیه با با سی شکلی و هیت اندان بر صورت
 دوز دبلر اکر دخی حضرت سلیمان علیه السلام
 بوزد و غنی غنیمت بلوب بر انا اشک صورت و رعنا
 نظوبر و هیت دوز دبلر که کانظر ایلمن کسنه حسن
 و لطافتی زمره موش اولور دی اوز زنه اولان
 جواهر و معادی مشاهد البین حیران و بیوش اولور
 خاصه جانون مرکوز و صغیر با ننه اولوب کجه و کور
 ندون کانظر ابدوب اکر دی و اش بر حظه بران
 اولما زدی مکر اولک زدی با با سونک صور سینه
 اکلنک دکل اید بلکی اولک با بالینک و دره ارنک
 دینی یوت برسک ایله مکر کوز صورتی هانه ایله
 دوزوب دوزوب اولک عباده مشغول اولور سوز
 فاقا سلیمان علیه السلام کانصکری باه بر سینه
 ایچن اولور دی اشو ک کج عبادت این فر دی اول
 سید حضرت علی علیه السلام ضرع لک کندوبه

مخصوص باشفقه برزجر است و حضرت سلیمان علیه
 السلام از نیاده مانا ایله و بوسه کتوبه موافقت
 کتوبه زمان قبله کتوبه بر اعلا کوشک با بدرت
 و فرکوز کوشک حالبه ایدمکن نشانه وار ایدمکن
 اکافه سلیمان دیر و عوام عطا ایدوب سخت سلیمان
 دیر و فرکوز کوشک با پادشاه صکره شنبه حاصیل
 اراستند جنروب کافه بدی و افرایله کج جانوت
 استادی کتوبه دن غیری کسه اون کوشک ایدیه
 و شنبه فرکوز کوشک دنها قلوب کجه و کوندوز
 عبادت ایدمکن مشغول و مداومت اولد و حضرت سلیمان
 علیه السلام کتوبه عالمته اولوب کاهن زیارت ایدرت
 و انش و جنک و طبر و حشک و جمع عالم خلقونک الخوانی
 کوروب و مصالحتی کوز تمکن حال اولدیدی کتوبونک
 و جن عبادی و ایدمکن اکامتجه اولوب فرکوز شنبه ک
 نحو الدار خبیر دار اولدیدی و پویه عبادت ایدمکن کتوبه

توبه

دوشنبه ای فاما کتوبه من غم نغمه و غیر بارش
 ایدمکن و برصعتر و کتوبه رسایه موصوف اولان کتوبه
 لایم در کتوبه خلقونک الخوانی کوره کوزه و حقیقا
 عبادت ایدمکن و فرطاعت ایدمکن طبری ایدمکن کتوبه
 و حضرت سلیمان علیه السلام اول عورت ایدمکن
 کتوبه ماسنه صایمروب و آخر ایدمکن و نفقت
 ایدمکن مقبلا و ایدمکن حوتعا ایدمکن صورت ایدمکن
 بر سخت عطفه کتوبه ایدمکن و سار ایدمکن ایدمکن
 اولی العزم من الماسین طبری ایدمکن و ایدمکن ایدمکن
 جده کتوبه کتوبه و مسلمان و نیتان و ایدمکن برو
 و حروا نسر و جن و طرو و حشک و جمع کتوبه ایدمکن
 حاکم و منصرف ایدمکن اول فریه دن مغرول اولوب ایدمکن
 دوشنبه ای و ایدمکن و ایدمکن حکایت و
 ایدمکن و ایدمکن و ایدمکن و ایدمکن و ایدمکن
 و سطر ایدمکن و ایدمکن بودمکن ایدمکن و فضل

واهل بيوت واهل عتق واهل فتنه روشن و مبرهن ملامت
 آتش در بنام اکتفا انکار و مبین ذکر حضرت سلیمان
 نبی علیها السلام بادشاه خلق و ساد قاطب الشریح
 و جمیع اصناف و صوره و حشر و ذوی العقول و غیرهم
 و زینبیه حاکم و متصرف و کما مبرهنه بیست و خاصه بی
 ایدی ذرا که اول مهر خندان جنتی ایمن خود تعالی
 اسرار عظمی با ایشندی و حق سلیمان علیه السلام
 ای بر ما غنایه کردی ان و جن و طر و حوش و بل
 و جمیع مخلوقات انبیا و مورثا طایفه متغیر
 و جویز کبریا به متغیر و لدی کما اسم اعظمه
 مستور و مفاد حضرت سلیمان علیه السلام تابع
 مطلق بی تعرض عباد اولوز لاری و اول مهری دائم
 طهارت و زینبیه کردی و حالیه کردی و زمانه و
 جا ایله هر زمانه کنده و فرمودی بلکه اگر جاریه
 نقیض ایشندی امینه ایلی و مکرور زمانه مبرهنه به

۱۱۴

تسلیم ایدردی و امینه مهر لوزدی طرز ردی حشر
 سلیمان علیه السلام خاندان فایح اولوب طمانه
 ایلینجه اذضکره اکانتسلیم ایدردی **و بعضی نصوص**
دعوات ایدر که مکرور مهر شری کنده و دن غیری
 کس نه یا بنیادی ما جوهره و جمیع دردی مکتوبه
 که طریقه و انبیا و مطهر انبیا و لدی غیری زمانه اولوب
 طایفه ایمنه فرود و مکرور امینه انی کوزنده فرود
 و معین ایشندی تا که طهارت انبیا و نجه کوزده و انبیا
 کدوسی مهر ایشندی و الله اعلم ان ذلک قد کان کل
 انسان و عقل نوع او مایل محقق و معلوم و محرب و معین
 در که جن طائفه بی و بری مبارکی انبیا اولوب انبیا
 حکم فاهر قاسی و بیتر حال او زینبیه سرکن اولوز انبیا
 اکا استغاث و زینبیه فصدا بل و اول سبیل حضرت
 سلیمان علیه السلام حدیث مستطاب اولان خندان و سخن
 حکومتی اولابیر اگر چه مهر غولاه ایشندی طمانه

ادر زدی **فاما** کدو بطنه کون شیطا نظری فر
 مزلدی و جن طائفه سندن بر شیطان از خون و در بو
 معلون و اولاد بکه اکصون فالراجن در زدی
 و مزکوز اول زمانه سائر جن و کس مبرسی ایدی
 و کدی و ای حضرت سلیمان علیه السلام اینه برابر
 طوزدی و هر خصوص کبر و عناد ایدر کدو شیطا
 علیه اللغه دخی فی قدر زدی و اکثر دیور اکوسیر
 ایدر زدی و اول معلون حضرت سلیمان علیه السلام
 مک فرستی کوز در زدی **اما** مهر جیند خوف
 ایدر اول سبیلن اکضر کوزمک قادر اولن
 زدی و بر نیک انک قادر اول فر زدی صکر فری
 او غلغه فصد الله و متصل اکجا شور دی **فاما**
 حق لغا لبتک قدری بنندی دیو معلونک فرضی
 دوشدی حضرت سلیمان علیه السلام قلب سیم
 و خاطر مستقیم بر بر طهارت حائیه کیدی مهر شریف

و...

عادت وزره امینه بر سبب ابلیس الملك اراد نبله
 حلاوه برز اکندی و صخر لعین فرضی غمت ببلوب فی
 الحال نوبک ایجن حضرت سلیمان علیه السلام
 شکله کیدی و اول کید و کفقا لاصورن وزرینه
 کیدی و اولک با شندی دولندی و تاجی عید بکتاب
 و سوزینه و کما آتیه قلبا ایدوب و امینونک او کدو
 جقه کادی و امینه ان سلیمان علیه السلام صا زدی
اولک عادت وزر خانجی اکشیم ابلیس و اول لعین
 مهری بر ماغنه کجوب اول شکل و انامه کجوب مخ
 وزر نیک او زدی بر وجه کم صلا کسسه شک
 ایلر دکی سلیمان علیه السلام کدوسی اوله و دائر سلیمان
 علیه السلام خدمت منن طوروب جمع حکم و ناصر
 فانی و سخی و نذر اقی کوزدی و کوزی احوالند خیر
 دار ایدر نینه اول اسلوب وزرینه حکم حکومت و الموقر
 انکمه بنادی و جمع الن و جن و صر و وحش و ریخته

وبالجملة سليمان عليه السلام خبره طاعت
 ايلين اشباؤك جمله سي بوكا دجى سامع ومصع اولد بيل
 اول سبيله كه مهر آتوك المنق ابدى وانرا سر اعظمه
 مسخر ابد بيل و خاتمي كوره در لردى و جاره و نجاه مهر
 نافع اولور لردم اول زمانه فركون بعين هره سنده
 ابدى ابدى اما خاتمي ايتك حكمتي و بغيرك مفايسوك
 هيتي شوبيله ابلديكي سليمان بغير عليه السلام مخنه
 دوشوب اول فلاكدن خالص اولجه فركون صخر ايلين
 آتوك محمدن صورت جمال كي طور لردم و حضرت سليمان
 عليه السلام مشرعدن بور و محمدن خانم بردن
 نصفي نكته فادار اولردم حق تعالى ايتك حفظ مراستي
 وعون و جانيه بوجا ايتك حضرت سليمان عليه السلام
 طهارت حانه دن چيقوب امينه بولامانم و مهر
 و ماحر سندن خردان اولمك سر ايلن آد اوبامينه
 بولوي و اندن مهرى سبدي امينه ايتدي سن كسنه

بند:

بند نه استر من مهرى سليمان الله وسر ايتك
 خلقى خالى طويجه سكر ندر كورد بلكه سخت و زور
 سليمان طور ردى بوكا كي عيار در در و كي ديوان
 در در لرحاصلي سليمان عليه السلام بوني كورنجه
 زياده مجذور اولمك و نفاذ سوبلدي ايتك اكا
 ايتا بديل بغير اليه امر كان مغولا مقضا سنجه رضا
 و تسليم و اصبر و ماصدك لا بالله مفهوماه عامل
 اولوب جار نجاه و باشن الوب جيقوب كندى نك
 ديار ايلدا بوجا بندن آصف دوران فركون ديوك
 احوال مشاهير ابدردم كيدرلك بعضي نفع مخالف
 اشرا ايتكك فضايل اولمك ارجه اللدن كلردى
 افافكه و ارز باطل جانيه ناظر ابد ايتك اكر نجن
 طائفه سنه مائل اولور دى و كورد كي طور ريج
 آردردى باحصوصم كه بايقا اميه قصه سن و شلمان
 عليه السلام سر ايتك مهر او جندن واقع اولان

احواله واقف اولندي فکري اسلله بلدي کي تخت
 اولوزان سليمان دکدر و خججه سراي خلعتک
 اسفارا احوال بلدي و انزه دخی دویشلردی
 و عورتلری و جانی لری دیدیلر که اول جیض کوردی
 زمانه یا یوم اوغرمزدی شمدانیمین اولوغ و قور
 بزه کل جیض کوردی و کز وقت کوب بزنده یا نواسه
 دخی قاجر و رودخی کوردی بلدی کز و احوال جیض
 احوال آصف بلدی بلر و اصف اسم اعظم بلوردی
 و سحرده و غیره ماهر ایله اگورده ندرک ایدوب
 زکوردی بیولک بجه سی فصدینه اسم اعظم او قومه
 بشدی و یونسل که اسلیان دکله ایه حق تعالی
 زنی ندرن قورن و اگر سلیمان کندوسی ایه حق تعالی
 اصلاجه کوره و اصف اسم اعظم او خججه ملعون کورد
 خوند اوغرمز اولد، و کوردی جیض ایشلری بغلاری
 و شیطانی خلق بلدی جان قورن کندی و مری دریا

شکر

مجملک جان او زتر برن بر افدی کندی و جن طایفه
 سزی سلیمان نولک حکمدن فرزندم دیند انلردخی
 نارمان اولدی حق تعالی نیک ارادینه مری بالیق
 یوندی و یوندی بر له لاله اولد، تقدیریلد موج
 اول بالیق دکر کارته آدی سلیمان علیه السلام
 فلا کله آخ و دلیل کز یورودی اقاد کز کارته ایشد
 و فصد بلدی بر کسبه نبوت راق فمکنه باش اولدی کز
 اتفاق کز یوندی و بر فاج کون ذکر باسنا کزوب
 بر کون محکم الخ فالشادی و بانته بیکی بو عیال جوج
 القاب منکسر الحاطر کز دکر کارتن بر بالیق اولد
 و جوج بلا سندن فصد بلدی اول بالیق عدا ایدولدی
 نزل یوب فارنی یاردی کز بر مری شریف جینه کل
 و کون کز کوزینه و قلبه ضیا و برشده جان بلدی کز
 نهایتی اولد حق تعالی حصر بلدی و اولش کز بلدی
 و مری یونوب ویدی باسنه قودی و بر مغه کوردی

و سنجع شکر ایچون باشره قوردی هوز باشین بریدن
 قالده زمدن جمیع المن و حن و حشر اولان عادت
 اوزرینه اوستانه جمیع اولوب و باشین سنجع قالده
 پیلد امر ایله اوروپ تختی کورون حاضریله
 و برانوک ایچنک یا سنجع بولندی و اصف حضرتلی
 و جمیع اکابر و اعیان اسدن و جندن تعظیم و تکریم
 برله مملکت طوفان حضرت سلیمان علیه السلام
 استقبال ایلدی و جان منه عودت ایلدی کی کبر و
 اولک حالته رجوع ایلدی و معون سخن ایچیز مریه ایله
 محطه برافندی تفضیکره باش اولوب بدی ذریالوک
 اوتد او جندن جن از غولری و شیطان طیارلی
 آکاییشوب قید و بند بیله طوفان حضرت سلیمان
 علیه السلامک حاکمی شریفته درلودر لوجو
 و عقابله کور دیل اولدی کا و او خشم و عتاب ایلدی
 عسکره امر ایله کی مریه ایچونک شانسه لایق و یونسه

مؤلف

موافق برینوک طاعتدن بکانه طاش کسدر دیل و
 انوک ایچون خوف ایلیوب ملعونی اول طاشنوک ایچن
 جلس ایلدی و طاشنوک اثرین قورسونلر برکیدی
 محکم ایله دوکد کد تفضیکره اوزرینه مهر سلیمان علیه
 السلام اوردیلر و حن و شیطان انی ذریای محطوک
 اوزرینه برافدی و سلیمان علیه السلام تخت
 ابریکور شنبه عبادت ایلدی کی یونسه کو مدی
 و جندی کنیدی بولدی اسبق حضرت سلیمان علیه السلام
 مدد قدس شریفه اجازت ایشدی حتی ذریلر که حضرت
 سلیمان علیه السلامک تختی اول بولدی اوزری
 اولمشای و هم قدس شریفه اجازت اسنیجه حضرت
 سلیمان علیه السلامه فی کوه کادی زیراکر اولدی
 مقبول دکادی ایچون خنقا اکامخت و برده تاکر مزبور
 حضرت حقدن غیر بر میل ایله و دنیا فانیلرک الحق
 شته لینه کوه کور میه و محنت زمانی بکادی و مریه

حالتہ واقف اولجہ شمشیر کشندی همان غوری ریخته
ادم کو بندری کی بولان دور و دور و خوفناک نیک
بولیہ فندره و باخود حقدن کلمه اما اللہ تقدیر
واران و اراکا ابرشمدی کند و اجلیله هرتا ولد و فرز
کو رسنا تم ایدنگدان کو ملوفا اللہ و کسند ما لایخیر
اولدنا انا اول زمانه کفر کور یا نغو قصه سی سلیمان فرات
ایندردی بری فان کن بولیدر اول ائشاده بانقوبو
ندان زیاده غیجا ایلد او وزیر بولید ایدی حضرت
سلیمان علیه السلام کو بد کولیا نوزی با پادردی
و قدر باد کارلی عالم غودی دم او غلامی بدی
یوخسه نوشته میانه ایدی دد و زرا ایدلی
اول دخی بز جان دم ایدنا اما حق سبحانہ تعالیٰ اکبر
و هم باد شاعلق و بردی و اول وزیر و لک اسند
بر زیاده اوصول و نما غافل و وزیر و ارا اید بکه کا
فسور دیر لردی و مرکز فسور جوق نوا یخ بولید

افزون

وقدس شریف کورمشدی و حضرت سلیمان علیه السلام
مطلب چار سبیل اقصا بنا ایلد و کسید اقصای دخی
یلورده ایلد احوالندن بر رسو ایلد و حضرت سلیمان
علیه السلام حک حکا یعنی و ما جان اسق تفصیل ایلد
تقریر ایلدی لندن صکره ایدی ای بادشاه جهان اسند
دخی زمانه نیک سلیمان سن و سنو ک مملو ک و جینک
و قدر نولک و مکنو ک اندن قلم اکر ایلد کور عالمه
اکلی اسر سگ سن دخی بر یاد کار ایلد ک سنو ک ایلد
دخی سلیمان ایلان ذکر اولته یا نغو فسور و لک بولید
دبد و کندان زیاده حظ ایلدی و وافر و فرین و غنی
قلدی و ایدی جاق بر ک کله اکر فکری سولید و لک
و کیر لوصیر محاسن ایلد و لک ایلدی شمد کور
فکر ایلد و خاطر کری عاشق جانده متوجه فیلو ک
و بوی کجه سبغ نه خاطر اولور سه با برین کجا اعلا م
ایلیک ایلد حق تعالی بره خیر لودوش کونستره و بی

دینارده حیرت به باد و الحقی عمل سوق بدیورین حاصل
اول کجه وزیر لوله هر سی بر دز لوله فکر ایادی
و عقله و وطنه و ادراکته غنمه کوره بر نای خاطر لوله
و ان نه جلد سی دیوانه کلوب هر بری حال الحاقه منقلوب
مغایبه باد شاهه دعا و نسا لر قاید بل جسد کف کفری
بونیله اوزینه فرار ایله کی بر عظیم شهرینا ایلیوب
الیخت یاق ارونک و قالدن ممالک دن جنی رجال و
وزخا و اموال کوزمه بر باد شاه الله و لوله طوبی فکر لوله
مخسین و بلند شهرینه افرین ایله قادیج با باجه جن شهرینه
برده اولونه جانندن مناسب دوشه دیو فکر ایلیدی
بادشاهه یون سوا لالهجه همان بر و غرودن جواب
و بر دیر کی بادشاهه حصه نری بلک بیور همان بیورق
سندک خانیست بر دوزن دبدیل بر کجه دخی دوشن عالم
دبدیل کی مسولک باجه جن شهر فرود کین اید کین اقبیب
چلیچن کارنای اولور وینه اینه وزیر لینه بعدو

شکر

و شکر و اربوب تفحص ایلک دبدله هر بر سی کینو
مصلحتنه و بیلد و کینه کوره بر بر قلا و زلدی و اکیسی
بر قول اوزینه اتفاق ایدمدیل و بر کجه بادشاهه
مخسندن غائب اولد و بعضی روایتی اونی مخسندن دوز
قایدیلر و شکر کی اسلامبول بر نای براق دبر صباغ
اویانازی کوردی کندوسی باجه بالیکوز بر صخر دم
یا نور کن ایلد دیزاردن نام نشان یوق مخر اولوب
اولوب باغ اوزینه فالقد و صاغنه و صولنه کونک
اوجله باهوب اسکبه کادی و حالیبا سیر ای غلمه کونک
برده کی سابقا سلیمان علیه السلام ایلد بر کوشک
یا کیندی سکره ویران اولمشدی و اچمنه مر کور کور
شک برین بکونوب جو ره باستان کور کون غلطه دن برنج
کسته مکر اولمغه جنوب یوز لوله کور لیدی کور
بادشاهی ایلدن کوروب و جانور سنمشل سکر دیرک
یا ننه کاد بل کور دیو یا ننه بالنگر بر مکلف دم بیاده کور

وارد بیل بیکایه خبر و بر دبل اولدی آنکه سوب کتوب
 باقیب کوزمه کرمکات بادشاهی یا بنود ری سلطان
 یونان بالیکر تان دو شد که دیوب آندان ایوب سکره
 بادشاهی ک ایغنه دوشاهی و اول عیبت حالند
 صورتی بادشاه دخی باجر صنی اعلام ایله و اول ایله
 یولشد و غنه زیاده انصعالی و **فی الاکار** غلالت
 جکد پلور ک کجی خانیستند بیل **اولدی** طولشد دخی حاصل
 کلام غایت کندی و دوش غلالت ک اشارت اولتانی
 بود دبد و اول حسیع ایله جکمه اولاق کوند کدی
 تخشی و رختی کتور مرو و زوار کاد و دخی طغش
اولدی میام قلوب بادشاهی عتند بولما دیرو
 اگاه حال اولد بلدیله هر طرفه آدم رصا لیدل و من
 صیریه خبر کوند بیل ناگاه اول و ران اولاق قارنته
 و بادشاهدن خبر و بر دبد **آنجور** زیاده سوب
 و آفتاس و غایت و ترسیات و عجایب برله فالغش

بادشاه

بادشاه بیدل و عظیم و کبر شمر طللاری برینه کتور
 و عت خشم و صلح و عمل کلد که نصاکه و وزیر له ابندی
 دوش عالمی نه اشارت اولتانی بر یومش همان شهر
 یونان باقی کوزمه رادخی سمعا و اطعا دیوب بادشا
 هونک فکر فاستنه و طالع کاستنه درم و نثار المایلر
 و بوری **اولدی** و ایندیله ای بادشاه روی زمین
 سنوک طالعونک اشارتی و دوشونک کجی کادی
 سلیمان بیغیر علیه السلام بلند و ک منام عظیم
 سکا نصیب اولدی و کامتیر اولین کار جسم کمال
 و بردی اندک صکره بنا الحوائش معقول اولدیله و اکا
 کوره نذاریک انک بیلدیله و یا نقوا اول حسیع و وکی
 اطراف بکرتنه و سایر مالیک بادشاهلرینه المیر کون
 روت سنوبله اعلام ایله کجی کجی کجی کجی کجی کجی
 و یوجزیه در بر شهر عظیم و مقام کجی با جمعه نشان
 اولدی سوزدی و سنان مقصدا شیخه هت پین سن

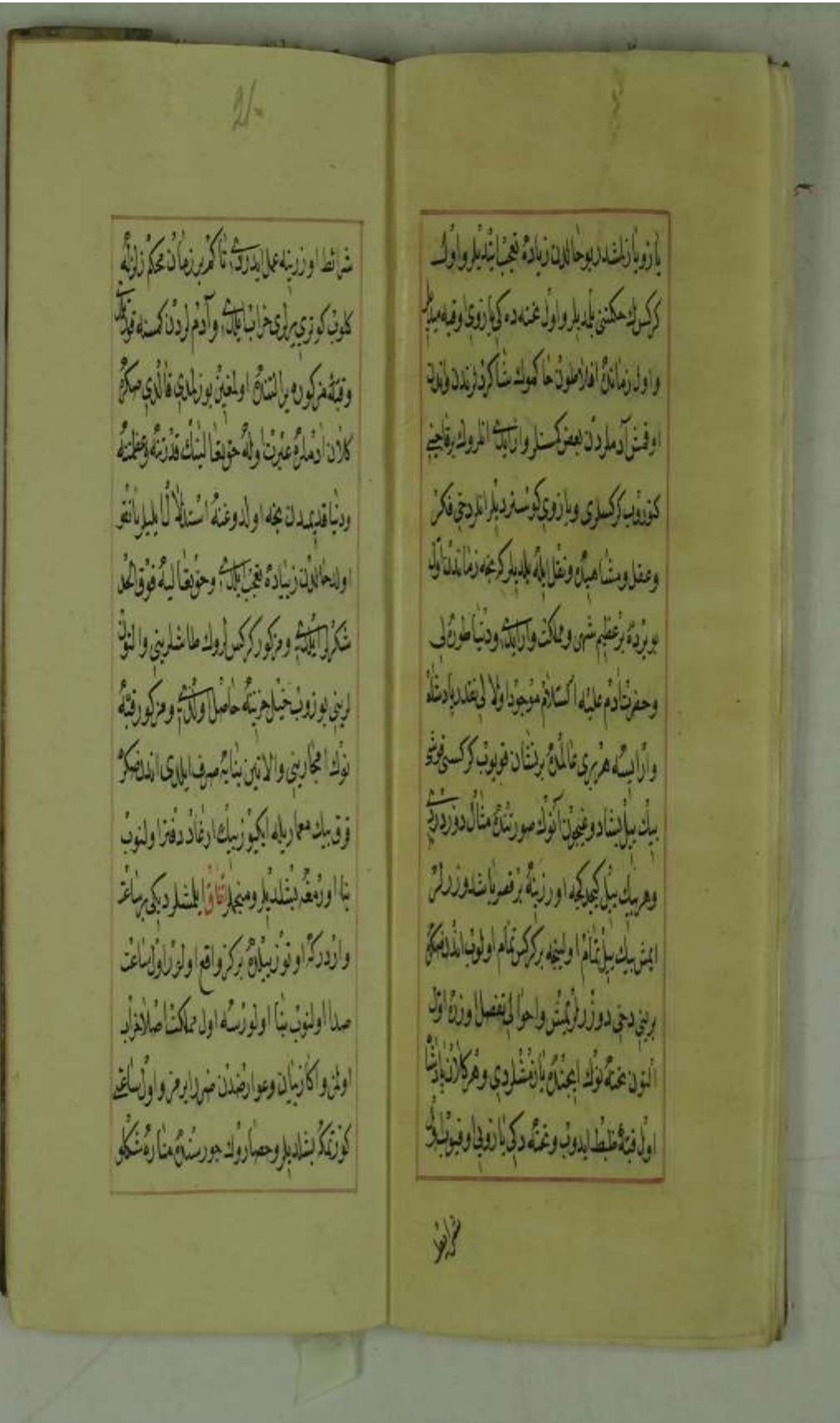
مملکت کوزده اولان اوستاد لردن و نماز لردن و
 ملا و کلبه دن بعض بر لردن بولنان دو کور لردن و ارغا
 داردن و کراسنه و آلات و لوازم تمامت نغذیه کن
 اینه بوجانبه کونن رس و قلب و قلبه متا بدوب بو
 خبر لو مصیحه بی بولنه سن و کجا لاردم این سن
 و هندوستان و سند و خطا و حق و جین و ما جین
 و دشت فجاج و مسک و روس و بلغار و انکروس
 و روم و فیکر مغرب و مشرق و زنجار و جاز و بحرین
 و مصر و شام و عراقین و جمیع و لایسک بگری دو کلی
 اطراف کلمه حاله الحجه مقدار لو مقدار الحجه
 اوستاد لار و ارغادر و آلات و زواده کونن رویت
 تمام کراسنه بقدر قدرل صکر بنا او ریمعه بشل دبلر
 یافتن قیبه و ریز زمین و کراسان و اول زمانه
 اعتقاد لری بوا بدکی دویا ملوره لی اول بره کسه مال
 و رمش و اول مکان کسنه بنایا بنا مش اوله و الک

اول

و لایب جور و حصار و ک و قلمی فاز دبلر و بعض برده
 قبا چندی بعض برده بمشوق طبرقا و لغین فوق اشون
 مقداری تمام فاز دبلر تا که اول اتفاق بر برده فوق اشون
 مقداری فاز الحجه بر اسک با یو بولندی و اذن بره اعلا
 طاسلر چندی و اولک اردنجه اولدیلر و دخی زیاده
 فاز دبلر اکثرن بر اشون رفقه بیدا اولدیکه دوری
 فوق اشون در روی بی کاکور در اطراف اربندی
 و جالشه رق قوسنی بولدی لردن و دور لردن جیلر
 ایله اجدیلر ایچین کبر دبلر کی قیبه نوک بر کوننه سنه
 المی عدد کرس قوشی صورتلر و اردن که حکم یا بمقدار
 دور نش و یوکری و قدر لری برین لعل و الماس
 و یاقوت و بدخشان لردن کرسک اوستاد بیگ دانه
 طاسلر حصر یا بندر و لستند **الماس سوده** تمام دور نش
 ایدی و انجمنک انما میهنز تا تمام طور و اولک
 او کتک برالتون نخمه و اردن اول نخمه ده بر حجاب

بازوبار شد در بوجا لان زیاده فجب ایندیله و اول
 کر کس لک حکمتی بلدیله و اول غنه ده کی با روی و فیه مبدل
 و اول زمانه اول اهلون حاکم لک سا کر ز ندن و این
 او فشق آدم لردن بعض کس لک و اول ایش لک و اول
 کتوب ک کس لری و با روی ک کس لری لردن فکری
 و عقل و مشا مشا و عقل باه بلدیله ک کجه زمانه اول
 بوردن بر عظیم شهن و مملکت و اول ایش و دنیا طور ل
 و حضرت آدم علیه السلام موجود اول اول خدا دادنده
 و اول ایش هر بری عالم بر نشان فویوب ک کس لری
 بیگ بیگ شان و فوجین اول ک صورته مثال دور دور
 و هر یک بیگ کجه او رزیه بر فصر باشد و ز لردن
 ایش بیگ بیگ تمام او فجه بر کس تمام اولوب ایش لک
 برین دخی دور لردن ایش و اول ایش و اول
 انون غنه اول ایش با ایش لری و هر کلان ایش
 اول فیه غلط ایدوب و غنه دکی بازوبی او فویوب

کوز

شرایط او رزیه عمل ایدوب تا کس زمان محکم ز لردن
 کتوب کوزی بری خراب ایش و آدم لردن کس لری
 و فیه مبدل و اول ایش او فجه مبدل فکری
 کلان آدم لردن غنه اوله حقیقا لیسک فز زنه و غنه
 و دنیا فیه مبدل غنه اوله و غنه استله اول ایش با فو
 اوله حالان زیاده فجب ایش و حقیقا لیه فو و اول
 شکر اول ایش و مکر کوز کس لری و اوله طاش لری و اول
 لری بوزوب خیل خیل حاصل اول ایش و مکر کوز فیه
 اوله مجاری و اوله نیا صرف ایش اوله شکر
 فو بیگ معاریله ایش ایش ارغاد و فز اولوب
 بنا او رزیه ایش و مبدل ایش ایش لری بر ایش
 و ایدر کوز او فو ایش بر کوز واقع اوله اول ساعت
 صد اولوب بنا اوله اوله اوله مملکت ایش لردن
 اوله و اکا زبان و عوارضدن خبر لردن و اول ساعت
 کوز لک ایش لردن و حصار اوله جور سینه مناره شکر

21

ميه با بيلير هر پرتوك اوز زان بره نغمس خود برك
 ساعت هر كوره ابروشه يكي كمي منجر خور و بره لول اول
 چا كلر بر او غرودن چا لوب معالره و از غايل اجازت
 اولوب بر دن بيازه ال اوزه ال و حق تعاليسوك تغاير
 العبد يدبر والله بقدر مقتضا سجد چا كمي بكن ادماره
 بر سن غبت المشكر زليلك بر غار مان بر اولان اوسوب
 اول ميلوك اوز زيه قوتدي و يكمه سئادي بلان جان
 جيسدن حر كت اديوب چا ك صوفندي و كير و قلاذ
 بچا كير چا ك اولد و كن اشيدوب و صا بدي كمي منجل
 دستر زورده شي جمله بر او غرودن چا بيلر هم ارس
 و از غار حاضر دور زادي چا اولد و كن اشيدوب
 برون بنا اولد بيلر منجل و چا كوروب فر ياد بيلر
 و پادشاه مسكروب كورده و كن ساعت صغور ايشنده
 بر اصل حال اولدي ديدلر پادشاه مطروب بو احوال
 واقف اولغده نعل يا بلسن و حرق كر استه صرف اولمش

و پادشاه

و پادشاه فكر اولديكي حق تعاليسوك اراقي بويه اوله
 حق تعاليسوك تقدير ياد عدك تدبري فالق املر **حاصل**
 بوه كر و خير ان قالدي و نيله حكيم يادي اخر الامر
 ديكر بر اشدر اولدي نكر اولوب نوزوب قالدر معنه
 مقيد اولدي ايندي بويه اولسون خيال احم حبه شيا
 نك اراقت بويه ايمش بر چا لستدق بزم ديدوك اولد
 الله تعال نك استدوك اولدي **انفاق** مشبه كوني
 و حبي ساعت ده ك مخرج ساعت در با اوله ي اول
 ساعتوك صالفي كور ديلر و حكام من جعفر ديلر كور ديلر
 طاعون لذن اسك اوليه و اذ ساكن اولون كسته غم
 غصدن حاله اوليه و اذ صرك خلق جهل زلزله دن قوتوك
 و تحرب اولسين نك اوله امد دولت و عربت زي اوله
 وجهه دنيا نوك **ما ينزل من السماء من ماء فانه حار**
 و يادكار زي كاجلب اولوب طبع لومال اوله هله اوجا
 نظر ايلد و غمري يلاستدن بر مقدا اسيل بولديلر

وبادشاهنوك اسوار در ديوب كجاي هيبوب چارو و ماچاره افان
 اولديرو **بالبيل** فرق بينك معمار و ايكوزين ارغاد شهرك
 جيا در فرق كونك تمام ايلدير و حصانين چور ديلو و حصانك
 دائره سندن اوجوز التمش برغاز ايلديرو هر ايكده سبر
 غازوك ار اسندن او تون بدن ايلديرو و حصارده التمش
 قيو ايلديرو شهر ايجنه التمش بينك او و بينك كلب و بوز
 حمام و بشيور كاربان سر اى زياد ايلديرو انصك ا طرف
 نماكندن عربدن و عجمدن و رومدن و فرنگدن و ساير يانقور
 پادشاهنوك حك ايلديرو ايلديرو نجوق احو و عيال و وافر
 ارزاق و اموال و خشم و رجال سور و ب كين مالندان و
 زلفندان و كينى برندن و بوردندن و كينى قومندان و حصان
 زياديلور زارى رارى اغلنديلو اول مسبدن هر طائفة
 دلمور تجمه و حالمو حاجه حقه نضرع ايدوب و شمدن شهره
 بدعالت ايلديرو كچون مسكن رزانه دن خراب اولدى ننگر كز
 اولور كور سزان شاه الله تعال و چون شهر تمام اولدى

پادشاهنوك

پادشاهنوك ادى كافور ديلو يانقور اولدى اندن مسكن شهر
 اطرافين و دشنت و صحرا سندن اوجوز التمش چان قلعه
 يابديلر تا كم عكر الدن ساكن اولور و سفره كند و كينى
 زمانه اطرافنه جميع اولمغه احتياج اوليا و هم سور كون
 آدملى خانلقه قومده ر و دى شهر ايجنه بر عظيم كلسا
 يابديلر كاشلوق و بوقار و سندن ار است بينك حجره
 وارد و هر بر حجره اولن ما نكودن و مده هيجنه
 او قش بدى بينك طالب علم كلسه كده طور ردى و اول
 زمانه حضرت عيسى ام هنوز ظهوره كلسند و انما
 اكثر حضرت هود و يعقوب م ديننده اولوب صحف و قور
 و كى د اوردن يعقوب م ديننده اولوب زبور او قور ردى
 و كى موسى يعقوب م ديننده اولوب توريه او قور ردى
 و كى ايلدريزه عبادت ايلدر ردى و كى آيه و كى كوشته و كى
 پوت و كى نشنه طبر بردى **و انما اصل** جوق مذهب
 واردى و دينك اسرار ك اول زمانه هود يعقوب م

صاحبستان بر اهل فضل کسسه موجود ایدی و قدس
 شریفدن اولوردی و بشو زیل داشت ایدی و مذکور
 ایدی بانقو قدس شریفدن کتور دوپ و مزکور کسسه
 ریش ایدی و مرکون انی زیارت ایدری و آنک مجلسدن
 اولوردی و لجات علی و وکل اشکی سندن استفاده
 ایدری و در بر که مزکور ادم بود با شمس سبب بولمیش
 زیتون دن غیری یماک نیز مش و مرکون بر قاج زیتون
 سیب اکله کتور باش و دخی مغرب ولایتده بر کامیل
 کسسه واردی و اولدخی اسطوشا کرد لرندن ایدی
 و مغربده چون طلسم برودر لودر لوماهیه و اشلس
 ایدی محکم ارا سلامبولک احوالنی شتمدی و فر کوم
 کسسه انونک ترتیبانی خبر ایدی مغربدن هجرت ایدو
 استانبوله کازی و اید پید اولون عجاب و غیر ایدی
 کوردی اولدخی کوردیکی و دخی قصه ایدی بر ماهیر
 ایدی و نه اید شافیه بادشا بولمشوب اجارت ایدن

صکره

صکره التمدن صفر حقی قوشی اید اید بر طلسم
 دوزدی و انونک کوز لرینی باقوت الحمر دن ایلدی و دخی
 الماس طاشندن زیتون قدر اوج دانه دوزدی و برینی
 صاع یاغنده برینی صول یاغنده و برینی منقار دانه قودی
 اندن صکره بر یوسک میل مانه کیمید او مزکور طلسم
 آنک اوستند قودی و عسبی دوزوب و زینده ایدی
 اسما و طلسم ایلدی و هر میل مزکور قوش زیتون زمانده
 صفر حقی کی او تک بشلدی و هر به برده ک صفر حقی
 قوشی وارد غیر مملکت دن و بولدی و غی بر دن اوج
 دانه زیتون برینی اغزی نه و برینی صاع یاغنده و برینی
 صول یاغنده کوزوب اسلامبوله کتوروب مزکور
 طلسم او زرنده بر اغور لردی و ایدن اول اسلامبوله
 اید و کونور دوم ولایتده زیتون بولمردی مزکور
 طلسمدن هر میل بر ابار زیتون جمع اولوب خیل
 زخیر حاصل اولوردی و مزکور کسسه انونک کتوری

خرج اندن اولوردی وینخی فرنگستان وایستده برکا
 حل الوجود حکم واردی که اکا ارغنون حکم دیرلردی
 اولدخی طلسم دوزمکده غایت پهلو ان ایدی مژگور
 صفر حق ماهیتن انسیه بخند فرنگستان کلوب سیریلده
 وپادشاهدن اجازت استدی و فرم فیوس جانبنده
 دکر کارنده بر ماهیه یادی و توجیدن جان کی برمته
 لکن استدی وانی زیو ایلد طوله ردی و التون معادنده
 بر بالی صورتن دوزدی و اول ازیه نونک ایچنه صابیر
 دی و دریا اوزرنده ساره شکلو بر میل یادی و مژگور
 طلسمی نونک اوزرنده قودی و بلاد وکی افسون نری و سحر
 اوسته او قودی و اول میلونک دیننده بر حوصریله
 و هر کون کونش طوعه رغیلمن زیوه حرکت کلوب
 اوی و ایچنده کی بالیق او نمنه بنسله وکی کی او ایچنه
 جمیع دکر بالیق تری سوکدن و کوجکدن هب اول
 یقادر جمیع اولور لاز ایدی کوی که غیاد تمام اولور

دی و حیاه صوبورن طوروب اول ماهیه یه بقر بردی اول
 نشاد بر برینه نیکه بنسله یرو او فقلدی سوکندن جنون جان
 اجسندن صودن طننه ایتلوب مژگور و سنونک
 ایچنه دوشلردی هر کون اندن وافر بالی حاصل اولور
 و حیا در آمد کوردی و جمله مژگور کلسایه و ایچنه اوان
 علمایه صرف اولور دی کتی ناز و کتی نور ووردی برود
 اندن صکره مژگور پادشاه جوق سنادی و هر کون کلسایه
 واروب مژگور عزیز زیارت ایددی و جمیع باسیله
 و بطریق آنک اولکند جمیع اولوب بلاد و کوی علوم
 و فنون او قورلردی و بلبلله زیاده ماهرو او کوندی او
 قدقلا رین او کورلردی و کتوسی زیاده عقلو کلسایه
 صکره مذ هین از دردی و عالیایه صوفیه نونک
 اولدوغی برده بر دینر یادی و نونک اولکند بر میا قودی
 و سابقا مژگور اولان پوقی اول میلونک اوزرنده قودی
 و سرایندن جمیع توب استنک پوقی کلسایه واروب کلسایه

زمانده اول پون چنبره ی وخلق کا تقلید ایدوب ضایع
 اولدیله کیده رت خلق باب باغوا انمل سیدای اول
 بوتولک یالته جقوب طوردی ووردن ای پون سویلد
 دی وخلق امری بیورردی عیصل خلق بوته طایریدی
 وکده وسی واسطه کی اولدی وکده وسی الوحیت دعواسنه
 ایدی اول سبب ایلکه او حیور زیل ساددی و بود کومد
 تنول ایچنده بر مرض و غیر کورمدی و هر نه مراد دنده
 مرادی حاصل اولوردی و سائر ممالک پادشاهلری کا
 مطیع و مقاد و لشردی ایلان نبالیه شیطان خنداره
 طبع غارکنده و بنویله سویلد کد کشنده کور و انقرو سوق
 ایلدی کی کور بکن دعواسنی ایلدی برون بوته شویله سویلد که
 شد کور و بافق الوحیت حربه سینه ارسندگی بن ان
 سینه حقیقی ایلدم بو کور تدفیکه اتی ایلدی و کانی پاد
 ایلدون دیاندن صکن پون کیدردی و هر کور کده وسی
 اولدی ایست اورزیه میلوک اورزیه جقوب خلق فرستو

کلوردی

کلوردی واستد و کی کین مرونی ایدردی تعالی الله نما
 بقولوا الشامون علی کبر الماله دیان تمهل و لاهن مقضا
 سنج مدت عمری نهایت بولدی و و عده ایچره ایها کالونا
 یه لوز و قی ارسندگی **تلقای سیدای** برکن نوروز کونسان
 بر عظیم جمعیت اولوب و حیور التمش کافر بکیری و بکیر
 دردی مز کور کلساره کی ایدی بیات کشتن بو نکره تعلیم
 ایدردی تا کیدیلان بیله آنکارا عمل ایدر لر و هر میل
 نکره بشقدا حکام و زینبات بیورده کشتیشله تعلیم اید
 دی و نکره شی جمعه حاضر اولان ادملره او کور دور بیک
 بو حال اورزیه هر نوروزده شویلد و مز کور یا تقو کد
 جقوب میل اورزیه و سمعنا و اطعنا دیوب کیر و ملتک
 کیر ایدردی اتفاق بر نوروزده بود کولادم و بکیر
 و شهرزاده لوکلست دجم اولوب کفر و ضلالتد و جمیع
 و جهالتده اکن بر عظیم بادم هر فردی و خراب ایدی
 سیلر و مهلت یقور لر ایددی و بره حال زلزله و واقف

اولدیک کتک اهب یغادی و طاشتری و طبراقاری
 بختده کی ادمر وک انصاری قارش قاش اولدی
 و دو کلی شهر وک بناس و حصاری و تری و اجاری
 تا دمار اولدی و بعضی مکتب بر یکجندی و بعضی
 روی زمین یله برابر اولدی و اول طرفدن بولتان
 امدن و حیواندن برجان قوز اولدی و یا نقوردن
 و غیریدن بر صوت و صدای اولدی و ببله بولتان
 افراددن غیری هب قالدی و طشر ده بولتان کسپر
 باشترین الوب تا دمار اولدی و فربری بر مملکت خانزاده
 و بوز زلزله در جوق مملکت خراب اولدی و خلیه ایش
 بر یکجندی و بوقوع حوادث عظام و مشهور حواص
 تا ایدی نفوذ بالله تعالی من سجد الله و بوبلا و عظم
 واقع اولغی شهر السور قالدی و بیان چانور زینه مسکن
 اولدی و بختده بر معنور بر قالدی راویلر یله روایت
 و حاکم یله حکایت ایدر که من کور زلزله دهل کور

استانبول

استانبول خلقندن بلویشلو بوز او تویبک ادم هلاک
 اولدی توابع و لولوا ختدن غیری فنا کرا و فقی تقاک ادمر
 روم و شورمه را اولتر حله و کیدن خا رجدر و مز کور
 یا تقونیک بر اولغی و ارا ایدر کی ادرینه بوز نظین در لری
 اول زمانده عسکر کیمه انکروس و لایسته کتمشدی هم بوز
 زلزله ده بولندی و با پاسونک توابعندن هلاک
 اولما لیدن شونیدن بوندن جمع اولوب بوز نظین
 پادشاه ایلدیر و اولک امرینه مطیع و سام و حکیمه
 طابع اولدی و حق تعالی کا تحت و عمر و دولت
 و یردی تا انکروس و محار و مسعوده و سته و بعضی
 فرنگستان و لایتنی الوب قرق قیل بکلان سور دی
 اول ائتاده اسلامبول خراب اولوب زلزله هاره و عی
 جانور زلزله مسکن اولدی بوز نظین قوتلنوب عسکر
 و رعایا و خلقی بر آرا اجم ایدوبینه اسلامبولی
 تعمیر ایلدی ائما زلزله حرفندن یری قازوب کلسا

وجام زوکار بان سراپا و اینک کی حکم کار کبر ساری
 زیر زنده یا بوبان صکن بر بوزنده عارجه
 اول و حجاب را بدینا که زن اوله اوله قد زبر
 زنده فخر حالک اوله بپوشده ای اسلامبولک
 نرسسته نازلسن حکم نکرورد و رولبارکی بولوز
 هب اندن فالشده و مزکور بوزنظین غایت مجسم
 و قوتلوا در ای حی که آن کنوزم دی دانما
 فله بزنی صکر مزکور یا بسنوک سابقا باید و غی
 میلوک اولکی بزنده بر میل و خید اندردی و کذو
 صورتند و زوب میلوک و ستاره بیک فردی و خلق
 کا طالب ردی و اول کسه که امتناع ایوب عبادت
 نژدی میلوک اورزنده اتوب حالک ایدردی
 کیده رکفته و فساد زیاد اولدی و ظالمونه
 بشلدی و اول سبیل حق سبحانه و تعالی اثره
 بطاعون نکوردی براوغوردن حج ایاری

و خلق

و خلق اوله کفر قهر لکی براوغوردن اون بیان آمدن
 بیکلی فالدی و اندن نور تالان اوله طالعوت مری
 بر مملکت کنده و شهر به بسوز فالدی اندن اسکندر
 لوی وجود کلای و جم مشرق و مغرب الوب ضبط
 ایلدن صکر بونی تعمیراتک استدی اما زمانعست
 انبوس جوق استامدی انجر شهر معطای فالدی
 واسکندر زماننده مزکور بوزنظین نسلده ان کیر
 محار لوریک و ایدی اسکندر و ک یانته مغرب
 و مقبر ایدی اسکندر قوت اوله قد نصکره مجاله بی
 تعمیراتک استدی اما طاهره اولان مملکت خلق
 استدی هر اول سبب دکی کتله و لیز سوروب طائنده
 و طبرقده قوتلوزردی و مالین و زرقه لیز نجوب
 زخیره ایدردی و مزکور کیر مجال انکروس حاکمی ایدی
 و اندن قوت اولدی و انوک اوغای تالیله با سیرینه
 بکن اولدی و اولارخی دم و عسکر سوروب بونی اینه

قبصد ایلدی کن بکر مملکت خلق استمد یرو اول زمانده
 روم پادشاهی هر قیل ایلدی و هر قیلونک تخی قیصر بایلدی
 و هر کور هر قیل زمانده حضرت عیسی هم وجوده کلدی
 و نونک دینی کور مملکده از زمانده شایع اولدی و
 هر کور علائیه اسلامبولک غیرینه اقدام ایروب باغیزنه
 ایشکن مملکت خلق تجمیع اولوب هر قیل شکایت تدیلر
 واکا کلدی لیر که اگر علائیه اسلامبول تقبیر ایجیل اولور
 مسنونک مملکت فی حاضر ورتا طائفه سنه زیاده مشرو
 و مشور حاصل اولور لیک کلیمین ایوب پادشاه خلق
 ایلدن اهر قیل بوندن زمانه متفکر اولدی و ضعیف الیجی
 کوندروب بودخی مقید اولدی و غیرینه مصر اولدی
 تکر اهر قیل شکایت تدیلر و بر دخی منع ایلمسه عسکر
 کوندردی لیک اگر ایوبکلور کازسه کوجا قومیه سر حاصل
 هر قیل عسکر کور علائیه ایله جنک و جال واقع اولدی
 افر الامر علائیه دیکردن کجوب مصر و ارون و مصره

اول

اول وقت عیسی پیغمبر هم حواری بوندن شمعون اولوب
 عزیز واریدیک و جمیع ممالکنک پادشاهلری و اطراف
 حاکمکری کا اعتقاد ایدر لردی و دناستی التماس ایدر لیر
 علائیه واروب اونوک اورزینه دوشندی و احولن
 عالی بقضل سو اولدی و اشدی معلوم حضرت دد کی سلاطه
 بنی بابا ایسوک و دده لرینونک او جانغید رو کا بنجه مال
 و خزینه لرینه حو ایلدی و حالیا باسی بوندن مسور
 اما الجبله آدم بوقله دون قبصد ایلمک معنور ایسم و
 اولکی کنی روجم فاما که هر قیل بجا مانع اولدی و بنیز نیم
 خیر در مراد اصاله در سبزل رحام بودر که بو خزینه
 مساعده بیورده سر اسلامبول حوالن شمعونه خیر و بریدی
 و یا نقونونک اولادیسوک قبیج فعالن ایشش ایلدی ممالک
 ایشدی ایلمک مسونک مراد اولدی بودر و نیسوک خیر در
 اما سنن اول واقع اولان فتنه و فساد ای بلور سن
 و پوتلره عبادت ایدک کربن ایشش سن و هر قیل اول

سبیل تمیزینه مانع اولدی اما اگر من بعد اول ضلالتی
فرشت اولوب عیبی بفرموده دینین قبول ادر سکن
بندی سکا معانست ایدین و هر قلده سیر هواروب
اجازت لبوبین دینین تلایدی دخی بو شرطی قبول ایدو
واکا کور و قول و عهد ایدی و شمعون دخی مصر دین سبلی
جقدی قمر دن هر قیل قصه دینه توجه اله مر اتفاق
بو بوله ایکن نلاشیه هلاک اولدی و انوک بر او غیور
ایدکن کاسططنین ایدردی و اول دخی سبلی ایدی
شمعون نی بسجیه کتوروب هر قیل بو شندردی و با سبلی
قدسی تقریر ایدی و استامبول نون با با بر نون و ده
بر نون تمیز ایلندرو اکیچنیز ان و اموال حرور و تکوی
و حال با سبلی برنده صور را ایچنده آدم بو قدر و انوک کی
عظیم شهر شوپلا اسوز قلمق مناسب کله و اولار شمدی
حضرت عیبی ده دینده کیر دیر و شملان کر و کته و لر مانع
ولیه سز و مال مور تریه نقرض ادر مس تا کور و روب

ابو اجداد

ابو اجداد بر نون او حقی معمر الیه کماح قسطنطین بنصیه
هر قیل دخر هر قیل شمعون نون دیکنی قبول ایدی و کته و نون
صفیه ایدو قیزین واردی ایدی شمعون حاطریحی ان قسطنطین
و ریدی و ان دن مانع او فرغسکر مکان بو اسلامه کونه
ندی و کته و ملک کن حنی بر لری کن قسطنطین ضمیر ایدی
و کتی فریبه بغش ایدی و بلله هر کور قسطنطین زیاد قوت
بودی و کله ی اسلامبول معمر ایدی و اول کتی با حوصه
بقلمین بوز حال و زرینه قودیلر و اول کت مرمت محتاج در لری
مرمت ایدر و حالیا اسلامبول کچور مسده اولر حوصه
هر کور قسطنطین مرمت ایدوب تعمیر ایدو کیر ایلچون
کانسب ایدوب **طیبت قسطنطین** قسطنطین ایدر
اولر مال کله اسوز قاسندی و فرم باله و موزن جیو اولر
ایچنده جمع اولوب مسکن اید شملری ایدی و شهر حقی
بیوک اوله و غنچه ان مزبور حیوانا قی قیروب با حور ایچنده
سوز و جعفر مع قادر اولدیلر اول سبیل دن ان همه نیکه

نوجوان لوح بشلو اندر هاصورت ووزیدل اورزسته
 لغسوزود عاراوقدیلر اولمور از در عار د فینه طلسم
 آیدیلر قلاق موزی سنسوزن ضرر دفعه یسته ات میدا
 سنده اولدروت کوشلور صور قلد کلر طوقان طاشی بوزد
 اورزده دوشمن عسکر سوزن دفعه و قصد ایدیلر حیرت
 قلعه طلسمی و اشکال از صید ایدوب نقش ایدیلر حیرت
 صکره اسلامبوله یلان بولمور اولدی و موزی حیوانت
 و مضحک ایدن ضرر کلردی و ضحیر بوزن عسکر کلوب
 لسته قادر اولموردی و شمدی حیرت بعضی انگری مشاهد
طالع ایدوب کسطنطنین اعظام ایدوب شهری ایدوب در حیرت
 اعلی بیدی وانی تحت ایدندی و ایچیده قرار ایلدی و اطراف
 مالکدن آدم و زخیره سوروب بوجال کوردی و الله اعلم
 بوندن صکره موز کور صیفه حاتونک هر قل نون قیزی و موز کور
 قسطنطنین حاتوندر حیره اولدی و ای سال اولدور و اولد
 حیرتدی کی با سوزون و کی قسطنطنین کور کی غیری بوزد

کلوب

کلوب و فرمول و خزان و ایددی شویله و صیت ایدوب
 جمع مالچی و ملکی بر عبات حان بنیادنه صر فایده اولدور
 انونک ریجی ایدند دوقن ایدر لوقان ایدن صکره انونک
 مال ایدوب کوجک اید صوفیه اید ایدوب انونک ایدن سبب ایدوب
 اید صوفیه ایدوب سنون باوصحاب اید صوفیه کور و موز کور
 قسطنطنین فوت اولوب بوز ایدوب ایدوب کور کور انونک
 سنسوزن سنسوزن ایدوب ایدوب ایدوب کور کور سنسوزن
 نوقتی تا ایدوب سنسوزن ایدوب ایدوب ایدوب کور کور
 مال ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب
 ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب
 و ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب
 او کوشن طائفه لرون بقایا سنسوزن ایدوب بعضی لرون
 حسمتده اید ملری لره بر مهل وضع قسطنطنین ایدوب
 جمله سسی ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب
 ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب ایدوب

ارباب اولیای جلال و جلال ایدر ایدی و شرع و احکام مندان
 و دین با بندگان محنت و نزاع قوردر ایدی اول سبیدن
 استو بیا تو اول ایلدو کی چایستو کدیشلری و عقلاسی
 و اهل و فضایل سی جمع اولوب امتحان اولوب بکون تعین
 ایلوب چای سیران میدنشدن فاضل اولوب بخت انک
 بشاید اولوب اولوب اولوب اولوب اولوب اولوب
 و نصاری طائفه سنو کد بره ایلدی شرع ایل اولوب
 عندن اربان اولوب معلوم و مزم اولوب اولوب اولوب اولوب
 غوغا قوردر اولوب اولوب اولوب اولوب اولوب اولوب
 ایدیلر عاقبت اکی چایسیدن قلیج قلیج و سخی بیجاغده
 اولوب برساتونک ایچله پشیریک دم هلاک اولدی
 و استویا بو قضا بدین زیاد بحضور اولدی و عسکر
 و سحر اینه افر ایلدی اربان اولوب طوبی و کتوره
 بر وجه سنی بعلیوب اولد کتوره بلسو بدی کوردک
 معنار و کتور اوزینه معصرا اولوب اصله قابل کالرد

اول

اولد مدد بولموشد بکرتا ایدر ایدی و چایسنی اولد ایدر ایدی
 مکر برقی عیسی بنفرم دینته تابع اولدیلر و قلاتلری قیوب
 برکنده اولدیلر و کور اربان اولدیلر سنو کد بر عبادت حان
 لری و اولدی کایه صوفیه نولک بر نولدی و استویا اولد
 بقیه قوردی اول سبیدن کد اولدند دده لیتک یا آمدن
 قالمشدی ان کوردن عیوب اولدیلر و اولدیلر و اولدیلر
 انجیر لری بکده تعظیم و نکر ایدر ایدی و کاتر و بروردی
 اولد کور اربان اولدیلر قیوب کون اکره زیاد بحضور
 اولدی و قصه ایلدی و طائفه نولک نام ایشانی بامید
 ایلدی اول کده بوشنده کوردو کد برمشک اولد و اولد
 بر بر کوزا آتیب سیر اولد طاهر لری اوزر کد و استویا
 زیاد تعجب ایلدی و شکسته اولد اینه باقی خیران قالدی
 و اولد بر طولا سنورق پادشاهونک اولد و اولدی و سلام
 و اولدی و استویا نودخ اسلام اولوب اولدیلر ای غیر زینب
 نولس سنو و محبت اولد اولدیلر و صور دی بر دخی ایلدی

سکا بر خیلو معلی قول اولی که کلام پادشاه اتیدی بود
 عزیزم سنو که دیدی که اینست میورم بر اتیدی پوت بر سنو
 دینی بنیاد و محض کفر و عباد در بوم اردک که اتدی فیرک
 اما تمام بود که اتروک دینی بقدمین و آنک در بدع بر اعلا
 عباد خانه یا پستکی عاند کون کی مشور و سار ممالک
 ارم ذات الهما که کور اوله که عیسی معجزم دینی نتایج
 و رابع اولوب آلتنا بعلری سائر اربان اوزرینه عالی اوله
 هاندم اولی اتدی تپیر و تپیری کوردی اما دین کسوزک
 صورتی صحنه دانه منقش قالدی و بر الهام حق تعالی چایند
 اوله بغتیه زیاد مسودتی و اوله من تقریر الایکی اگر حق تعالی
 اولومدن امان و بر رسه البته بواقع دیرینه کتور و بو
 استنوک حاصله ما بنام اوزرینه سکرده دی و اوله
 صیاحه بر دیوان عظیم و جعت جیم البوب و زریسنه
 و ارکانه و اخبار و عوانته بود و شی صومله دی اوله اوزرینه
 الزام ایله و کی نری بیان اتدی اترو خجایت معقول کور

بیلر

و پادشاه سنو که بلده فکر کنه و حال نظر بنه تحسین اتدی اوله
 زمانده و کایر کایر مسکونک پادشاه مضیح و سامع و نا
 ضر و قایم ایذیر تنکم غار و ده بیان اولنشد رو اوله مانده
 روم ایلی و نا طوی بقه سنه ان تقدر پادشاه و حاکم اوار
 ایلی قسطنطنیه پادشاهیه یا خراج و بر و ندری و ایله و استلق
 همدی ایله خف کونده و در ایلی و متعبیر استونیا نویه
 امول و خزان و ارزاق و معادن اقرب کوردی همان اوله
 واقع کوندن هر جانسه بر ایلی کوندی کی هر بر سرده که
 دیرک تعین ایله لب همد و ستان و حطاه و حن و عرب
 و عجم و روم و ایلم و ترکستان بکریته و فرنگستان اوله
 بر حکم کوندی کی هر زده دیرک و یا و سلطان و مر
 و الحجاز ملونه و با محصور معدن بولا ارنه ان قریوب
 قریون نری بر ایله و دیکر دن کیله کونده و روب سار
 ارنشد و در و نوبله بله بولنده و هر کس کینه و حاله و قده
 رسته کوره جز و اهتمام و سعی اقدام ایله و مملکت یا ایشله

بیلر

علی دخی و فریضه شصت بیست و پنج روز است که در این
 ایامین نوبه زیاد و بلندین دیوق الحد و العاده
 و حمد الیل و کما سکر سماعی در کجا الیه صوفیه
 الحور و کوشند سینه اکثر است واقع و مشهور
 کی صاع و کجی هر انور و بولق جاق مد این جاننده و برانه
 عبادتخانه بچیده روانی و بیور نام پاشنه پاپشت یک
 حضرت ارمین پیغمبر زماننده ایدی و فرود بعین
 و لطفن صکر و مکر و لیسور ارمین حبل الله و حرق
 رعایت الی و فرود عبادتخانه حضرت ارمین پیغمبر
 ایچون یا بقا صکر و بران و انکدر کر و لسان بر کوی
 اندن جقوب و بند کتور دیر و یک اسقر و کجی
 لوان دانه ایضا نام کوب جقوب دیر مانده ایکی برندان
 و نایوب خرد اولند ایدی و مسکنی بونده کتور دیر
 و بونور و کجی اکثری مستط اولدی اما غیر برده اند
 برتمدی ایچون باقر ایله قوشندوب اوزر زینب با انکدر

و بعضی

و بعضی کسند ز غرابد لکه سماعی ایکی طاشونک معط ان
 قاق طاشونک دروغی برده بولور و بعضی کسند ایکن
 استور که عجم و لاشند هرات شریفه و قندهار و بران و اولدی
 اکاب مودر کجی کور از مغول غزنی کارنده سماعی
 ایکی طاش معنی واردر و اولدی که لوروش اما هنوز
 معدن ایکن بر ملائم بولور صکر کسند که و نغده
 ال و برور اما اسکجه بک و لوروشک ترانشی انتری
 اندن عاجز فالور و بعضی کسند بر کسبفا اولدی معط
 و ایدی اما سندی هیچ برده بقدر و بعضی عاقله برده
 سماعی دیر کطاشونک کله و ایچون ترکب و لغت
 در کجی بوزیلر و اول زمان جکله التوندن و کتور
 و صرحه دن کجی راج دور و ایچون دجیم ایدوب قارن
 دورب قینوب تمام معطل اولدی و کجی قوم ایله قارند
 لردی و استند کجی دیر کک و یا غیردی در لو طاشونک
 تنده و اولدند با لطفن قلوب روزب جزای اول

قالوا له ليحبه دوز و طوبى صوفى من صكره قالوا
 او ستمه ان بوز و جتر لردى و بوز مانه آنكه صفة
 كنهه فادركه در اسرار تندخى واقف لغز و بوسه و عيلة
 دكدر و وفاد كلك اكثرى شمله ماله فدر بعضى سمرج
 كوزى و بر لائق ناله سنده كس شتره و واقف و صارو
 مر مر لائق دكده جزيره هم ديكه معروفه امدن
 استخرج اشتره در و در و صاره هم دخی و از در كتمه بيله
 ماله را اولدخى بجا جنبه ان كنه در و شفا هم مر ك
 صاف و بوب صفره ماله در بو مان و لا ستمه كنه اول
 يشيل هم مر كيكه بى كرو كس نونك بجه در و در و بو
 نقشه و نجانبه غراب صور تکر و بوز و جوا و جسته
 و لا ستمه كس شتره و **و ناله** هم قفى ملكه كى
 بر افلاطون كى كى در كى بوز و كنه طوت و كنه اسلا و بوز
 سوز و بوز بى صوفيه بجه نقل اولدخى هم زور بخار
 دور عاده و كرا ستمه سازه بوز ام احصاء الوتوب جميع

اولدخى

اولدخى بى سى اللى كنهى امدن صكره بيه ال اولدخى
 و با بغه كنه سى الون آى كنه بيلو و ستمه انك معمار
 باشن بوز اولدخى و بى فرك ستمه انك كنهى و زبانه
 هم زنده كاك ما و فقه سده ساق و فقهها بى
 و انك اسى اعتاد بوسى امدى و انك تحت تصرفه بوز
 استاد بنا و هم زور استاد بوز كنه بوسه و ختمه
 بوز و كنه بوز و غا و طانجى و اولدخى كنه بوز و انك
 بوز بر ادم ايدلر امدن صكره با بغه بشيدلر و انك اول
 خرم بوز بوسه بوسه بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 اتفاقى او هم ستمه بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 يا غا و رنجينه بيله بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 واقع بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 و انج بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز
 عازق و اصحاب ستمه بوز بوز بوز بوز بوز بوز بوز

قبا اولومز نورلوسونیا نونا عیال اول و علیله علی
 پادشاه ایلی و غولیه امر الیدی هیچ کسته نولک لینی
 عغله مفتی الید اولک احتیایله اونی یا ملکنی
 ایچون باعث ایله اندن قبول ایله لرو الاستدوی قدر
 خزینه دن بهاس نوره اول طرافه اولان اولورکی
 جمله الندی مکر قیله جاننده رفقره عجزه نولک مالک ایچون
 ورا ایلی اولقدر جانشرب الندن اهامه یرو اکر اول فرمال
 وصال بزل تدیر قایل ایلی و الندن عایته عاجز قایل
 احوستونیا نون نصیب و اوتونو صیل ایلی مز کورقاری
 چون پادشاهونک بومته نولک ایچملق کورچک ایچنا
 دوستدی و لوکنده یرو ایلی و جوق دعال ایلی و عذر
 یی ایلی و الندی ای پادشاه روز سین بنم بو قدر طایبتم
 اولوی قلم ایلدوم تنها ایچون دکله روباخو دنیادان
 لوزی اتش اولم بولده کلار بنم خرد پادشاهدن نوری
 وارتم بقدر اولور و چی نولک بعض مالکندره فاماسونک

عدلوك

عدلوك اعهارانك قصبه ایلام تقیبات دك سنی اکت
 لیر لورکی تعالیونك رضا سجون رفقره نولک ایچنا
 واردی که مرادم سکا دی چون عنایت ایله و کین وفقره
 ریجیده قیله و کین شمندی محال کلنما کرحسان سور بولرسه
 دیم پادشاه الندی هم عزیزه مرادونک هر نه ایدوره نوم
 و نولک نه ایلیه خوش اولورسه ایله لم پیره زن الندی بولورکی
 بیک جمع مال اولملک و سبب و الاتم بوعبادت خانی قیضا
 اولسون و انک عو ضندن برقی و رجده استر مقام مرادم
 بودر کبور لورک برکوشه کلک بوقفقره یه یقین سرک اول
 نولک زمانه سینی انده دفر ایله لرا و مرهم کورجهانه ایله
 حق تعالیونک عذابیندن خلاص بولم و نولم مستحق اولم
 اوستونیا نون بولده و کله زیاد مخد ایلی و امر الیدک
 قاری نولک یکنونک ره کندی یقین ایله لرو کاتیرم یا لیر
 فوت اولدوغی زیانده انکه کومره لاندن نصلک و مز کور بوم
 زنا و لینی و مالکین جمع الات و اسباب حق تعالیونک

بولنه قودي اولك وكي بايغلوب ارغادله آيه صوفيه نوك
 نيميريه اولجه جالشي و فوتا اوله و غي زمانه تعظيم
 و حقرامه و كرم اهتمام ايله تجهد و كنجين ايلد بارو پيشا
 و اكاجم خلق انك جاز سینه حاضر اولد بولونك دنك
 عين ايدوب سسته و كبره دفن ايلد بولونك صك بسانم
 الورد بولونك نوكي نك قازمغا باشل بولمادسا اولد بولونك
 تقدير بون و قيسس و ارسه اولد بولم جمع اوله رده نمانه
 رنك اچم تعال اولد ايش اسان ايله و نجي اولد بولونك نيك
 قيون ديكور بصره بوزد و هو كوره قازون او قار بون غز
 ليوب بوعظيم ضيافت ايلد بولم طعام بيلسوب دنان قازغ
 اولج قفر اب و غز بولم مستحق اولن بوزيك التون صدفه
 ايلدي و اينك جان و دنه دن اولورق و عفت ايله ياردم ايلونك
 ان مشا الله تعا اكر جان مان عمر زمان بولورم نزه اولسونك
 نام اولد و غي كون او جيزيك التون صدفه ايلد بولونك نيك
 اسير نيك كليم تكلمد و وار داز ايلد بولم مملكت بولم غنيم

كند

كنده بيم بولمك ايله ان قالد و روب هر برى نك و جانده
 اولد و كنده كوره دعا و نسا اولد و لر اندن صك با دسا نك و
 اكلن بلسه صوفيه ايله قازمغا اكلونك قازمغا نك
 و جميع خلق انك كوروب جان و دانه قوزمغا باشل بولونك
 تمام قوزمغا اكلن صك و كورمنا سبعت كوزده كرجي
 و عاشق بيله انك اولونك سونبا نك ايله بولم قدي و سوار
 رويان ايلد بولم بولونك باشل بولونك و نسا قبه و صوفق
 جاننده صوم قبا ايش اولد بولونك نمانه جاق عاشقونك
 اولد بولم ايلد بولم و شمال و غريب جانني بوشن حبارق
 اولغا قرق ايشون مقدار كدي نيك و اكلونك قازوب
 اولد طاشنندن و بولك عظيم قباله دن طغسان كيك برصه
 ايلد بولم ناهيله طرفه بار اولونك و نك حرق بولونك حقه نول
 القده و سونبا نولم ايلد بولم كبره بولونك جان ايلد بولم
 نك و سونبا نولم ايلد بولم كبره بولونك جان ايلد بولم
 نك ايلد بولم ايلد بولم كبره بولونك جان ايلد بولم

برك اول ان يلد بريا لشوك سيرانده اولقه به دك بر
 الله به علم اليلو الوستونا اولو لغد سراسه وارو كوي
 وكسه ان صوميزدي ورمكون الله ديوان يدردي وديوان
 طاعان قد صك المشتمله اجقوب اسكاه لوزن نام او نور
 دي واز غار ورمهار وبقوي وانش اولر زينه قه ردي
 قن برستنا رنج خدمت كورسه اكاغشيز ووردي زينه
 انعام و احسان يدردي وورجه ارا ارا درجان و كلكه جاشور
 دي باندا هدا اولقه به اولو سراسه كده وكنك كور
 دي سوره صانوردي كصفا الله اولو اكا كور جاشو سراسه
 دي وچون قانما اولون بر بوزنه جفتي لوستار وروم
 برسي بوضع اختيار ايلو سحر لب ورميله كونه ووغره
 وضعته بركار نام ووزب باندا هم عرض اليلو هم برسي وكنه
 مقبول اكلدي رندكرو صغير يقين اديوب لوز كو جهل هم ايلو
 حطبل برهشتك دست معنای بر اولور زينه اوليلو هم برسي
 بوضع بكندر مدهي ديغچي باندا بوقل اولو انور كوردي

واقم

واقع نه بركوزن الا صفتوت افتنا توشك انم سياريني
 سياره رولمه بوكت بوچ وورد اولو لوج ده بركار نام شعر
 برونق در استونا اولو اي غر زينه سراسه وورولمه
 كه لوج اندر بيرايدي بو لوج ايه صوفيه نونكار نام سبه
 باندا شاه ايلدي ايه صوفيه بيلو كلكه برندر بيرايدي ايه صوفيه
 ديله كم بورد بيا لوج صا انا ده كه انا از اول ان ادي
 بو درنج بو لوج ده كصورت اولو تقيا استك اولو انور و صوفيه
 بو اولو سده كر كدر و استونا اولو اسمده ورم سلسله حظه
 ايلدي اولو لوج الله اولو ليحه كه صورت عايت بكندي
 روح طربه ادي زياده سونق وكنان صبر اولو ايلي اكلدي
 نه بوز اولو لوج اولدي اناكار نام كه صورت حاطره قاندي
 اولندي و صغير فكله منقش اولدي و تقيا اولو كوردي عمار
 بانسب اولان اعتقاد بو عرض ايلو اولو وقع كوردي و اولو
 تقيا و صورت حاطره بله محققه قاندي و بو لوجك اولور زينه
 تقيا اولدي و هنوز الله ايلكن باندا ان جاشو سكاردي

و انچه در بوس استغنی تا کجا رسد و منتهی کور و واقع گامی
 و اور صورت حساچه بر کار آمدید البته و در خور و مش
 و صورتی از منتهی همان آنکه کویح کنز و پادشاه هونک
 نظریه واری پادشاه آنست یعنی تمدن و توری جانزد م بیور
 میسن: انچه بوس استغنی بیرون پادشاه هم دیدی و مستوفی
 استغنی بنام آن واقع و شوی کوردم انچه بوس یعنی استغنی
 بندگی غیله و واقع کوردم و اول کار آمد پادشاه هونک نظریه
 کوردمی بنده کورسه که و ناله و اتفاق کوردمی یعنی غیله
 آن غایت حساچه ای حضرت حنفی است که از ای و اور هم
 حق تعالی جان کن و اولی و نه ساد و جندن اولی و اور صورت
 جمیع استاد را کوردمی که در حق مسلم ایوب زیاد یکدیگر
 و اگر کورم با بولنگ از کن ایوب مصطفی و اولی و شوی الهی
 ایلم که کورم سوزنک استغنی کوردمی و در کوی و هم قید
 ری قوتیه و اولی و با بولوب قوتیه و سوزنک
 هنوز شروع تمیزین شمار باش اولان انچه بوس کوردمی

جمله

جمله و عقابونک انده ای و امر نسوز بر طاق فرزند یکج
 عایشه و ای و کسسته اندن خیر ای و بنا شوی به معطوفه ای
 و بش پیل کن عایشه و ای بنا حال اولی و توری و بر روی
 ده اون سوزنک غایت اولی در صکره جگر ای پادشاه
 بولنگی و غریبان ای بولنگی غریبان کوردمی و بر روی
 نمین بر او غریبان قوتیه سوزنک استغنی و کجنگ اولی
 استغنی صومر بولنگی زمان نظریه و بولوب خرج ضایع اولی
 و اگر بولوب غایت ای پادشاه پادشاه بنده یعنی
 نیز جلال اولی و غنی ای پادشاه ای پادشاه کوردمی
 اولی کوردمی صورت استغنی مقدار اولی کوردمی
 اولی در اولی سبیل کوردمی کوردمی و اولی پادشاه
 بولنگی نه حقه ای و اولی و اولی ای مصطفی و زوجه
 اولی ای اولی استاد روز غایت قوتیه هم قید اولی و کوردمی
 اولی تا بولوب همان سوزنک قوتیه بولنگی با جگر و حاضر
 و در قوتیه اولی سبیل ای بولنگی کوردمی کوردمی و سوزنک

كثر ما التوت حجه او قش و كثر ما ردي كبرى اول زمانى و نوك
 حسابجه اونيك التوت اولوردى و مبلغ الكوز اوستونا تو
 خزينه مسندن جفت درو بمالك با مشاهير كونه ردي كبرى
 مخفولان و دكردن و طاشلردن و يادكارلردن غيرى در
 الكرمه كنه و نون و غيرى دن اولان حجه حساب اوستسه
 قتي حوق اولور و بوجسبه تام اونجه خزينه دار باشي و سنا
 هونك لوكنه سجد، ابدى و ايتدى با سنا حضرتى صانع
 اوستون خزينه، التوت و لجه جفتدن برده و بوجسبه
 اوستونا تو بوندن هفتش اولدى و باش اشغالي بوردى بون
 فكر ابدى و ايتدى و عبادتخانه نك تعميرى جنايت جفتدن و بون
 و كرم خزينه مر اكا و اتمه سده الله تعالى لى و خزينه ابدى
 ططلور او مر كى حق تعالى بونك اولن مسير ابدى كى لى
 دى احسان ليه و بوجا كنه كنى، شوبله معطافو ميه
 لذن صك، رهاج كولن با فورسون ديوتا خزينه و حاطره
 نيت ابدى كى حق تعالى كنه مباشرت ابدى، تمام ابدى

براي

براي كوك باز و مولك زوار غادر اشغالى و بوجى كوك بوجى
 منكر د لى دن بولس با سنا، طوريق، الات با بوجى كبرى
 بروردى نونى مستكاه فرشته كى زادم كلوب بنا و سير ابدى
 و اول الوغلا نونى نونى تمام الميزان و غلا نونى
 با سنا هونك خزينه س بونك دى و مملكت خراج كنه
 شوبله معطافو اسد ك ريدى بى ايتدى و اوستسه
 جاجا نونى كا برده، مال كوسته، بن جفر سون و بوجا
 اليسون و روه و جزوى سنه لجه سنه و معطافو لسون
 و اولان نونى اوستسه سنه خير ابدى و غلا نون
 جوب ابدى كى و سنا بونك ديدى اول حنى
 بن بوجى سن كنه ديوجوب ابدى و غلا نون و خوارى
 اوسته سنه خبره ابدى جوب لى خبر الدقه، غالب ابدى
 خبر و بن فرشته ابدى و ابدى اورد ديوجوب كى سن كنه
 بوجى ديوجوب، ابدى ابدى و غلا نون كورمه بريدى
 اسد ك ريدى و فرشته قياست كونه دن ايه صوفيه

کبره من کلدر بورواست ایدر که او غنمک دیدوی بر
 لم طور در همان بولری کوردوی کی بر اقلد بر غلبر بر
 ایلی و ایلی بیری قازونلر غلبره بولور کوز بولت
 عمارت اولور ایسه صرف مالک و بولور اولاده عیجی دیو
 عیجی بر بولری کرجک می بوخسه افسانه دیوب لشارت
 ایلی کی بر بافتلر لطور دیور اولور اولاده ایکی موز کورلم
 غائب اولدی نه بولور کوز کوز کجده یو خسر بر ایجیه و ایلی
 اوله اوله ای حق بقا ایچیندن اولمش در همان دیکر
 رتی قازمده مشغول اولدی بولر نه ایما اولدی و پادشاه
 سکروب خیر ایله پادشاه دخی بنفسه کوزونان برک اولر
 کلدی کوردی کلدی کوز کوز ایله کی ملدن افسانه عمارت
 واری ای حق بقا ایله زیاد کمر ایلی و موز کوز ایله عیجی
 ایلی و ایصرفیه نیک عمارت کوز ایلی بولور و ایستاده دخی
 منقولدر کجین بوستونیا اولور کوز غلبره می بوکندی اولکجه
 حضور بقندن اولدی صاحب قوشونلر غلبره ای واقع سن اول

مقدمه

مقدمه ما دوشنده کوردوی ایستونیا قیفا نکر کوب بنا اولر
 کوب ایستونیا غلبره ایستونیا اولور ایستونیا اولور کوز کوب
 های غلبره قنده سین جوقه ان آلام اولور کجین کوز کوز
 اولور کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا اولور کوز کوز
 سین کوز کوز اولور کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا
 ایستونیا حضرت زنده اولور کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا
 بو عبادت خانه مصطفی کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا
 غلبره کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا غلبره ایستونیا
 معلومدر کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا غلبره ایستونیا
 ایلام مالکده بر کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا غلبره ایستونیا
 کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز کوز
 بلور کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا غلبره ایستونیا
 اولور کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا غلبره ایستونیا
 ایچ دیکر کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا غلبره ایستونیا
 دن بر دیکر کوز کوز ایستونیا غلبره ایستونیا غلبره ایستونیا

سكون بود كنج يك ديدى اوستويا فوزياد مسوند وكند
 اوياي كادي كورسد كصباح اولتند حاصرا بمرند نر
 قاجي بيه لوب سيلوي قيوستند جتوب زكولتان مرن
 واروب كورديكي برونديه كيكياج دهور دروازه ورك
 غريب جاشند بريدك پارس بديكوب صوررا امرا بلاي غويوبل
 مكر كورل درك قيوستن اولتند كركي سردي بجهت كاند
 مومل باقوب بجهت كورديك سردي ايت دوكته وديرد هر دو
 قيوارد واوزرند بر اعظم كيدوك متعاجر ياند اصلوب
 طور بسمله بركادي اجديلو بجهت كوروب نور دور كورج
 يدى كويوركا التوقاه طبعو هور حضرت حذوق الخيل
 يلير وشهر دن دور و قطار كوروب بولتان التوقاه كوروب
 شهرت ودارات رله لوب شهر كوردر و بادشا هون خزينه
 سوي اكليله خراب ولف كين مورو مولانيدلاندن صكه آت
 ميدانند بر عظيم طونته ليدلور و امان و غلامايه و فقرايه و غرق
 و جمع شهره اولان اندره عال علماء و نقاشيل بشتيروب

صيفت

صيفت ابتداي و اول مالان اليت قاور بجا و شند روبر
 اندن صكه جيون بو قار مال بولن و حوقا جاشند
 آيه صوفيه نوك نامه اشارت اولوب مهند سلو و مع
 راره جمله اتفاقا بالديلكي قيه دروفي غايت خفيف صراف
 دن دور نيك كرك زير اكم قيه م بولدر و م بركدر
 و تقد سني اولسه افت اخلا لاندن بجهت اولور و الميه
 هر مملكتك طبراندن كورديلو و بر قلب دور ب اول
 قاليها هر طرفدن بر مقدار كورجه كسيده اندن صكه
 بشقه بشقه بشور ديلا و بر طارند بل اتفاقا و صحنه
 سنوك طبر اعني جمله سندن خفيف كادي حتى در لوك
 رودس طبر اعنوك طغوز كرميدى سلاميه اطر اطر نوك
 بر كرميدى اغرغره كلاني اول اجماع بالديلكي قيه اندن
 بيه لرهان دم رودس بكنه بروب بر فاج كير ميدى
 اوسته كادالمه و فراغان لر رودسه كوند رديلر
 ناكواروبانن كرميداشلوب بونن كونن لر

صیافت شدی و اولی مال دنیا الییک فغوری الشکر دیر اندن
 صکر چون بوقدر مال بولدی و حق تعالی جا سندن آیه عشق
 نانا ائمه اشارت اولوب مهتدو معارف لرحله اتفاق
 الیدلر کقبه درونی غایت خفیف طبراق دن دون تک رک
 زیر کقبه هم بولد و هم یکسکر و بقدر سنی اولسه ففت
 لختا سندن بعید اولور و ایله هم ممکن ک طبراق دن کون
 ذیل و رقبه دوزب اول قالیا عرط افدن بر مقدار کیری
 کسیدیلر اندن صکر بقده نشیور دیر و بر طاری دیر لقا
 دورس طاسنون طبراقی جسمندن خفیف کدی حتی دیر رک
 دورس طبراق غنوک طغور کرمیدی اسلامون طبراق غنوک
 برکرمیدی اغرغری کلدی اول جماع الیدلر کقبه اندن پیسه
 لرحمان دم رودس بکته حکم بزوب رواج کیر میدی اوسته
 کار الیل و افراز عدل رودس کوندن دیر تا کار و بیلن کار
 میدا شلیر بیهنک کوندره رودس یکی دخی انور کای تقیم
 و کبری الیوب بکنه کبری دین طبراق قاز دیر و قوروی

دوزب سپور و مکه بشله بیهرون رودس کینف و اوق
 از عاذا اوزرینه طور ردی و اثر کذور تا سندن بار چیلر
 قوشندی و کیلر حاطر ایوب متصل شله و کین اسلامیه
 کوندر ردی و بر روایت کله ذکا ای صوفیه ک قبسین
 متاق هم مردن پشور درو لصل قبه تکرحی و حواسانی
 و کیر میدی تمام الیدلر تصکر اغنادوس امر الیدلر ک بیوک
 قوما کوندر دیر و ایله کله ک انصغور اولور معرفت
 حرکت قورغیا پانصر به بشور دیر متعالی اولدی اندن صکر
 کرجی اولکجه بوغردی و قبه اندن بیاده لیل و اولان ادرت
 کرسکی قب انور ک اوزرینه باطلت اولور جهلر الیدلر
 انجون محکم اولوب قبه کوندری فاما کرم بک اوستندک
 نیم قبه و کبری غیری طبراق دن یا بنشیر انجون طایفه دی
 حر کدی تکمیلان اولسه رک انت الله تعالی و قبه تمام
 اولغیر آن داز صندله اولان جام کون کشتدن الیدلر
 و بیوک قبارک و بلبلر حرکت لجه غورنی اسعدن الیدلر

ومنتدی جی برندن کورینو حصو صافو قانید بر لرد و وارید
 هنوز اشلتنی کی کورودخی قندیلر الصغیرن زنجیر لوطه
 لری عبتکندن ایلدیرو اولر هر مرک دیوار اوستنه وقتند
 بتانام اولدندن صکره مرطاشترین کیچی دردی ایچلرند
 درودر لورینا صورتلر جودای یکی اندام قیوب بربری
 یاندر بر وجهله قورلر کی لکسون ایچاندن برقتن و بار
 صورت مید اولور دی و دخی مرکز دسترس معلوم مر مر لرد
 و مولج طاشلاردن تکیله که لام بقوب خیران اولور دی اشغ
 حرم ایچند دورت کوشه دورت شمشیر صحرای پایله
 اکافرا پد نکسته لظانندن وحسدن بقرادی و حالیا آه
 صوفیه آن محفل قورینده و جمل لکنه ت الفری واردر و
 دخی محرابک صانع یاندر بطریق بیخون یادی کتله و برک و زنده
 بر موضع قیوبایدیلر صافی التوندن جین ایلد برینه غولاشدور
 قیوبکی چاندیلر و اشغ در برکنه تون مشیق ایلدیرو و کور
 قیونک اوشده صافی التوندن بر صلیب قویله که انده با قوت

رمان

رمان و الماسی بدخشان و علوجر اهرله مرصع اولوندی کیم
 بقوب خیران اولور دی وقتنوک اورنیرنده جب جرد و جا
 هر دن و معادن ان اولان معلوم دن و اجمار مستوع دن مین
 لرو و جملک درودر لوشکلر نقش ایلدیله کورن لکون مشر دکا
 ویدمک استر لک مکرور قبه التي یوزیک التون اولمشدی
 و دخی محرابک صورلر طرفه صافی نیم طاشلندن بریز
 دبان دروزدیلر و اوستونق بیلور صافی دن انده لرو بیلور
 اوستنده یسنه التوندن جواهرله مرصع بر بولک صلب قویله
 و حر لولک اوستنده حضرت عیسی معجز عمل صورتن صافی
 التوندن برکش جابون اوزینه بات دور دبلر و آنک ایچانده
 اولان ایچا بونک صورلرین برکش کورسی اوزرینده
 یند صافی التوندن ایلدیرو و حر جرابونک اوکده برودن شان
 کورسی و هر بر سینک اوزرینده التون خلیق اینمشد و جلد ریح
 صافی التون اعلو جواهرله مرصع انجیل قویله و هر بر سینک
 اوزرینده اعلو جواهرله مرصع انجیل قویله و هر بر سینک
 اوزرینده اعلو جواهرله مرصع انجیل قویله و هر بر سینک

یکی بانه دورت شمعان خود بیکه بخار وای بلور دن
 و آنقدر لوی التوندن دورت شمعان در صافی کشیدن چله
 محرابونک صاف شده و صومله سکر شمعان اولی و مزکور
 شمعان در دقلم اشلی و صاف کش اولش مشکور اولدو کادم بقه
 وقت بچود اولوردی و عمر شمعان اولدو ایچیند بر مرز بود بیاض
 کالوری موم اولدو بیکه کمتل کچو کوله و نیردی و بیچ سنوز
 فرشته صورت بونک انزلی اولدو در بقه بلک دورت طرفی اولدو
 عمر بونک التند صافی کشیدن بر در کرسی خود بیدر و عمر بر کرسنک
 اولرنده بر انجیا فو بیکه جلد و کرسنک اولدو جرم اولدو صبح
 و حلالی التون تو پرورده جلد اولدو له منیع ایدی و بر انجیا فو
 کشیند عین اولدو بیکه کوله و نیردی و نیردی و نیردی و نیردی
 اولدو بر نیردی ان فو بیدر و آشف و بقا اولدو سنده التون اولدو
 قد ندر و طوب آینه له حد اولدو نر زاده ایدی و عمر بونک فرشتو
 سنده اولان بونک بونک سنده سنی حضرت نوح پیغمبر سنک
 سفینه سی غاهندن ایلدو بر و بر اولدو کل ندر که مدرسه

جانبه

۱۴۵

جانبه کی دست قیور بونک شرق طرفه که قیور اولدو شمعان کوله
 خلق و فریونشدر و حتی اولدو زیند نوح قابله بلیسه قابل دکبار
 نوجان التند ن بلو بونوب جفر اولدو فریونشدر التون ایلدو ملبس
 و لعل و جواهر ایلدو صعب ایدی حتی بر اغرض زیند کوردی لغا فرجه
 سلطان محمد علی الرحمن معنی الداعیه اسلامو ایلدو
 سابقا ایچیند اولان کفره بکریه بکریه بکریه بکریه بکریه بکریه
 دیر ایدی بارجه مالاطی طوطی ایلدو بیکه نیردی جعفر اولدو اول
 زمانده فر کور قیور و کور آسوفیه ده ماه اولدو کور کور
 قابل اولان حیب بیه لوب کتدی و حقی بقا ایدی فرقیه بونک
 کنار نیرد حسره کور ایدی اولان دیر کور اولدو اولدو سنده بیکه
 دیره کمالی کشیدن منسقبه و نیرد و قصد انمشدر و عیاشیا
 اولان دولت و ایمان حضرت کار نیرد ایسون ایدی بیکه بیکه
 خج یکدیوب یوقدر اولدو کور کشیدن طریقه بونتر اشک رو
 ایدی در و پادشاه فر کوره بخت همتم ایدی البته اولدو کور
 دیر و اولدو اولدو اولدو اولدو اولدو اولدو اولدو اولدو اولدو

استاد کامل و فیض و نغمه در لونا الات عارف و قوت
ضمنه و قفیدی عجیب هیه را شیل کف در پادشاه
قتله مقبول و صفتد ما هریدی اوسنو سنا تو زید لندی
پادشاه روی زمین سستک شاکه و عظمی که لایق دراکر بوطه
بروزی کشند و بیا التون و لعل و جواهر لیه سین فاما بود که
اشدند این کورنری بود که کشند التون طبع اریق
جقدر او در صکره طعم کار کشند پادشاه اولوب مال طعمند
لوتری قریب و احتمال در که التون بو عبادت حائیه ضرر کل
واقع و خیر ضیاع اوله و قفیر برضعت بلورینا کور بود
برج در لومعادند خلط اید و بسینه بر اعلا مشیق طرز
ایدی کنی خرج جزوی اوله و کسته کا طمع آتیه زرا که بودند
ایش بر ازم لعانی و شفا فی و انما می سوی لطف و مقبول
اول که کشند و التون دخی زیاد مرغوب اوله و اوسنو سنا
بمعقرله سوزند جقدی و اول اوستاد امر الی کنی صفتی
و مقدر و در صرف الیوب دیرو کنی برینه کتوره اوله دخی بود

وقلا

وقلا بدین و قور شرتند بر مقدر اولوب انتره جزه التون
و کشن قالدی و بعضی جرم خلط لندی و اوجان قیوب اربدی
و فر کور در کرا را اسنه در کندن در که حکمت الجفتند
مشیق قالدی و زیدی و فر کور قالدی که ریشتر جاننده بعضی
لعل جرم لور و لومعادن با بمتدوردی و فر کور از جفته
اجزای رید و کله نایف و تصفیه فر کور اولان قالدی و ک
ایچنه دکدی و قالدی اولان جرم هر صکه و ضیق لوزنده
موضع قالدی صکره فر کور قالدی اولدند نوز و جفته
بجندنا بر نشا جرمی ملون صر بورنه جفته کله کوز کور
مشق کله راندن صکره فر کور صر بورنه کوز کوز کوز
بر داحت الیوب مهر اولدن صکره بر جرمی شفاف و
لعل و جرمه مرصه ما عیه اوله که کوز کوز کایند و قور کوز
قد مشور طوردی و اندن بنیقه طوی نردی بلکه صاف کشند
یا التون اولسا اولقدر مرغوب و خوشتردی صکره سابقا
فر کور اولان بوت برستری بودند جقرنی اندن صکره

بر دخی بر زنده نبردن هیچ اولوب بر نوقت بولد بر وسالعه
 اور زینه عسکر و بر مقدار و نیکه عسکر کی چو کوب کوب سبزه اولوب
 لکن ان اولوب بخورمان حاکم اولد بلور و نور طرور و زوقی قیمتلو
 نسه صانور چیمسی قوروب لیدر و شیخه نبرد که التون
 و بکش و ارسه بوزوب لیدر صکر، ان عمره ناستد لیدر
 نکه شمشیر کور و زور بر و کون قصد لرغا انفصال به صوفیه
 نونکه عجمده شرف جالبنده بومان بر وسایا لشدن در بفر
 هر عجمه لر و دار در و نونکه انجمنده قار لشدن و دخی به صوفیه
 دورت باننده دورت قیور و ایدکی بر برینه مقابله واقع اولوب
 و هر بر سنوبک باننده منعلی عمره ن زین نبره علا حوض طوره
 دی و هر بر سنوبک ایچنده بر در لوسته و ایدکی بر تده صو
 و بر تده مشرب بر تده سوزورنده منکر شرفی مالا مال مورد
 دی و هر ککانه ماشله لرونک بفر بنجانده کوره و کتا هوشب
 بر جریه امر ایدوب اولد دخی جریه سن کوروب کل اولوب قیور
 و بر دی لردی نونک مقابله سنده اول حوض لردن بجزر و سینه

و بوله

و بوله لنگر گاه عقول اولور دی اعتقاد ایدر ایدکی و دخی
 آیه صوفیه نیکه حقیق اولور نبره و فجاج سیرا و عاشقانه سکر کوشلو
 بکار و حریف و ایدکی بوزنده سکر ناسر و صور نبره نونکه لشدن ایدکی
 اول حوضک اولورنده بر قبه بایش ایدکی اولوب نیشور باننده
 عیسیه پیغمبر عمل اولون ایدکی حور اولوب نونکه ایدکی لشدن و دخی
 اوستون اولور ماننده دکن بقدر بادشا کیدسه هر بر سنوبک صوفیه
 فر کور قیدن اولوستند نقش اولشدن و قبه مز کورنه اسلا
 زمانه دکن موجود ایدکی و موم ساطعان عجمه علیه الرحمة
 الاله لاسلام بر فتح لیب آیه صوفیه ککرا نریدن بال لیبوب
 جامع ایچنه کور ایدکی کور قهرمک اولور نبره مقابله و بر و
 اوستند و کفش و صور نونکه ایدکی کوجله بقدر و نوب نونکه لشدن
 عدم حشوعه باعث اولد و عزمین اولور نونکه کور ایدکی و فر کور
 حوض سماق جالب سراسر عامر نونکه ایچنده و دخی شمله بکار جالده
 آیه صوفیه نیکه مدرسه سن بر تده ایدکی کور حاصل و ایدکی اولور
 ایچون صوفیه دایا لاطیف اولور ایدکی و باز زماننده ایچکین

شهر خلق گزنی که جمع از لوب کی صوفیو جرم بوزردی هوی
 آید از روز طروب سیرا بیدردی با خشم و خیر میران بیدردی
 و در حق بر که ای صوفیه تک جرم با سنان او جرم بوزردی بی پای
 و کشتی بر تهن و مسکن تان زدی و صیاح خشم بیکری حق آفرین
 کوردی و متعبدان افروز که رو چرخان انجیل او فوردی و غورین
 که هدیه بیدردی فوقانیست به سونیک الیکر اهل علم و محصور
 ای که متصل آید مطالع و علوم و مساحت و فنون بیدردی علی
 اگر با صوفیه تک جمع احوال و زینت باقی ذکر افغین اولورس تطویل
 کلام و تصدیق و رسم مقام اووردی پس اولوسی بود در کتب کلا
 منتهو سیاه عمل اولوب اخشیر بود چون فر کور عبادت خانه دین
 بره مای بی نظمتا اولادی اوستویا نوالرادی صوفیه تک جاق
 اولور برانی حکوم ساق جوفک اوکده غنی فریدر و کده و آنک اولور
 کیم بر زینت اووردی و صافند و وصولند و وزر او امرایان
 کبر و عطا و قضا و ارکان دولت مملکت بر لور بند و صد عقول
 مدد طروب بر عظیم دیوان ایله بر و حق تعالی حمدشکر ایله

بشاید

بشاید بوزردی بادشا مول سعی جلستنا فرین علیله اولور اولور
 لوان بلک قیون و دورشیک صغروالتور کیک و او جرمیک فایز
 اولورک و بیک خروس و بشیریک تالوق بوغز ایله واکا کور سفینه
 عطا مدوز غنا انگری حلو اولور دور و ممشور لایحه کیم جمل جاحه
 حاصله و عمارت کاشانها و ضیافت عام ایله بر و او جرمیک بلک
 فخران و غز و با بولیا مستحق اولور و نشان ایله بلک اندنصر که
 اولورک ماتوک بطریق او جرم نشینش بر له هر بر سونیک اند بر
 بیک بالاموی یاز و جمل بادشا حوک تمسینه کل ایله بر و بادشا
 دخی نظیره استقبال اولوب بی الله اولوب حراب دیک ایله بوزردی
 و اول کشتی تک هر بر سینه رخت تعین ایله و ب علوفی بوزردی
 بصریق دخی خمر لوبک صاعقه یا سنده قبلان اولور سینه جوق بی
 تقایه حمدشکر ایله و کجمنش بفریدر و لحت صلوات بوزردی
 صکی استونانور و فرود ح صوفی و لاجوق دعا و شاز اولور
 و ای صوفیه تک غیر زکری ایله حاصل ایله کوندکن و حال اولور
 اولور بر ایله من صکر و وقت نامی یاز ایله و اولور سینه خوجه ایله کلا

ما لي حبل الدير حله يادن وشكته لادن واطراف بادشاه ازي
 نوك كند كزى الات و معادن غوي **اكره بويونك**
 حرم لوشن بويونك صكره حق تعالي حضرت كزى كند بيله التي
 اي معقد ارياشاهي و الكاسرين مادم الاات و مغرقى الجوانت
 يكي اريونك لغوي انتقال الادي و اتقا كذونك صلي او غايونك
 اما كندونك و نه شي و اريونك و مستوس زردي و استونا نو
 دنيا دن كوجب تخلي مفرد بلي كاي و عبادي و فاضيا و اركاني
 جمع اديونك و صلب الادي كندون صكره او مستوس ايشاه
 الدير و دنج ايصوفيه نك و كند برديك ديكر فويل و اول ديرك
 او مستند كندونك صورتني توجدن و اتني بقودن تصور ايدونك
 بتلفظك و برك او مستند فويل و اول كند و التوا و اول شوبله
 لچق قور و و زكور صورت مستوحشه زمان و اسكدر دوراني
 يعني حضرت سلطان سليمان خان زمانته دن كفتلشي ايصوفيه
 نك جار شوجان كند و اولان قورس و اول كند طوردي اما زكوله دن
 دو مشدي و چي بر ارب اولدني حيا كلام فزكور او استونا نو

لغوي

لغوي انتقال الادي و اركان اولت و ايمان ملكت آنك و صني
 طوقبا و مستوس بادشاه الدير و و ديكر و كزى برك و صكره
 ديكر فويل كندا صكره كزى كند اري معقد اري كنج بر عظيم
 زكزه و واقع اولدي و ايه صوفيه نك بويونك قيسي بر بردن
 دو مشدي و لچند اولان ماهيه روك كزى بوزله و بو
 قدر ملك جك كزى ضايغ اولدي اما فو قايه مسته اصلا
 طرر طغندي حكمت المهلك جمع ماهيه لري صباغ قالدی
 و اعتقاد بوس دج جياتد ايدی بر دنج رود سده ادمركونه
 روب كزى كند و ديكر و جاشوب قبا كزى اري ايد و استوس
 شوبله فويل كزى قبا نك اعتقاد بوسك تقصير بمن اول حضرت
 اعتقاد بوس بر محكم غضب الادي و نفسند سوبله ايت
 الادي بوجهه اولدون ككسته ان صوبيه و بوفكر ككسته
 نبعدي علمه قيام اولنج صبر الادي كندا صكره اعتقاد بوسه
 امر الادي ككسته و لچون دنج بر دوروب و صور نني آنك فوزيه
 ديكر فويل اعتقاد بوس دنج بر محله مباشرت الادي اثابون

دیرک بولندی غیر سماقی دیرک پاره لری واریدی بر برینه
 اوید و رب خستل طاق باز آرد فرینه اولان دیکی
 طاش بیدی و تمام اولدوغندن صکره اوستیوس صورتی
 و آتی دوز دودکن صکره بر اوزون زردبان ایله بویکی
 طاش اوزونیه بندر ایله اغانا دیوس اول زردبان اوزون
 جتوب مزکور صورتی دوزب طور کن اوستیوس صکره
 همان زرد بان ایله کله قندن بقدر اغانا دیوس طاشک اورت
 سته قالدی و اول زردمانده مزکور دیکی طاشک اطرافدن
 عارت و می بوغدی همان صکره ایله حاصل اغانا دیوس کله
 مشاهد ایله طویله قیضه آید و کن کله ایما غایت عاقلا
 وجهانیده و هر کایه ایله بوجالند جزع آندی قضا بیز
 کوسر دی باشن اشغالیوب طاش اوزونیه سیدی
 کند و نیک برناقل اهل تدبره حاتون واریدی اغانا دیوس نیک
 بوقیضی اشغالیوب یاد ایدر اسکرتی طاشک اشغ
 کله ای غلیوب زاریلق نیک باشلندی اغانا دیوس کند و صورتیک

اولینی

و ازین اشغالی و اقرب کاشانرت ایله کله خلق طاشک اغانا
 صکره ایله کله کلسن سکا سولاجک وارد دیو صورت دخی
 یوز کله دی و خلق بائندن کیدیکون صکره طاشک آتسه
 کله ای اغانا دیوس بقا دودن بقدی کوردیکه کسه بقدر عورته
 آتیدی یارین کجا ارشدن بر لب دوز سن شوبله کیمینی
 و انجا اولندن صکره باشندن باشنفت ایله ایسن و یارین
 کله خلق بائند صکره کتوروب کلسن و یوزانی کسینه آتیمین
 عورت دخی آردید و کچی ارشدن بر اوزون انچه محکم کلب
 دوزوب و زفتله باغدی و خشم خلق بائند صکره بلسنج
 آلوب عاشک التورادی کوردیکی اغانا دیوس اکان کتوب
 طور و آنک جنبند بر انچه کلسنج و ایدی معمار آنک
 ایدلور زینه یا یور ابر اولی سیمجه ایتدی و عورت آتدی کن
 بسوک اوحن اولد سیم بغاندی و اغانا دیوس جکدی اوحن
 باشنه ایله و یقار و طاشک باشنه طولایوب کلم ایله اشغ
 لکی ایله یوزوب صالیوب اسانقده اشغ آندی و باشنه
 جقم حاطر طوری فی الحال اودیا قوب مزکور بسوک اوحن

طوفندردی را و غزنی را بدی کندی و اول ساعتی سیدیل
 صورت الیوب شهر در جغوب کندی و غز اوله و غنی کسند
 طومندی بر قاج میرا کندی کندی و شیش صورتی سید
 میرا کندی سیدی قیوستن طشره بر یازمورد آتیه
 یازم در اول و اوب ایچمه مجاور غزالی و مرکز استوس
 بر کون و اوب مرکز یازم زیارت ایدری بر کون عادت یازم
 نشا ایچمه کوب اغناد بر فرضی کوزده و کشتی صورتی
 سکر و پادشاه کنگی اوبدی و جوق ذغال و مثال
 ایدری و استوس ایدری سمعقوه آدمی و نمراد کوز
 در دویچک اغناد بر سیم ایدری ایدری بن اول کسندیم که
 بنی حلال کنگی قصد ایدری اما حق تعالی بظند ان بنی قوز
 حاسبی کلام ماجرا سنی مولدی و غزنی ایدری پادشاه بوند
 زیاد تعجب ایدری و ایستد کون پشیمان ایدری اغناد
 نیاد و تعظیم و کرم الیوب اولی کون مسند زور تاندن
 دخی زیاد الیوب کون جمعی اخرت انتقال ایدری و آیه
 صوفیه اول حال اوزده قالدی لر جمع مالکدن اکاتر و صفت

جکوب

۱۵۱

جکوب کوردی و غزنی طرفندن کون ایدری ایدری صکر
 و غزنی و ان عادل که اراضی معوره نیک بلاد معظم آنک حکم
 و صرفند ایدری و اسلام ایدری نیک تو ایدری ایدری و
 اسلام بر کون حج زیارت ایدری سید کحضرت رسالت
 بنا و کون خلق الهی سید الیوب و حسیب رب العالمین غیر
 الانبیا و خاتم صلیا حضرت مجا المصطفی علیه الصلوة
 و التسلیم من الله الملك العالم وجود کندی خوشروان
 بونده آیه صوفیه زیارت کندی اولی که کفر خال اوله
 اولندی آیه صوفیه کون قبسته ثلث مقداری کفر ایچمه
 در اوله دورت جام کرمی زله سجد الیوب بر دورندی
 و خوشروان عادل ایدری و غزنی کون خجری اوله کون
 کبر و ایدری ایدری اولی کون اوله بر روایت دیرک
 استر که مرکز میرا اوله کون دورت جام کرمی بر قیود
 تغییر اولوب ایدری صکر کسند بر دورندی انجی خوشروان
 عادل بر عقل اوله ایدری حضرت محمد صلی الله علیه و سلم کون

مبارك اغزي مارندن بر معنای بیخنده کوردوب مرکز
 کورینوک بلغی بحین جلود اولنده قدن صکره محکم اولوب
 دور مشدر ما مشدر در تکم شندی آیه صوفیانه کوروز معطر
 مدرو بر فضیله معجزات کابلرند بیان اولمشدر علی القضا
 اولر ایتمه نقل اولمشدر که حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
 ولادت اولسه و غنچه دینان نوسر اولوک یوان ایدی کیم
 مملکت مدرو اولباش اولر ایتمه آیه اولر کور مشدر
 در و الله اعلم والیه المرجع والال و حرمنا آیه صوفیه بن تاریخ
 بناسندن بیل صغوز بود اولو نسیل کیدی رسول بی حضرت تیرنک
 حجر شریفندن سکر و اولر ایتمه بی کیم شندی محرم و
 مغفور و امور و مبرور سلطان محمد خان حصه البیتا
 بالرحمة والعرفان و روح روحه المقدسه فی عرف الجنان اولر
 بل جانبندن عسکر و جزار و حوزی شمار اولوب و روبا ساریلو
 اولر ایتمه کلای و بونک کی معقم حصاری و محکم داری فتح
 ایدی و فرید کورد و ماه و دوب قاسم بانسا اید صاحب کوری لر ایتمه

عرب

عرب لر اولر ایتمه بوروب طوب اولر حال اولر ایتمه نهنک لر ایتمه
 لدر و ایتمه آیه و سینه طر و دکن صا الیدر اولر طرفوک
 حصارین زبور ایتمه لر اولر ایتمه دکن شهر کوروب
 بوروب و حق تعالی نوز غوثیلر و دین اسلامونک بر کیم
 زمان نظیر الیدر الحمد لله رب العالمین صکره امر ایتمه کیم
 اولر ایتمه و این الامکانده اولر مع شریف و متقین ایلر
 و جمیع حوزات معیت مشاکر مدرسه کیمتایه دیکیم
 مشهور و مرمدرس نوز اولر ایتمه بر رتبه حق مکیل و مشهور
 در و بر جانبده و بیمارخانه و برجانه و مطبخ و مسافر خانه لر
 وقع اولدی و اولر تک تفصیل و اجمال جمله ترنسبات و الحوالی
 اسلامولده اولر کور کور نوز دهب و مشاهدرو معلوم
 و مؤکد اولد و غنچه خیرت احتیاج بو قدر و بعد سعید
 الیتمه و شهید المات صاحب الفصل المزید حضرت محرم
 سلطان بایزید خان اسکری کیم ایتمه بر جمیع معاد
 و مدرسه اعلا و مطبخ و مافر خانه و احسانیه و جزان و فر

تجدیده و تأیید الہدی و انوک خال دخی منظور و معلوم مد
وینیات اختیاج و قدرت و شکر کی مانند سلطان الا
سلام و المسلمین صاحب العز و التعمیر و التعمیر و التعمیر
والمعزین و مالک البری و البحرین خلیفہ و کسیری العجم و حاکم
الذکر و ری السند و اللدیم و فیصر و روم و اسکندریہ و غیر منسور
منہرہ ایمن الجنتی و السواد و السیلا و الزمان صاحب الاقا
یم السبع و اطرف البیان سلطانہ سلطین خان ادام اللہ تعالی
علی السیلا یا مہرقت بلور شہور اسوہ بوشہرہ ایہ و ک
حیرت و یاد و شجرہ جمع و مدارسہ و عمارات الطہرین الشہر
و اشہرین الامری و الامحرم و معنور و میر و روستکور
و لدی سلطانہ سلم علیہ الرحمۃ من الیہ الیرین العلم و شیخو
برجام معظمو مقام مکرم و مدرسہ ساسیہ و تریہ عالیہ و شہر
عظیم و خیرات جشہ بنیاد و تادیور دیرونیانیکہ و وروک
و لدعز شہرہ سلطانہ علیہ الرحمۃ من الازالی الابد و
حجون برجام معظمو عالی و مدرسہ نفسیہ عظیم الشان

و عمارت

و عمارت عامہ و خیرات شکانہ تعمیر و تعمیر الیہ و التانی
دختر معظمو بنت مکرم زری مریم عفت و بلس عفت و عفت
کرامت و عفت حرم حضرت خان سلطان زلی ایچون قریش
اسکندریہ برجام معظمو مدرسہ تالی تعمیر الیہ و رابع
حانہ دان طاہرہ صاحبہ لطیفات لوافر صاحبہ سلطانہ
تعمیر الیہ تبع بالرحمت و الرضوان حاکم الطہرین عورت ارازی
فریڈہ برجام شریف و مدرسہ مسنق و بیارستان لطیفہ
تعمیر دیور و حاکم اسامہ حرم فریڈہ ایچون و شہزادہ بی نظیر
سلطان جہانزادہ رحمۃ اللہ القدر برجام طوحنہ جابندہ
برجام عادل و مقام وسین بابہ دیور سادس اول غزنی و ورو
دی حرم و حرم جہاد مسمین کمال فضل و اعتبار و صاحب
علم و عقل و قادر و کرم و خیر و کرم و تیرا و تیرا و تیرا
در و نسبت سولف سلاطین عظام و سولتویہ و اسلم
دوی القضا و الاحترام اسولوی و زریہ واقع اول شہر
شکر اسکندریہ و قاهرہ و غیرہ در و روم و برجام اعظم

وعمارت الخ وصورات دهن ورومدار سن ونگارن برتعمیر عظیم
 وبعده بدکنهم ایچون ووردی دخی علوم اصول و فروع و
 انواع فنون معتقوله و مشرف ایچون و بری علم طلبه و حکمت
 وقلانی فنون و ادب قرأت ایچون تعیین و لغت درونامه
 تابع اولی و جو و مختبرات و اطیبه میرات و بیماریا خانه و ضعفها
 و مساکین و مسافر خانه های و زار و از اشعار و از رفیق فقر او
 احسانیت را امل و صدقات بنای کالمشتمل ایچون هزار
 ظاهر و اشکاره و اول کتابی علی الارکان و جامع الوضوح
 و حکم البنان اول دورت بی شماره سیاه اول و العجیب اسلوب
 و ترتیبی که پادشاه میسر بیکه روی رمنه کسبینه
 مقدر اولمش دکلر واته اولان اسبیه و آلات اعمار
 و مسطرات شهر بری بر ملکوتی خراجی و برولایونک شهر
 و سراجی ایدی و اول سماقی عمور لوی بر پادشاه نونک
 باد کارای ایدی رفیق حضرت سلیمان م تختندان و برقی
 اسکندر و القرین آینه تختندان ایدیر فلان الارض کینه

بور

بور نهامرستان و من عباد و العاقبه لمتقین و باقی الحولی
 علی التفصیل ایچون کوجامع شریف و وصولته اولان اما کن
 قنق منی البیان کسبه نونک لطف نظریه سحر الله اولندی
 و آنک ابتدای بناسنده جامع الاخبار **سید** واقع اولندی
 و اتمام نهایت خبر جماع **سید** دوشده دی و حالیا اصف
 زمان و صاحب قرآن اعظم و راه الامام و الخلفای السلا
 حین العظام حافظ العلم و حامل السیفه تا زلعه اولوه هر
 بحریف و غیر او موی حسنه اولو الخرف العزیز من غیر در و زمانه
 بویکری و سید عدالت عثمان حبا علی مهابت سیدی اسد اللغه غالب
 سرری المشارق و المعارب حضرت علی پاشا نعم الله تعالی علیه
 بیارسانه خیرات و حسنات منکاترات و سوابق آثار صیانت
 و لولاسق صدقات بی نهایتند که ما عدا الدردن قهرمیر بانه
 و غایت اولجی محمدیه و برنده بر مدرسه عظیم و خیر جلیل
 الاسمی تعمیر و نسیب و طه و تجد لمیوردی که آنک بنای عجب
 و اسلوب لطف خریب و رفعت مکان او تزیین عظیم

الشان ايجته ووافق اولان علوم شرعيه نك كابلدي وفتوا
 صليدو فرعيه نوك الات ولساري بريد موجود دكلار ليك
 دو كالمدرسه بقدر و دكلو فصلت و كرامت بفرده
 ميتر و بواحد مقدار اولش و دكلار فضا طبعه علمه با
 مدرسي بلاسي و شهر و اعوام دهور مدرسه دن
 حقه ارواح لرسته يا الخياج جيكه رواقتي بده بوناسي
 مكنت و اسباب و باقني صاحب خير بوكلو نوب و نفعه دار
 اوله حاشا كه بونيك شفات عظيم غري بده بولنه دار انبا
 شهيد و كان اوله مبتلا صفا و كورمه رسد فاقعه رقطه
 فارص لايقه اولدي تاريخ محرف و حق المدرسه اصيف صاحب
 قران زمان اكدرد و جهلان شفا دستر اعلا كم على پنا
 صده ركنو ركاي دشمن بديكرده اين دار علم انبا حقا
 نغرامه و لطيف و بديح قولنكي كاره خيره عد باشه نغميه
 كام دلكنه وقت تمام مانف شيشي كفت تاريخ خيري مانده
 حوسبجان و تقال هاجر معاد اوله خال و راقتي عباد اورزيه

معدرد و ساي زات شريفدي كالت المعور و السقف
 البروق ايدي الوجر اليه بحمة اسم و دو دامين باحج الشانين
 و ذوق الغرافه من غير رساله في يوم الجمعة وقت الضي
 بعد اربع عشر ايام خون صفر الحبره **سنة و اربعين الهجره**
 عنيد اصيف عباد اليه لغوي مسعودين ابراهيم بن امرانه
 بن عبادي الادرتوي و علم جمهم رحمة الله لك العلي كمت
 بجان سبجان و تقال الصلوت على شرف الساجد عليه
 الصلوت و السلام • الحمد لله رب العالمين هذا شرح
 سفيد حضرت نوح بغيره ۳ طولها ازرع ۱۳ و ارضها
 ازرع ۶ و نغمها ازرع ۳ و طبقاتها ۳ طبقة اول
 الترس طبقة ثاني طبقة ثالث طيور آيه صوفيه كيه طولها
 ازرع ۱۰ عرضها ازرع ۵ جامع سلطان هيجان طولها
 ازرع ۷۵ عرضها ازرع ۵۵ جامع مرحوم سلطان بايدي طولها
 ازرع ۵۰ عرضها ازرع ۵۵ سلطان سلطو ازرع ۳۳ عرضها
 ازرع ۳۰ سلطان سلطو ازرع ۸۵ عرضها ازرع ۸۷

وخرم فرجه شمار با ششونك ترك سنه بروجه تعلق
 اولفندر قراغينا شهر قنقلر و ايا صوفيا كبر
 و صيفر اميد سلطان سيلان طاب نراه من الكاب
 برن نك الوقات

۴۴

KAYNAKÇA

1-KAYNAK ESERLER

Alîel-Arâbî, *Târîh-i Kostantiniye ve Ayasofya*, Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, nr. S.H.M.H.K.Yaz. 505.

Mesud b. İbrahim, *Târîh-i Kostantiniye ve Ayasofya*, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, nr. H. 1640.

2-ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

Afyoncu, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi* (7. Baskı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

Afyoncu, Erhan, “Semiz Ali Paşa”, XXXVI, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001

Demirkent, Işın, “İstanbul”, XXIII, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001

Ebü'l-Ferec, İbnü'l İbri, *Abû'l-Farac Tarihi* (1. Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1999.

Emecan, Feridun, “İstanbul”, XXIII, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

Eyice, Semavi, *Ayasofya I* (1. Baskı), Yapı Kredi Yayınları İstanbul 1984.

Eyice, Semavi, *Ayasofya II* (1. Baskı), Yapı Kredi Yayınları İstanbul 1984.

Eyice, Semavi, *Ayasofya III* (1. Baskı), Yapı Kredi Yayınları İstanbul 1986.

Eyice, Semavi, “Ayasofya”, IV, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

Eyice, Semavi, “Beyazıt Camii ve Külliyesi”, VI, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

Eyice, Semavi, “Fatih Camii ve Külliyesi”, XII, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

Gregory, Timothy E., *Bizans Tarihi* (1. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Gürşan, Nazlı, *Yapıların Efendisi Ayasofya'nın Hikayesi* (1. Baskı), Cinius Yayınları, İstanbul 2011.

Herrin, Judith, *Bizans: Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı* (1. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

İbn Battuta, Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Muhammed bin İbrahim Levâtî Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi* (1. Baskı), Bilge Kültür Sanat Yayınları İstanbul 2015.

İnalcık, Halil, “İstanbul”, XXIII, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

İnalcık, Halil, “Flori“, XIII, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

Kılavuz, Ahmet Saim, *Ana Hatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, (22. Baskı), Ensar Neşriyat, İstanbul 2014.

Kleinbauer, Walter E., White, A., Matthews H., *Ayasofya* (1. Baskı), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2004.

Lubenau, Reinhold, *Reinhold Lubenau Seyahatnamesi Osmanlı Ülkesinde 1587-1589* (1. Baskı), Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

Mülâyim, Selçuk, “Süleymaniye Camii ve Külliyesi”, XXXVIII, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

Thévenot, Jean, *Thévenot Seyahatnamesi* (1. Baskı), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

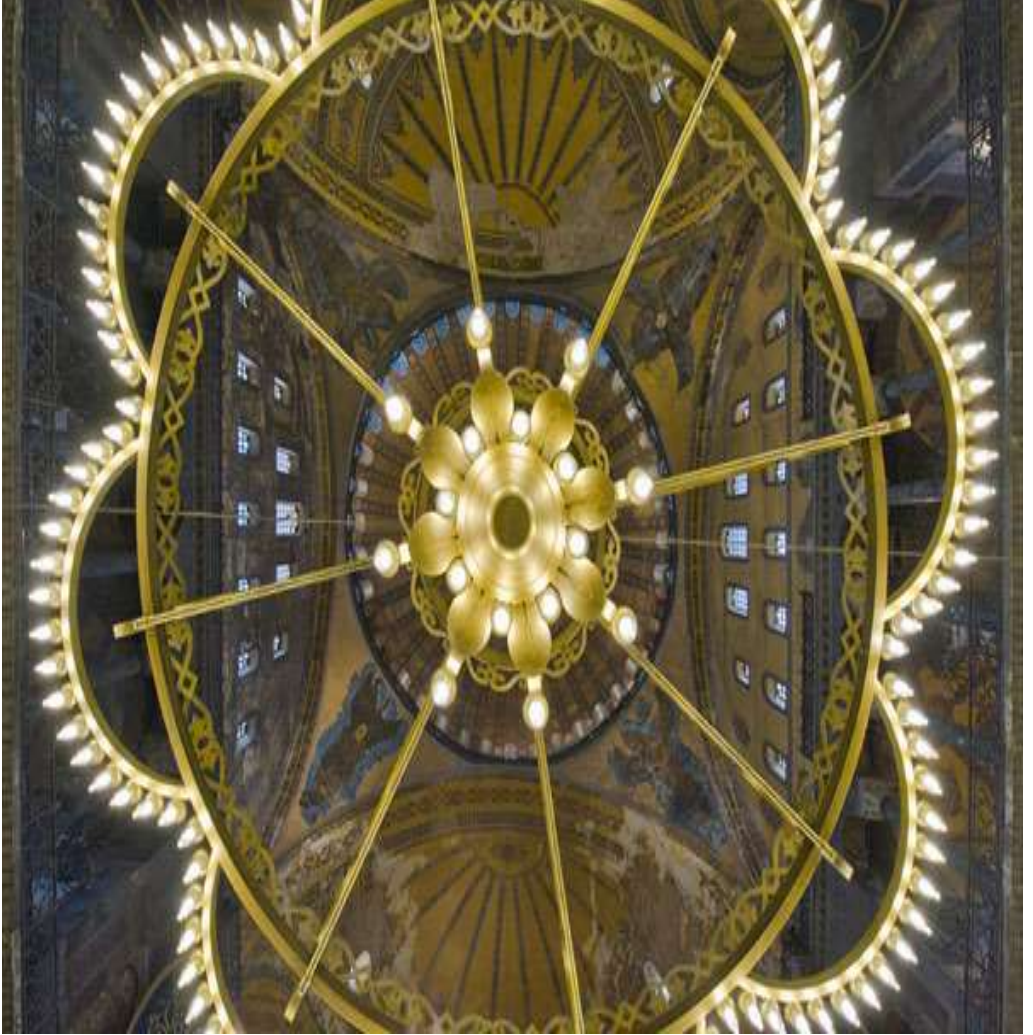
Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi* (3. Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Yüksel, İ. Aydın, “Sultan Selim Camii ve Külliyesi”, XXXVII, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001.

FOTOĞRAFLAR

Ayasofya Müzesi

Ayasofya'nın büyük kubbesi (<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/foto-galeri>)

Ayasofya'nın büyük kubbesi. Büyük kubbenin içine Nur Suresi'nin 35. Ayeti işlenmiştir. (<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/foto-galeri>)

Ayasofya'nın yarım kubbeler ve hat levhaları. (<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/foto-galeri>)

Hiz. Meryem'in kucağında Hiz. İsa. Apsis mozaiğinin olduğu yarım kubbe.
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozapsis-mozai%C4%9Fi>)

Sunu Mozaigi. Hz. Meryem (a.s)'in kucağında Hz. İsa (a.s), solunda elinde İstanbul'un maketi olan I.Cosntantinos, sağında ise elinde Ayasofya'nın maketi olan I. Justinianos.
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozsunu-mozai%C4%9Fi>)

VI. Leon Mozaiği. Ortada elinde İncil olan Hz. İsa (a.s)'nın sağ tarafındaki madalyonda Cebrail (a.s), sol tarafındaki madalyonda Hz. Meryem (a.s). VI. Leon Hz. İsa'dan merhamet dilemektedir. (<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozvi-leon-mozai%C4%9Fi>)

Deisis Kompozisyonu. Sağ tarafta Hz. Yahya (a.s) ve sol tarafta Hz. Meryem (a.s), kıyamet gününde insanlığın affı için Hz. İsa (a.s)'ya yalvarmaktadır.
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/mozdeisis-kompozisyonu>)

Ayasofya'daki hat levhalardan biri olan Hz. Muhammed (s.a.v).
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/foto-galeri>)

Mihrabın arkasında, duvarı boydan boya kuşak şeklinde saran kobalt mavisi çini kuşak üzerinde, celi sülüs hat ile Bakara suresinin 255. ayeti "Ayetü'l Kürsi" yazılıdır.
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/%C3%A7mihrap-%C3%A7evresindeki-%C3%A7iniler>)

Dilek Sütü. Ayasofya'nın kuzeybatı yönünde terleyen sütun ya da dilek sütünü olarak adlandırılan bronz levhalar ile kaplı ortası oyulmuş bir sütun yer almaktadır.
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/i%C3%A7m-dilek-s%C3%BCtunu>)

Maksure: Namaz saatleri dışında, dönemin önemli din ve bilim adamları tarafından, halka dinî ve ilmî konularda bilgiler verilen ahşaptan bölmelerin olduğu alan.
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/i%C3%A7mmaksureler>)

Mermer Küpler. Sultan III.Murad dneminde Bergama antik şehrinden ortalama 1200 litre sıvı alabilen iki adet mermerden yapılmış küp getirilmiştir.
(<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/i%C3%A7mmmermer-k%C3%BCpler>)

Sultan I.Mahmud Kütüphanesi. Ayasofya'nın doğu kısmına 1739 yılında Sutan I.Mahmud tarafından yaptırılmıştır. (<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/i%C3%A7mi-mahmud-k%C3%BCt%C3%BCphanesi>)

Ayasofya Padişah Türbeleri. Ayasofya'nın yanbaşıında Sultan II.Selim, Sultan III.Murad, Sultan III.Mehmed, Sultan I.Mustafa ve Sultan İbrahim ile bazı hanedan mensuplarının türbeleri bulunmaktadır. (<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/sultan-t%C3%BCrbeleri>)

Muvakkithane. Osmanlı Döneminde halkın namaz vakitlerini öğrenmesi için yapılmış 38 muvakkithaneden günümüze kalmış 29 muvakkithane vardır. Bunlardan bir tanesi de Ayasofya'da Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır. (<http://ayasofyamuzesi.gov.tr/tr/dmmuvakkithane>)

Yılanlı Sütun. Sultanahmet Meydanı'na Roma İmparatoru I. Constantinos tarafından yaptırılan anıt.

Justinianos Sütunu. Roma İmparatoru I. Justinianos tarafından zaferleri adına inşa ettirilen sütun.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Anıl DENİZ
Doğum Yeri ve Tarihi	Eminönü / 07.03.1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Siirt Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetler	-
İş Deneyimi	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Siirt Üniverstesi
İletişim	
E-Posta Adresi	anildeniz5@gmail.com
Tarih	05.03.2018